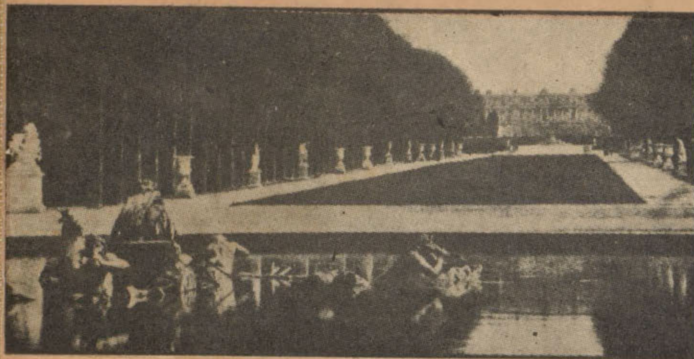
ANKARA KÜTÜPHANESİ : II.

BÜYÜK
AVRUPA ANKETİ

KANAAT KİTABEVİ

PEYAMİ SAFA

BÜYÜK
AVRUPA ANKETİ

KANAAT KİTABEVİ

Avrupayı arıyorum

Galata rıhtımında, sabahın saat dokuzuna doğru vapurun çarpıntısı tuttu. Kalkıyoruz. Makine harekete başladı, gemiyi sarsıyor; yabancıları dışarıya çıkarmak için gonk vuruyor, düdük ötüyor, iskele çekiliyor. Klâsik veda manzarası. Fakat benim gibi ilk büyük Avrupa yolculuğuna çıkanlar için pek alelâde teferruat bile az harikulâde değil: Bütün vapur halkı güverte parmaklığı önüne dizildi. Rıhtımda, biraz sonra gözlerin üstüne konmak üzere şimdilik havada sallanan mendiller, hasrete ve ayrılığa teslim bayrakları. Güverte ile rıhtım arasında uçan bakışlar, gülüşler, haykırışlar. Ömrümde yüzünü görmediğim adamlarla seyyar bir apartıman içinde İstanbuldan Venediğe kadar, dört gün, birlikte yiyip, içip, yatıp kalkarak, bir aile hayatı geçirmeğe namzet olmanın acemice hayreti içinde, sağımda ve solumda duran iki kadına ve gittikçe uzaklaşan rıhtım üstündeki dost yüzlere bakıyordum.

Zannettim ki vapur hemen burnunu Avrupaya çevirdi. Şimdiden mi? Hayır! Kaptan, önüne çıkan dolmuş kayıklarını batırmamak için, gözlerini bu

kurunu vusta hatıralarına dikmiş olacak. Bakışlarını Avrupaya çevirmek acelesi içinde biri varsa o da benim. Fakat şimdilik Eyfel kulesi yerine Kızkulesini görüyorum.

Avrupa nereden başlar? Haritanın verdiği cevaba kanmıyanlar için bu bir meseledir. André Suarès'e göre Avrupayı Adriyatik kıyılarından başlatmak lâzımdır; Valéry'ye göre İskenderiye ve bizim İzmir de, Marsilya ve Atina kadar Avrupadırlar. Değil mi? Bu kıyılar da ötekiler kadar Avrupa medeniyetinin ana sütü Akedenizi içiyorlar. Fakat Victor Hugo için İspanya bile Avrupa değildi.

Ben biraz da kendimce bu münakaşaya nihayet vermek için, yola çıkıyorum. Yalnız kıt'a olarak değil, kafa olarak da Avrupa nereden başlar? Dirseklerim parmaklığa dayanmış, gözlerim İstanbul minarelerinin son hilâllerini eriten mesafeye dalarken şahsî birçok meseleler arasında bu da var. Peşine düştüğüm Avrupayı külçe halinde nerede yakalıyacağım? Yunanistanda mı? Adriyatik kıyılarında ve nihayet Venedikte mi?

Arkamda bir ince ve bir kalın ses. Döndüm. Yeşil kemerli, pembe noktalı sade bir beyaz rob giymiş, gözleri kemerinin, çilli robu yüzünün ve saçları elindeki siyah maroken çantanın renginde bir kadın, kamarotla italyanca konuşuyor. Bir İtalyan vapurundayım. Güvertede uzun iskemle tedarikine uğraşan yolcular içinde de italyanca konuşanlar var. Galiba Avrupayı bulmak için Venediğe kadar dört gün gitmeğe lüzum yok: Bu vapurun içi İtalya. Kamarotlar ve garsonlar kendi dillerinden başka şey

bilmez görünmeyi seviyorlar. Fransızca söylüyorsunuz, italyanca cevap veriyorlar. Fakat netice fena değil: Mükemmel anlaşıyorsunuz!

Evet, Avrupa nereden başlar? Fakat daha evvel bir uzun iskemle tedarik etmek lâzım. Bu Avrupa meselesini ayakta halletmek zor olacak! Uzandım. Yanımda vapur kalkarken tanıdığım aslı Danimarkalaı bir Rus kadını var.

«— Ah, diyor, size tesadüf etmek ne saadet! Yalnız başıma seyahat etmekten çok korkuyordum. Sinirlerim çok hasta.»

Gözkapakları mosmor. Makyaj, güzel yüzüne çıkan büyük ruh sıkıntısını örtmiyor ve gözkapaklarının hasta morluğunda renk veren keder, yanaklarının ve dudaklarının sıhhatsiz boyasile ödenemiyor.

«— Ben de, dedim, ilk defa büyük bir seyahate çıkıyorum, ben de yalnızım, benim de biraz istirahate ve tedaviye ihtiyacım var, benim de sinirlerim biraz yorgun... Size - biraz doktorluğum da vardır - derhal iki tablet vereyim, düzelirsiniz. Nabzınızı uzatır mısınız? Tuhaf şey... Fakat siz...» Anladığıma hükmederek hemen cevap verdi:

«— Zehirlendim. Zor kurtardılar. Benim bu ilk seyahatim değil. Bütün Avrupayı senelerce dolaştım. Bana Yataklıvagonlar Kıraliçesi derler.»

Endişe verici fasılalarla atan nabzını bırakmıyarak sordum:

«— Ay, Avrupada bir de Yataklıvagonlar Kıraliçesi müsabakası mı var?» Gülüyordu.

«— İşte size iki tablet... dedim, su getirtelim...

Mademki bu kadar çok seyahat ettiniz, bilirsiniz: Avrupa nereden başlar?»

Türk olmadığımı henüz bilmediği halde şu cevabı verdi:

«— Ankaradan! dedi, Ankaradan başlar, ben Ankaradan geliyorum. Kısa bir zamanda güzel bir Avrupa şehri olmuş. Çok sevdim orasını.»

Bir İtalyan vapurunda, bir ecnebi kadının ağzından bu sözü duymak ne keyif! Mükâfat olarak ben bu gözkapakların morunu silmeliyim. Önümden geçen garsona bir bardak su ısmarladım ve Yataklıvagonlar Kıraliçesine iki tableti sundum.

Henüz İstanbul açıklarındayız. Fakat, içinde bulunduğum geminin hacminden gelen bir vehimle ben kendimi büyük denizlerde sanıyordum. Akay vapurlarından görünen Marmara bu değil. Vapurla beraber sular de büyüyor. Gene rıhtımdan hareket ederken tanıştığım vakur ve güzide bir Türk kadını, İsmet Refi, iri siyah, ciddî ve muhteşem gözlerile, ilk olduğunu bildiği bu yolculuğumun birinci tesirlerini yüzümde arıyor; onu sormak zahmetinden kurtarmak için hemen cevap veriyorum: «Enfes!»

Enfes. Denizden gümüş sırma parıltılı, rendelenmiş, süzgün ve serin bir mavilik kalkıyor, rüzgâra karışarak içimi kendi rengine boyuyor.

Vapur âleminde çok ısrar etmiyeceğim. Maksadım anket. Atinada ve Brendizide mümkün olmıyacak bu. Oralarda birkaç saatten fazla kalmıyacağım. Nitekim Pirede karşıma tam bir Avrupa değil,

aydınlık, sıcak ve çıplak bir Galata çıktı. Vapurdan indim. Yirmi kadar şoför, tercüman, hamal etrafımı sardılar. Fransızca, italyanca, ingilizce teklifler. Türkçe bilen bir tercüman aradım ve onu tercih ettim. Pirenin yalnız toprağı Avrupa, yani asfalt. İlkönce Akropola uzandık. Partenonla ayrı bir makalemde konuşacağım.

Eski Yunanistan Avrupa medeniyetinin anasıydı, yeni Yunanistan, onun çocuğu. Atina, Tatavla ile Parisin çiftleşmesinden doğma bir yavru şehir. Mahmutpaşa ve çarşıiçi de orada. Kapısında basmalarını sarkıtmış bir dükkânla modern bir kahve yanyana. Burada da şark ve garp on metre murabbaı yerin içinde kucaklaşmış. İstanbulda doğan Avrupa burada emekliyor. Bakalım nerede boy atacak!

Brendizide mi? Oraya geceyarısı vardık. Geceyarısı ve faşizm elele vererek koca limanı susturmuşlar. Boydanboya Karabinyeler, memurlar geziniyorlar. Tektük ahali. Gidonunun üstüne bir çocuğu oturtmuş gezdiren bir bisikletli. Uzaktan ağır ağır gelen bir atlı araba. Bizim vapurun getirdiği seslerden başka limanda çıt yok. Şimdilik güverteden İtalyaya bir sürü kahkaha, öksürük, şarkı, sevinç ve hayret çığlığı ihraç ediyoruz. Üç günlük bir deniz yolculuğundan sonra, ayağımız biraz karaya basacak. İzin bekliyoruz. Geldi. Çıktık. İki tableti aldıktan sonra bir şeyciği kalmıyan Rus kadınile rıhtım boyunca yürüdük. Avrupa burası mı? Daha belli değil. Henüz bizim dünyadan farklı bir işaret yok. Şu Avrupa kadar adresi belirsiz yer var mıdır? Hani Avrupa? Rıhtım bitince kıpkırmızı iri çiçek-

lerile güzel bir halk bahçesinin önünden geçtikten sonra Brendizinin meşhur geniş caddesine girdik. Geniş, temiz, aydınlık, uzun, düzgün, sevimli ve neş'eli bir cadde. İki taraf yaya kaldırımları üstünde rengârenk Venedik fenerleri ve kırmızı abajurlarla aydınlatılmış kazinolar. Gene kaldırım üstünde müzik. Haydi girelim. İki viski. Haydi çıkalım. Duvarlarda aktör Naşidin resmini taşıyan afişler gibi Musolininin büyük başını gösteren ilânlar, altında şu ibare: «Salute al Duce». «Duçeye selâm!» demek olacak. Acaba selâm vermeğe mecbur muyuz? Faşist usulü mü vereceğiz? Şapkamızı mı çıkaracağız? Yolda vapurdaki dostlardan birine rastlıyarak sordum: «Bu afişlerden maksat ne? Şapkamı çıkarmağa mecbur muyum?!» Gülerek: «nasıl isterseniz...» dedi. Çıkardım. Çünkü hava oldukça sıcaktı. Ayni vapur dostu: «Burasını on sene evvel görmeliydiniz, bir mezbele idi, Musolini bu hale getirdi.» dedi. Caddeye bir daha baktım. İşte Avrupa diyebilirdim. Karşı kaldırımda ne göreyim? Çarşaflı bir kadın, hızla gidiyor. Hemen anket. Peşine düştüm. Konuşuyorum. Fakat arkamdan bağırdılar: «Vapur kaçacak.» Döndüm ve Brendizinin esrarengiz çarşaflı kadınını rahat bıraktım. Rivayete göre bizim vapurda imiş, kimseye görünmüyormuş ve buraya çıkmış. Haydi hayırlısı. Vapura dönüyoruz. Her duvarda Musolini başları. Salute al Duce. Peki, peki, salute.

Nihayet Venedikte, Lido adasındayız. Venedik ve Lido diyip geçmiyorum. Şehri de, adayı da yarın gezeceğim. Şimdilik yol yorgunluğunu atmak için,

geceyi bizim Yataklıvagonlar Kıraliçesinin pek hararetle tavsiye ettiği Avrupanın en büyük otellerinden birinde geçiriyorum. İsabet olmuş. Otelin Adriyatik üstündeki muhteşem taraçasında akşam yemeğine otururken haber aldım ki Marta Eggert de oradadır. «Bitmemiş Senfoni» nin yaratıcısı. Hani, nerede? Garsonlara sordum. Annesile berbaer oturduğu masayı gösterdiler. İşte... Salute al Marta... Haydi... Vazife başına... İlkönce kartvizitimi gönderdim, sonra masasına gittim, karşısında durdum. Fransızca: «Madam, dedim, ben bir Türk gazetecisiyim, sizinle görüşmek fırsatını bana vermenizi rica ediyorum.»

Sisli, bütün kenar çizgileri ince ve titrek, bir duman içinde imiş gibi müphem, az boyalı, resimde ve filimde göründüğünden daha ufarak, minyon bir yüz. Hiçbir hakikati görmek için yaratılmamış, rüya dolu gözler. Telleri örümcek ağı kadar incecik, fakat parlak, yumuşak, plâtin saçlar. Bekliyorum. Yüzünde hiçbir çizgi kımıldamıyor, gözleri hep rüya içinde. Cevap yok.

Cümleyi kısaltarak tekrarladım. Gene cevap yok. Bir sabırsızlık hareketi yaptığımı görünce bana almanca «fransızca bilmiyorum, mösyö.» dedi. Salute al Marta, fakat ben de ne macarca, ne almanca biliyorum. Gidip Yataklıvagonlar Kıraliçesini çağırdım. O almanca biliyor. Maksadımı anlatınca, Marta Eggert de, annesi de oturmamızı rica ettiler.

«Bitmemiş Senfoni» nin güzel kızı, gayet sade, beyazlı siyahlı, kare bir spor esvabı giymişti. Yakasında açık mavi kürk. Nikâh yüzüğünden başka üs-

tünde tek bir pırlanta yoktu. Bütün elmaslarını annesi takıyordu.

Marta Eggert, meşhur muganni Jean Kiepura ile yeni evlidir.

— Yarın akşam burada kocamla buluşacağız, dedi. Siz de kalırsanız onu da görürsünüz.

Daima Yataklıvagonlar Kıraliçesinin tercümanlığile cevap verdim :

«— Maalesef, Madam, yarın Venediği gezeceğim ve yarın akşam harekete mecburum. Bana hazırladığınız filim hakkında bir şey söyler misiniz?»

Son derece tevazu içinde cevap verdi:

«— Uçan Kuşlar isminde bir filim çeviriyorum ve eskilerinden daha iyi olmasına çalışıyorum. Çünkü...» dedi, durdu. Bekledim, devam etmedi. Hangi filmini tercih ettiğini sordum. «İşte bunu söylemek istiyordum, dedi, hiçbirini beğenmiyorum.» Hayretimi görünce samimî bir ısrarla tekrarladı: «Hiçbirini.»

Annesinin yüzüne baktım. «Daima öyledir.» dedi. Kızına sinemanın tiyatroyu öldüreceği hakkındaki iddialar için ne düşündüğünü sordum.

«— Asla, dedi, ikisi de ayrı ayrı san'atlardır, birbirlerinin tekâmülüne hizmet edeceklerdir. Aralarındaki rekabet belki yalnız ticarîdır, fakat san'at bakımından böyle bir iddiada bulunulamaz.»

— Türkiye için ne düşünüyorsunuz? Türk kelimesinin sizde ilk yaptığı intiba nedir?

«— Memleketinize hiç gelmedim. İlk Türk olarak sizi tanıyorum. İnkilâbınıza dair duyduğum şeyler memleketinize karşı bende yeni alâkalar uyandırdı.

Peştede, Viyanada hep türk kahvesi içerim. Onun güzel kokusu içinde hep sevimli bir memelket tahayyül ediyorum. Gelmek istesem beni davet eder misiniz?»

— On yedi milyon davetiye göndeririz. Maalesef nüfusumuz daha fazla değil, dedim.

Gülüştük ve adada gezmek üzere bütün bir danslı yemek zamanını geçirdik. «Cümhuriyet» okuyucularına bir de imzalı fotoğrafını hediye etti. Kendisi, bu resimde ve filimlerde gördüğünüz bütün güzelliklerini yakından hiç tekzip etmiyor.

Venedikte bir gezinti

Görmeden bildiğimiz şehirler vardır. Resim, edebiyat, filim, fotoğraf, tarih, anekdot, seyahatname ve görenlerin hikâyeleri, ayak basmadığımız bu şehirleri size karış karış gezdirir ve öğretir. Venedik de bunlardan biridir. Oraya gitmeden bilirsiniz ki, kaldırım yerine su döşenmiş ve güpegündüz bile karanlık sokaklarile, Arap harflerinin küfî yazılmış «b» harfine çalan siyah tahtalı, beyaz tekneli ve siyah pantalonlu, beyaz gömlekli kayıkçılarının ayakta durarak tek kürekle yürüttükleri gondollerile, Arabın, Bizansın, Gotiğin biribirine sarmaşdolaş olduğu üslûpta koskocaman ve muhteşem sarayları, yahut en yenisi XV inci asırdan kalma eski evlerile, gündüz bile bir geceyarısı ıssızlığı içinde göllgelenen sularile Venedik, esrarlı, acayip bir şehirdir. Tarifeye göre vapurdan inmeğe, gümrük muayenesi yaptırmağa, valizlerinizi gondole yerleştirmeğe nasıl mecbursanız, gene, evvelce bu şehirden geçmiş insanların ve büyük muharrirlerin telkini altında Venediği bir esrar ve ölüm yatağı olarak kabul et-

meğe mecbursunuz. Bu romantik ve klişe olmuş Venedik edebiyatı, kılavuz kitabınızdaki malûmat gibi, kafanıza tıkılmıştır: Sualrı ve gölgeleri Henri de Régner gibi görmeğe, sesleri Wagner gibi duymağa, gondolleri Thomas Mann gibi anlamağa mahkûmsunuz ve âdeta oraya Venediği değil, bu eserleri konkre muhiti içinde yaşamak zaruretile çıkarsınız. Bu, ekseriya, sizi asıl Venediği görmekten, yahut sizin Venediğinizi görmekten mahrum eden kötü bir mahkûmiyettir. Ben bu tesirlerden ayrılmanın zorluğunu çok çektim.

«Venedik gondolüne ilk defa ayak basınca, kim, içinde hafif bir ürperme, zaptetmek istediği bir nefret, gizli bir korku duymaz?» diye soruyor Thomas Mann. Venedik gondolüne ilk defa ayağımı basınca bu suale «ben!» cevabını vermek istedim. Gene «gondol, bize olduğu gibi, Ortaçağdan miras kalan, ancak tabutlarda görülen, kendine has bir siyahlıkla garip bir sandaldır..» diyor Thomas Mann. Öyledir. Sonra? «Bu, diyor Thomas Mann, suların sesinden başka bir şey duyulmıyan gecelerin sessiz ve korkunç maceralarını hatırlatır; gondol, insana ölümün tâ kendisini, o son, vadisiz yolculuğun sedyelerde taşınan cesetlerini ve acıklı hâdiselerini düşündürür.» İşte, Loti'nin Eyüb Sultan Edebiyatı gibi hep o esrar, ölüm ve ebediyet hikâyesi.

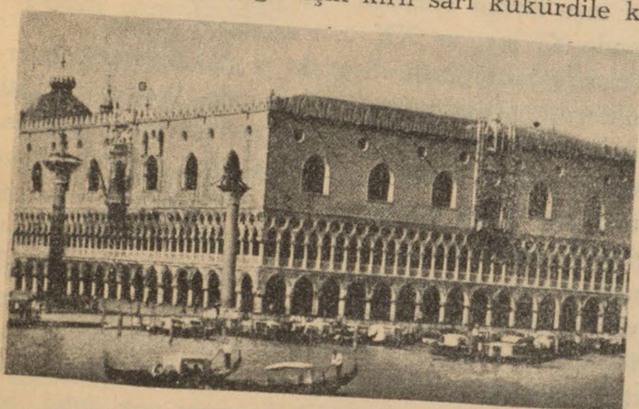
Hayır! Korkmayınız, gondolünüze arkanızı yaslayınız, bu kayık sizi ebediyete değil, küçük vapurların biraz ötedeki iskelesine, oradan da otelinize götürecektir. Elinizi şu bulanık ve çirkin suya sokunuz, merak etmeyiniz, içinden cin çıkmıyacak,

yahut asırlarca evvel «Ponte del Sospiri» de öldürülen mahkûmlardan birinin cesedi hortlamıyacaktır.

XVII inci asırda Venediğin barok üslûbunda inşa edilmiş sayılı güzel binalarından biri olan gümrükten çıkıp da gondole biner binmez duyduğum şey, rüyasız uyuyan bir beynin içindekine benziyen, derin sessizliğin verdiği hayrettir. Gondolün, yırttığı suların hışırtısı, yahut uzaklarda parlayıp sönen bir insan sesinin aksi, bu sessizliği çerçeveliyecek daha fazla kabartmaktan başka bir şey yapmıyor. Sonra hareket halinde bütün cisimlerin, yürüyen suların gondollerin ve insanların ağır dalgalanışlı, hafif ritmi. Buraya asrî vislerin en büyükleri olan gürültü ve sürat girmemiştir. Yüksek ve harap evlerin arasından geçen dar ve loş suların üstünde işliyebileceğiniz en büyük günah gürültü ve acele etmektir. Yüksek sesi ancak şarkı halinde mazur gören Venedik, size ilk intibaının yaptığı telkinle hemen sükûta ve rehavete ait kanunlarını kabul ettirir: Susar ve ağırlaşırsınız.

Gondolüm Palazzo Ducale'nin önünde genişliyen sulardan geçerken, altı asır evvel, Venediğe has bir gotik üslûpta bina edilen bu sarayın yüzlerce mermer sütunu karşısında gözlerim daldı. Birdenbire bana ait her yerden ve her şeyden nekadar uzak olduğumu hissettim. İnsanda, halihazır duygusunu derhal silen Venediğin verdiği en toplu intibalardan biri de bu uzaklık ürpermesidir. Bakışlarınıza değen hiçbir renk, şekil, üslûp, bina, kayık, su bildiklerinize benzemez; bunlar, eski ve yeni bütün şekil âlemlerinizden çok uzaktır; manzara o ka-

dar eskidir ve o kadar tarih kokar ki içinde bulunduğunuz andan değil, asrınızdan da çok uzaktır. On beş dakikalık bir mesafe ötesinde modern bir gar olduğuna, sizi istediğiniz Avrupa şehrine ve Yirminci asra çıkaracağına içiniz hiç inanmaz. İşte o zaman Venediğin meşhur daüssılası, küf rengi bir hava içinden sızan güneşin kirli sarı kükürdile ka-

Venedikte Palazzo Ducale sarayı

rışarak insanı doldurur. Bildiğiniz objelerden ve zamanlardan o kadar uzaklaşırsınız ki bütün bu karanlık evlerin içinde insanlar olduğuna, insanlar gibi yiyip içtiklerine, giyindiklerine de inanmazsınız ve sıvaları dökülmüş, harap, katmer katmer karanlıklara açılan müstatil bir delikten başka bir şey olmıyan pencereler önüne asılmış herhangi bir çamaşır görürseniz hayretten ürperirsiniz. Artık Venediğin klişe romantizmi başlıyor demektir: Bu evlerin her odasında saçlarından tavana asılmış çocuklar, her köprü üstünde parlıyan bir hançer, her suyun di-

bindeki yosunlara takılı gelin ve genç kız cesetleri, her köşe başında bir cinayet tasarlamağa, kafanızda bir macera filmi çevirmeğe mahkûm olmadan evvel...

Çok şükür, San Marco meydanındasınız. Birkısmı İstanbuldan getirilen kolonlarile bin sene evvel inşa edilen muazzam ve muhteşem kilisenin önünde XI inci ve XX inci asırların randevü verdiklerini, sütunların altındaki zarif kahvelerde oturduklarını görürsünüz. Burada eski Venediğin bize verdiği gurbet hissini telâfi için tasavvur edilebilecek yeniliğin, zarafetin, temizliğin, munisliğin ve sevimliliğin her işareti vardır. Kahvelerden herhangi birine girebilirsiniz. Şöyle buyurunuz. İşte arkanızda mükemmel bir İtalyan orkestrası. Önünüzde 176 metre boyunda, 57 metre eninde, baştanbaşa mermer döşenmiş bir meydan. O kadar muntazam bir mustatil ki size bir salon hissi verir. Venedik Cumhuriyetinin en haşmetli devirlerinde, yani çok değil, bin sene kadar evvel burada millî şenlikler yapılırmış. Bugün de arada bir büyük meydan temsilleri ve müsamereleri veriliyor. Burada, neş'e içinde, her millet var. Kahvelerin ve sütunların arkasındaki zarif mağazaların önünden mütecessis bir kalabalık akıyor. Ecnebi olduğunun işareti, bu tecessüstür. Avrupanın en tekemmül etmiş vitrin estetiğini burada görüyorlar. Paris ve Viyana geride kalır. Fakat biz şu muhteşem mabede girelim.

Daha evvel, kapının önünde, üçü beşi omuzlarınıza konan binlerce güvercin sağnağı altında durunuz ve mabedin cephesine bakınız: Eski za-

manlardan Rönesansın son yıllarına kadar Garbin nekadar üslûbu varsa şark üslûbuna da karışarak bu cephede süslü, tantanalı, büyük, muhteşem bir ifade haline gelmiştir. Mabedin içinde Bizans daha hâkimdir ve üstüne bir tayyare bombası düşme - dikçe, bu karanlık ve yüksek kubbe, içimize doldurduğu mistik raşeyi daha pek çok, müstakbel asırlara nakeldecektir.

İsviçreye gitmek üzere trene bindiğim zaman vapurda tanıştığımız bir İngiliz muharririle karşılaştım: M. E. H. King. İngilterenin meşhur mecmuası Spher ve diğer gazetelere intıbalarını yazmak için Şarkta ve Anadolumuzda bir seyahatten dönüyordu. Geniş alnının vekarını tamamlıyan iri ve anlayışlı gözlerinde İngiliz istihzasını ısıtan bir samimiyet de var. Boyu çok uzun. O kadar ki vapurda vücudünün sığabileceği kamara yatağı bulunamadığı için güvertede portatif karyolasında yatmıştı. Büyük Britanyaya sığmıyan İngiliz emperyalizmini hatıra getiriyordu. Bununla beraber, koskocaman bir imparatorluğun haklı gururunu, başkalarını incitmiyecek bir nisbette saklamasını bilen hakikî bir centilmendi. Vapurda iken, sofrada, kendisine Şarkta ve Anadoluda seyahatinin sebebini sormuştum. Oldukça nahoş bir cevap verdi:

— Medeniyetten kaçmak için... dedi.

Yüzümde bir müdafaa gerginliği farketmiş olacak ki hemen tasrihe lüzum gördü:

— Garp medeniyetinden.

Aramıza girebilecek bir soğukluk ihtimalini hemen dostluğa namzet kılan bu cevaptan sonra da-

ha fazla anlaşmağa başladık. Yemekten sonra bana Anadoluda aldığı resimleri gösterdi: Birçok Türk camileri, türbeleri, sebilleri, Selçuk abideleri, Mevlâne türbesi, harabeler...

— Şüphesiz, dedi, insan ve abide olarak memleketinizde bir başka medeniyet var. Meselâ, ben Kozan köylerinde on beş gün kaldım. Yedim, içtim; bütün ısrarlarıma rağmen köylünüz benden on para almadı. Anadoluda valilerin, kaymakamların bana gösterdikleri kolaylık, yaptıkları ikram unutulur şey değildir. Abide olarak da bütün bu eserlerin, bilhassa Bursadaki Yeşilcami ve türbelerin önünde duyduğum hayranlık, beni Türkiyeye birkaç defa çekebilir. Nitekim gene geleceğim. Sonbahardan sonra, kışa doğru.

— Türkiyeyi iyice tetkik edebildiniz mi?

— Toroslarda çok kaldım. Garbî Anadoluyu, Orta Anadoluyu gezdim. Tekrar gelerek tetkiklerime devam edeceğim.

— Türkiyenin yeni çehresi size ne ilham etti?

— Eski Türkiyeyi görmedim. Fakat bilenler büyük farkı bana anlattılar. Memleketinizin her tarafında geniş bir hamle görünüyor. Meselâ, on sene evvel bir harabe olan Ankaradan modern bir şehir çıkarmak hayret verici bir muvaffakiyettir.

— Dünya vaziyeti için ne düşünüyorsunuz?

— Bu, beni çok az alâkadar eder. Ben politikalar değil, medeniyetler üstünde düşünmeyi seviyorum. Yani kalan şeyler üzerinde.

— Türkiyeye dair müşahedelerinizi neşredecek misiniz?

— Evet. İngiltereye gidince başlıyacağım. Bana resim ve yazılarını neşredeceği gazete ve mecmualarını göndereceğini de vâdetmişti.

Milânoda ayrılan vagonlarımız, sahanlıklardan bakışan gözlerimiz arasına gittikçe uzıyan bir mesafe dolduruyordu. O, beni Londraya çağırıyor, ben, onu İstanbulda beni mutlaka bulmağa teşvik ediyorum. Bu tanışmamızı, ekseriya ebedî ayrılıklarla biten kısa ve fani seyahat dostluklarının hüznünden kurtarmak için, tekrar buluşmak ümitlerine tutunarak ayrıldık.

Avrupa bir devdir !

Avrupa dedikleri ve İtalya çizmesi içinde bir ayağını gördüğüm devin gövdesini tırmanmağa devam ediyorum. Milânodayım. Belki acemi bir pilotun bile tayyaresile altından geçebileceği kadar yüksek, Avrupanın her tarafına birden kalkan trenlerinin doldurup boşalttığı hayat uğultularile çınlıyan, büyüklüğü katedraller kadar baş döndürücü ve göz karartıcı, haşmetli ve koskocaman bir gar. Musolini tarafından yaptırılmış. Böylesine gezdiğim büyük Avrupa şehirlerinden hiçbirinde tesadüf etmedim. Eşsiz olduğunu başkaları da söylüyorlar.

Geceyarısı Brendizide siluetini gördüğüm Avrupayı artık mücessem bir halde, biraz gözönüne getirebiliyorum. Avrupa bir devdir. Garp medeniyetinin en büyük mucizesi, beş kıt'anın bu en küçük parçasını, bu cüceyi, güzel san'atlara ve teknikle okuyup üfliyerek bir dev haline getirmek olmuş. Avrupa büyüklük, Avrupa aydınlık, Avrupa temizlik, Avrupa düzgünlük, Avrupa kalabalık, Avrupa zenginlik, Avrupa canlılık demektir. Orada her şey bü-

yüktür: Bina, cadde, meydan, mağaza, liman, gar; orada her şey aydınlıktır: Kilovat çağlıyanları halinde akan ışıklarla, hayat, neşe, yaratıcılık arasındaki nisbet orada idrak edilmiştir; orada her şey temizdir: Caddeler vardır ki şarktaki belediye reislerinin yatak odalarından daha temizdir ve daha düzgün; orası dünyanın en küçük kıt'ası olduğu halde en kalabalık yeridir ve canlılığı da, zenginliği de, sıkışmanın büyüttüğü kesif cemiyet duygusunun ve tembeli gebertmekle tehdit eden faaliyet mahşerinin içindeki tüyler ürpertici rekabetin mahsulüdür. Avrupa ile bizim aramızdaki farka dair yazılmış ve söylenmiş şeylerin hepsi, asıl hakikatin üstüne düşmüş soluk ışık lekeleridir: Fotoğraf, sinema, resim, roman, seyahatname bu farkın kendi gözlerinize vuracak asıl çizgilerini gölge içinde bırakır, kâfi derecede aydınlatamaz.

Bu mevzua, ölünciye kadar, birçok yazılarımda geleceğim. Çünkü bu farktan başka Türk meselesi yoktur. Ben, Avrupanın içinde, oraya gitmeden evvel bir damla suyu deniz sanan, fakat asıl denizi görünce hayretten tıkanan adama döndüm. Bu hayretimin ne neviden fikirlere istihale ettiğini ayrı bir makale serisinde yazmağa hazırlanıyorum.

Tren Şimalî İtalyayı geçiyor. Bilmem, buralarda, yeni doğmuş bir çocuğun avcu kadar küçük, ekilmemiş bir toprak parçası bulunabilir mi? Her taraf yemyeşildir: Bağ, bahçe, bostan, tarla, orman... Bu havali İtalyanları daha ziyade yemişçilikle geçiniyor ve birçok Avrupa memleketlerine ihracat ya-

pıyorlar. Şehirleri içi ve dışı, göllerin ve ormanların kenarından geçen, yakın ve uzak bütün yollar asfalttir. Çiçeksiz, boyasız, tertipsiz, biçimsiz tek bir istasyon, ev, yol, köşe, bucak göremezsiniz. Tabiat de

İtalyada Kom gölünden bir manzara

burada insanın güzele ve mükemmele doğru gidişini çok teşvik etmiştir. Alp dağlarının eteğinde, ormanlar arsaında, her kıyısından çiçekler fışkıran Kom gölü, Avrupanın en güzel sayfiyelerinden biridir. Her tarafı köşklerle, villâlarla, bahçelerle çevrilen bu gölün ortasında, zümrüt salkımları halinde, yem-

yeşil adacıklar vardır. İklimin görünmez büyük süzgeçlerinde elenmiş temiz ve güzel kokulu bir rüzgâr, vagonun içine bir bahçe tadı getiriyor. İçim renk dolup taştı.

Karşımda, çocuğile beraber, bir fransız kadını var. Kocası, garda gördüğüm genç bir Fransız, Milânoda bir şirkette çalışıyormuş. Kadın tatil aylarında çocuğile beraber onu görmeğe geliyor, şimdi de Parise dönüyor.

— Siz de Parise mi? diye sordu.

— Hayır Madam, Montröye gidiyorum, dedim, biliyorsunuz ki orada konferans var.

Kadın biraz düşündü:

— Ha... dedi, Türklerin değil mi?

Benim Türk olduğumu bilmiyordu. Hakkımızdaki fikirlerini serbestçe söyliyebilmesi için ilkönce milliyetimi gizledim:

— Evet, dedim, ben de ecnebi gazetecisiyim, oraya gidiyorum. Siz Türkler hakkında ne düşünüyorsunuz?

— Onları tanımam hiç. Kocam bir sene kadar Türkiyede bulundu.

— Ne tarafında?

— Konstantinopl'da.

— İstanbul diyiniz Madam, Türkler şimdi İstanbul diyorlar.

— Evet.

— Kocanızın Türkler hakkında fikri nedir?

— Haksızdır o Türklere karşı. Ben Türkleri tanımıyorum, fakat müdafaa ediyorum. Siz Türkiye ile alâkadar mısınız?

— Evet Madam, ben de İstanbuldan geliyorum, Türklere dair bir kitap yazacağım.

— Aleyhlerinde mi bulunacaksınız?

— Evvelâ sizin fikrinizi öğrenmek isterim.

Kadın kaşlarını kaldırarak derin bir nefes aldı:

— Oh... dedi, ben... Bekınız... Kocamla nerede ayrılıyoruz... Kocam Şimallidir. Cenupluları hiç sevmez. Şark milletlerini de sevmez. Donuk adamdır. Hissiz diyebilirim.

— İtalyanları?

— Onları da sevmez.

— Tuhaf şey, hep sevmediği yerlerde çalışmış!

— Ne yapsın, vazife... Ben Türklerin iyi adamlar olduklarını biliyorum.

— Nereden biliyorsunuz?

— Kardeşim Türkiyede bulundu. Çok sever o Türkleri. Zeki ve samimî imişler. Öyle midirler?

— Pek doğru. Kardeşinizin hakkı var.

— Bazı ecnebiler de öyle söylüyorlar. Montröde ne var?

— Türkler Boğzaları kapatmak istiyor.

Fransız kadınına vaziyeti anlattım. Fikrini sordum:

— Hakları var, dedi, eğer Avrupa Türkiyenin müracaatini kabul etmezse kuvvet taraftarlarına fena bir misal vermiş olacak, değil mi?

— Pek doğru Madam.

— Siz de Türk taraftarı görünüyorsunuz.

— Evet Madam. Bütün kuvvetimle.

Fakat kendisile meşgul olunmadığı için canı sıkılan çocuk o kadar derin içini çekti ki onunla da

konuşmağa mecbur oldum. Kız çocuğu idi. Esmer yüzünde kara üzüm taneleri kadar küçük gözleri vardı. Ona bir bilmece söylerken annesi sordu:

— Siz hangi millettensiniz?

— Size teşekkür etmekte geciken bir milletteni̇m. Türküm, Madam. Hakikî fikirlerinizin üstünde nezaket örtüsünü kaldırmak için milliyetimi gizledim.

Ah, dedi, bu hiç aklıma gelmemişti. Fakat Türk olduğunuzu bilseydim de başka türlü söylemiyecektim.

— Türk müdafii olduğunuza göre şüphesiz; ya aleyhimizde olsaydınız?.

Fransız kadını çantasından çikolata çıkararak çocuğuna verdi:

— Evet, dedi, kardeşim beni de Türkiyeye götürecekti, istemedim, şimdi pişmanım. Diyorlar ki Haliç çok güzelmiş.

Ah, ister istemez tasdik ettim, fakat sonradan ilâveye mecbur oldum:

— Haliçten çok daha güzel yerler var, Madam. Hattâ, demin geçtiğimiz Kom gölünden daha güzel yerler...

Montrö'de bizimkiler

Montröye gece saat on buçukta indim. Burada beni elektriğin ve neon gazinin kıyasıya harcanmasından gelen bol bir aydınlık, ve bilhassa, yolların bir bilârdo masası kadar temiz ve zarif hendesesi karşıladı. Otomobilim, istikametini dikkatli bir istaka çekişinden alan bilârdo yuvarlağının çuha üzerinde hedefine yumuşak ve rahat kaymasını düşündüren bir gidişle, arızasız ve sarsıntısız bir küçük seferin sonunda beni otelime bırakmıştı. İçinde bir Türk davası konuşulan ve Hariciye Vekâletimizle matbuatımıza mensup birçok vatandaş ve meslektaş bulunan bu küçük şehirde yabancılığımı daha az duydum. Her tarafta dudakları olmıyan mücerret bir tebessüm seziyordum.

Vatandan uzaklaşmanın yabancı memleketlere ilk seyahat edenlerin içine yapışan acısını Venediktenberi beraberimde getirmiştim. Bir dost yüzüne hasretim arttıkça karşıma çıkan yabancı insanların, yabancı dilde yazılmış ilânların beni toprağıma ve cemiyetime bağlıyan alâkaları insafsızca kemirdik-

leri bir âlem içinde, bir tanıdığa değil, bildiğiniz bir firmaya, bir otomobil markasına, bir krem veya ilâç reklâmına tesadüf etmek bile ne saadet! Dilini bilmediğiniz bir memlekette dolaşmak, okuma bilmiyen bir adamın resimli bir kitap karıştırması gibi izahsız kalan bir şekil dünyası içinde sıkılmıya benziyor. Manasını bilmediğiniz afişler, ilânlar, tabelâlar, işaretler karşısında gözleriniz renkten ve aydınlıktan kamaşırken içiniz kördür ve karanlıkta kalır.

Montröde içimin gözü de açıldı, içimin kulağı da duyuyor, çünkü her yerde fransızca yazı ve söz. Duvarları ve insanları anlıyorum. Fakat en büyük müjdeyi almak, yani ilk Türke tesadüf nerede mümkün olacak? Ve acaba kimdir bu Türk?

Bavulumu otele bıraktıktan sonra ilk işim Türk aramak oldu. Cazbant sesi duyduğum kalabalık bir gazinoya gridim. Tesadüf ihtimalinin kalabalık nisbetinde artacağını düşünmüştüm. Aldanmamışım. Leman gölü üstündeki büyük terasta beni ilk karşılıyan ve kucaklıyan, Falih Rıfkının kardeşi, Neşet Halil Atay oldu. Müsaadenizle, alaturka bir öpüştük.

Ayni masada Muhittin Birgen, kızı Bayan Asude, daha birkaç güzide vatandaş; bir diğer masada Mukdim Osman ve diğer aziz vatandaşlar... Bu saadeti taşıran asıl müjde, Neşet Halilin konferansa dair verdiği haber oldu:

— En büyük adım bugün atıldı, dedi, Boğazların tahkimi esası kabul edildi, beynelmilel komisyon vazifesini Türklere devrediyor!.

Gözleri kadar ıslak alnını mendilile silerek: «Ah,

bilmezsiniz, diyordu, ne endişe ve sıkınıtı günleri geçirdik... İlk defa bu gün nefes alıyoruz... Montrönün en güzel anında geldiniz!»

Birbirimizi tebrik ediyoruz. Bana konferansın 6 gündenberi meçhul kalan ve sizin benden evvel haber aldığınız safhalarını anlattı. Neticeden emin görünüyorlardı. «Yarın belki her şey anlaşılacak!» dediler.

Otelime geldim. Yatmıya hazırlanırken odamın kapısı vuruldu ve içeriye Babıâlinin en güzel iki mübalâğası girdi: Ali Naci Karacan ve Nizamettin Nazif. Montröye geldiğimi duyar duymaz kendilerini görmeğe olan büyük ihtiyacımı kestiren zeki bir tahminle, hemen koşmuşlar. Büyük bir sevinçle Babıâli caddesini iki defa kucakladım. Pardesümü, şapkamı ve uykumu odada bıraktım, onlarla beraber çıktım. Bir amele kahvesine girdik. Nizamettin Nazif, yumruğile masa arasında çıkan sesleri bastıracak kadar yüksek sesle, hasret olduğum güzel türkçeye beni doyuruyordu. Ali Naci Avrupaya mükemmel intibak etmiş Asya zekâsının pişkinliği içinde konuşarak, bana garipliğimi unutturmanın en emin tesirlerine sahip oldu.

Fakat ben asıl Ankara caddesini, ertesi gün, Montröpalasın büyük salonunda buldum. Sabahleyin otelime gelen Doğan Nadi, beni Lozana götürerek Nadir Nadiye kavuşturduktan sonra, hep beraber Montröye gelerek konferans binası olan otele girdik: Necmeddin Sadık, Kâzım Şinasi, Ekrem Uşaklıgil, Hasan Rasim, Ali Naci, Nizameddin Nazif, Nadir Nadi, Doğan Nadi ve ben, Babıali yokuşuna

ve gazetelerin içine ait hatıraları, en küçük jestlerle birbirimizde uyandırmıya kâfi bir ordu teşkil ediyorduk. Montröpalas salonunu Meserret kahvesine çevirmemiz için iki üç tanemiz bile kâfiydi. Ortada, evinin mutfağındaki serbestlikle dolaşan, bir kepçeye yapışır gibi yazı masalarından kalem ve kâğıd çeken, daima Sirkecideki sesile konuşan Nizameddin Nazif, bütün muhitle ve eşya ile o kadar içli dışlıydı ki biraz ötede duran Paul Boncour'u gidip ha şimdi ensesinden yakalıyacak, diye korkuyordum. Fakat bu korkum yerine, birçok ecnebi murahhaslara telkin ettiği sevginin bariz işaretlerini görerek tam bir sevinç ikame etmeme vesileler verdi.

Konferans, mukadder büyük zaferine en son adımını da attıktan sonra Tevfik Rüştüyü tanımak ve tebrik etmek şerefini ve hazzını da duydum. Paris sefirimiz Suad'a takdim edilmek saadetini de orada idrak etmiştim.

Montröye bu kadar geç gelişimin sebebini merak edenlere asıl maksadımın Parise gitmek olduğunu söylüyor, fakat orada bir anket yapmak niyetinde olduğumu saklıyordum. Bu, gazeteciler arasında olmamın telkin ettiği bir ihtiyattı. Cumhuriyet okuyucularına yapmak istediğim küçük sürprizi ifşa etmemek istemiştim.

Oradaki ecnebi murahhaslarile, nazırlarile konuşmıya teşebbüs etmedim. Anketimde resmî beyanata mümkün olduğu kadar az yer vermek ve daha ziyade gayrimes'ul ağızların serbest ifadelerinden fikirlerin samimî taraflarına intikal etmek isti-

yordum. Programımın tatbikına ait sahanın asıl merkezi Paristi.

Bana Montröden Lozana ve Cenevreye kadar unutulmaz bir otomobil gezintisi yaptıran Doğan Nadiye Fisagorasın ve Öklidesin omuzları üstünde doğan riyaziye kafasının bugünkü Avrupayı vücude getirmesine İsviçreden daha güzel bir misal bulunamıyacağını söylüyordum: Hendese ruhu bu memlekete o kadar hâkim ki milimetreler bile belediyenin ölçüsünden kaçmamıştır. Şu iki taraftaki kumları üşenmeden saysanız belki tanelerinin sayısı biribirine müsavi gelecektir. Bütün yollar, binalar, ağaçlar, tarlalar, tabiat, san'at ve cemiyet, ayni riyaziye kafasının içindeki plâna göre tenasüp almış. Çizgi aşkını son haddine getiren İsviçre, güzelin hesabını da keşfetmiş bir Avrupanın en tipik memleketidir.

Doğan Nadi:

— Fakat, dedi, hendese onları da sıkmıya başladı. Nitekim şurada bir plâja biraz ihmalkâr, dağınık bir tarzda çakıltaşı döktüler, fakat istedikleri olmadı, çünkü işin içine gene sun'î bir hesap karıştı.

«Ortalığı dağıtmak, tabiî bir perişanlığa kavuşturmak için Türkiyeden bir mütehassıs getirselerdi...» diyecektim, fakat yabancı bir memlekette, bir dostumun kulağına bile bu tarzda bir lâtife fısıldamıya razı olmadım.

İhmal, itinayı takip ettiği zaman güzel olabilir: Taranmış bir saçın bir köşesini dağıtan rüzgârın

getirdiği ihmal gibi; fakat hiç taranmamış, kirli bir saçın perişanlığına gıpta edilemez. Tuvaletini rüzgârdan evvel insan elinin yaptığı Leman gölü yanında Halicin dağınıklığı ve kokmuşluğu bu nevidendir.

Vedad Nedim Tör, Montröpalasta, yeni Türkiyey ait en güzel fikirleri veren büyük fotografilerden bir köşe hazırlamıştı. Bunu görünce, İtalya trenlerinde nefis mecmualarla yapılan propagandalardan bizde olmamasının bana verdiği büyük teessür epeyce hafifledi. La Turquie Kamaliste gibi bütün Avrupanın seyrek, güzel mecmualarından birinin sayılarile beraber, Vedad Nedim, oraya Türkiyeye ait fransızca kitapalr da getirmişti. Avrupa seyahatinde ecnebilere dağıtmam için bunlardan bana da verdi. Sonradan ecnebilere hediye ettiğim bu eserlerin onlar üstündeki harikulâde müsait tesirlerini gördükçe Matbuat Umum Müdürlüğünün bu yoldaki büyük işlerinin Millî Müdafaa hesabına kaydedilecek ne değerli hizmetler olduğunu anlıyordum.

Parise yaklaşırken

Lozandan Parise giden trende Nadir Nadile beraberiz. Onun asıl maksadı, Fransanın merkezinde birkaç gün kaldıktan sonra, senelerdenberi Mozart hakkında yazmıya hazırlandığı bir kitaba ait vesikaları toplamıya devam etmek için Salzburg'a kadar gitmek. Vatandaşlık, dostluk, meslekdaşlık ve ayni gazeteye mensup olmak gibi hüviyetinin bana çok yakın dört sıcak çizgisi arasında, ayrıca müstesna bir insan kalitesi taşıyan bir rehberle beraber olmanın sevincine, bir de, Fransa hudutlarından içeri girmenin büyük neş'esi katılıyor.

Fransa! Bu kelime, pek genç yaşımdanberi benim içimde, benliğimizin etrafını alan ve onun yerine geçmeğe çalışarak, onun kadar merkezî, onun kadar sabit ve devamlı olmıya uğraşan, vatan gibi, ana gibi, üstünde bütün sevgilerimizi şahıslandırdığımız varlıklar gibi, nefsimizin yerini kapmıya hazırlanan bir yakınlık cazibesini haiz, birkaç sayılı mefhumdan biriydi. Bu kelimenin sebepsiz ve durup dururken içimde çınladığı zamanlar çok olmuş-

tur: Fransa! Türkçeden sonra dilini anladığım, türkçeden sonra kitabını okuduğum, bütün garp kültürünü temsil ediyormuş gibi Avrupaya ait her kıymetin merkezi sandığım Fransa! Fransa toprağında olmak, bana, rüyasının içindeki harikulâde lezzete gözlerini açar açmaz da kavuşan bir insanın ölçüsüz saadetini verebilirdi; fakat bir sevginin tam tasavvuru için muhayyilenin muhtaç olduğu iki zamandan, mazi ile halden, yalnız ikincisi, yalnız hal içinde ve sadece gözlerden müdrikeye geçebilerek orada kapanıp kalan bir objenin maddî görünüşile sakatlanmış, idealize edilmeğe değil, tam tasavvur edilmeğe bile vakit bırakmıyan hakikat sansasyonu, beni tahayyülden dikkat ve müşahede haletine çekerek rüyamdakinden daha fena bir dünya içinde uyandırdı. Gerçi, trenimiz Fransa topraklarında koştuğu halde, bu araziyi dünyanın herhangi başka bir parçasından ayıran Fransız farkını ve işaretini henüz görmemiştim. Tarlalar arasından geçiyorduk. Buğdaylar mavi, beyaz, kırmızı değildiler; kuşlar da Marseyyezi bilmedikleri için henüz içimdeki resmî Fransanın bile ihsaslarıma vuran bu manzara ile alâkasını anlıyamıyordum. Acaba şu sağdaki, soldaki yabani otlar arasında bataklığı andıran su birikintileri, şu bazı tarafları ekilmemiş toprak parçaları, aradığım millî farkın, benim Fransamla istihza eden işaretleri mi idiler? Birdenbire Avrupadan çıkıyoruz sandım.

Kompartımanda yalnızdık. Dekor ve manzara olarak henüz içine girdiğini anlamadığım Fransayı bir insan yüzünde görmeme fırsat verecek hiçbir

Fransızla karşılaşmamıştım. Hudutta gümrük ve bilet muayenesi yapan memurlar, ancak iki küçük acele kontrol hareketinden ve birkaç fransızca kelimeden sonra, bir millet intıbaı vermeden çekilip gitmişlerdi.

Sıcak, alınlarımızı ıslatıyor ve boğazımızı kurutuyordu. Vagonrestorana geçtik. İlk defa bir Fransız garsonuna rahatça bakabildim ve Balzac'tan Carco'ya kadar okuduğum Fransız romanlarındaki tiplerden birini bu garsonun yuvarlak ve etli yanaklarında, birkaç teli kaşının üstüne düşmüş seyrek sarı saçlarında, kalın boynunda, geniş ve çok yuvarlak omuzlarında, hiçbir nokta üstünde durmıyan hareketli ve sinirli bakışlarında, masamıza hâlâ gelmiyerek mutfakla salon arasında sebepsiz görünen dolaşışlarında aradım.

Nadir Nadi ona bir şişe soğuk bira rica etmişti. Masaya vücudünün yan tarafile yanaşarak şişeyi bıraktı ve açmayı unuttu. Hatırlamasını bekledik. Hafızası kendiliğinden bize yâr olmadı. Hatırlattık. Öfkeli bir hareketle şişeyi açtı. Fakat bira sıcak olduğu için birkaç yudumdan fazlasını içemedik. Nadir Nadi garsonu çağırdı:

— Biz soğuk bira istedik, siz sıcak getirdiniz! dedi.

Garson, ön düğmeleri çözük kapalı ceketini sallıyan ve çalkalıyan geniş tavırlarla bağırdı:

— Ne yapalım? Vagonrestoran şimdi takıldı. Şişeleri buza oturtmadım. Soğuk bira nereden bulacağım ben?

Eyfel kulesi nurlar içinde

— Fakat bunu bize önceden haber verebilir - diniz.

Omuzlarının ve dirseklerinin geniş ve dik hareketlerile de konuşan garson, söylene söylene uzaklaştı, buz dolu bir kova getirdi ve şişeyi onun içine koyduktan sonra, daima öfke ile uzaklaştı. İtalyan ve İsviçre garsonlarının sessiz, nazik ve dikkatli servisleri yanında bu hareket, bana tamamile ferde ait bir ruh anının tezahürü gibi görünmeseydi hayretim Fransayı kaplıyacaktı.

Nadir Nadiye fikrini sordum.

— Bu daha mukaddeme, dedi, Pariste göreceksin. Fransız böyle sinirli ve öfkeli adamdır. Bak daha ne kavgalar seyredeceksin. Kavga etmediği zaman, Fransız, alay eder. Çok impulsif, taşkın bir millettir. Ben onu bu huyu için seviyorum.

— Fransızın haksızlıklar karşısındaki feveranlarından çok bahsedilir. Doğru farzettiği en küçük mesele için sinirlerini çırılçıplak soyarak mücadeleye giriştiğini duyardım; fakat haksız olduğu yerde de böyle midir?

— Keyfi olmadığı zaman böyledir. Onu heyecanının kutupları içinde görebilirsin.

— Fakat bu milletin azgın ihtiraslarile muvazene yapan mantıkı ve akliselimi meşhurdur. Fransız rasyonalizmi nerede?

Ben henüz Fransızı kendi cemiyeti içinde tanımadığım için, böyle tek ve ferdî vak'alarda millet vasfı görecek kadar acele hükümler vermek salâhiyetini kendimde bulmuyordum. Bu vak'ayı sadece

kaydetmekle kaldım ve tekrar kompartımanımıza dönmemizi rica ettim.

Dijona geldiğimiz vakit, tren durunca başımızı pencereden çıkararak fransızca gazete satan bir genç kızı çağırdık. On sekiz yaşlarında kadar vardı. Pencereye gazete uzatan elile avucundan alacağı paraya bakacağı yerde, yosun renkli ve fazla çocuk kalmış gözlerini başka müşteriler bulunması ihtimali olan öteki pencerelerden ayırmıyordu. Para yere düştü ve trenin altına yuvarlandı.

Ben tekrar para vermek istiyordum. Kız geri çekilerek:

— Hayır, dedi tren gittikten sonra ben parayı bulurum.

— Ya bulamazsanız?

— Bulmaya çalışırım.

— Hayır, bulamazsınız hesabınız eksik kalır. Alınız.

— Hayır... Hayır... İstemiyorum. Hayır...

Kabahat daha ziyade kendisinde olduğu için başkasını zarara sokmak istemiyen bu kızın ısrarı, benim hakşinas Fransamı temsil ediyordu. Parayı ona biraz yalvararak kabul ettirebildim. Bununla beraber, kendikendime:

«Ne bir garson, ne de bir müvezzi kızı Fransa değildir. Ancak bundan sonra birbirini takip ve tekit edecek zengin bir intiba serisini umumî bir fikre bağlıyabilirim. Hattâ bu fikir bile Fransa hakkında sabit bir vasıf teşkil edemez» diyordum.

Parise yaklaşıyoruz. Henüz iki saatten fazla vakit olduğu halde, tren her yavaşladıkça, bu zaman

fasılasını ikide bir atlıyarak beni aldatan muhayyilemin cambazlığına kapılıyor, Parise geldik sanıyorum. Heyecanımı kontrol eden Nadir Nadiye verdiğim cevap doğru idi: «Ben daha fazlasını ümit ederdim.» Benim için Türkiyenin dışarısında her yer Fransa ve Fransa da Paris demekti. İtalya ile İsviçreyi Akdenizle Fransa arasında bir noktalı virgül farzetmiştim. Zihnmde Avrupayı bu kadar temerküz ettiren bir şehre girerken duymam lâzım gelen heyecan, gene, imkânın ve hakikatin taarruzuna uğrıyarak sakatlanıyordu. Sukutu hayal ruhiyatının bütün sürprizlerine iyice hazır olmak için, dikkatimi hayalimden fazla çalıştırmayı tercih ettim.

Parise yarım saat kala, gecenin saat on birinde, Nadir Nadi beni pencerenin önüne çekerek, gökyüzünün aynasına vuran, sıra dağlar halinde ufku çevirmiş kıpkızıl ışık dalgaları gösterdi: Parisin ışıkları...

Her büyük şehre girerken, belki de bazı gecikmeleri telâfi için bütün trenlere gelen büyük sürat, Parise yaklaşırken bana içimdeki sabırsızlığın makineye sirayeti gibi görünüyordu.

İşte Paris!

Tren istikametini değiştirdikçe, vagonun penceresinden, henüz ufku boydanboya kızılcık rengine boyamış, uzak ve şeffaf bir aydınlıktan ibaret görünen Paris, yaklaşacağı yerde, karanlığın içine timsah gibi süzülerek yana doğru kaçıyor, tekrar görünüp kayboluyor, ışıkları hep birden yanıp sönüyormuş gibi ansızın parlıyor ve kararıyor, ufkun önünde iğilip kalkarak yaptığı cehennemî ve yılankavi alev raksının şeytanî koketrisile, biz meftunlarını büsbütün harap eden cilvesine devam ediyor.

Banliyö hattına çoktan girdiğimiz halde Parise daha yirmi dakika var. Bu kısa müddetin beni bütün yolculuğumdan fazla yoracağını hissederek pencerenin önünden ayrılmak istiyorum; fakat parıltısı bazan cama değerek içimi tekrar alan Paris, beni kararımdan caydırdıktan sonra gene kaçıyor!

On beş yaşımdanberi benim derunî ömrümün mühim bir kısmı Pariste geçti. Bir kere bile ayağımı atmadığım bu şehrin kıyısını bucağını bile az-

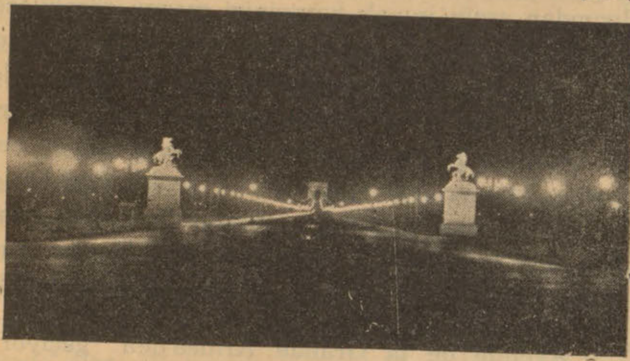
çok bilirim. Hayalen onun içinde çok yaşadım. Fakir, ve daha beteri, arkasız bir halk çocuğu olmanın belâsile, kırıp sararak ve borçlanarak bu seyahati yapıncıya kadar büyük Avrupa mektebinin eşiğine adımımı atmadığım halde, kitap dedikleri ucuz ve asîl rahberin delâletile onun kürsülerine kudretim nisbetinde yaklaşmıya biraz muvaffak olmuştum. Şiirlerini ve şarkılarını çok dinledim. Fikirlerinin bütün akıntılarına dalıp çıktım. Kısmen Parisin içinde büyümüş âma bir adamın muvaffakiyetli bir ameliyattan sonra, gözleri açılmadan beş dakika evvelki nefes tıkayıcı merakını duymam lâzım. Gözlerim açılınca da, şimdiden gözkapaklarım üstünde hafif parıltılarını sezdiğim bir ışık, renk ve manzara dünyasının sel baskını altında, birdenbire, tekrar kör olmaktan korkmam lâzım. Fakat bu heyecanı duymuyorum. Hattâ eksine benzyien bir korkum var. Gözleri ameliyatla açıldıktan sonra, karanlık rüyalarındaki müphem kâinattan daha net ve âdi bir dünya gördüğü için gözlerini tekrar sımsıkı yuman körün çaresiz ve şifasız nefretine düşmekten ürküyorum.

Bu korku beni pencerenin önünden çekebildi. Parise yaklaşıyorduk. Haydi valizlerimizin başına.

Tren durdu. «Paris! Paris!» diye haykırışlar bekliyorum. Kimin tarafından? Bilir miyim! Parise gelen her adamın ağzında bu çığlığı arıyorum. Halbuki tren batak bir dere kenarında kömürü biterek durmuş gibi Parise vardığının farkında olmamış görünerek hiçbir işaret vermedi. Yolcularda heyecana ve telâşa benzer bir hal yok. Realitenin, bütün

hulyaları kökünden biçen katledici sadeliği ve her harikulâdeyi hazin aslına irca eden alelâdeliği içinde, hamallara talimat veren Nadir Nadinin peşinden, gara indim.

Bize yeni bir şehirle temasımızın elektrodinamik, birinci nefis ürpermesini haram eden valiz nakli ve bilet kontrolu gibi sıkıntıları aştıktan sonra garın merdivenine geldik. İşte Paris! Fakat gözlerim rengârenk bir ışık tufanından iki damla içmeğe

Şanzelize'nin gece manzarası

meydan kalmadan hamalın emrinden şoförün kumandasına teslim edilerek taksiye tıkıldık.

Ahdım vardı. Bavulları bir otele attıktan sonra, ellerimi arkama koyarak, Paris denilen ve kendimi fahrî hemşerisi farzettiğim kâinatın içine bir dalmak ve sabaha kadar dolaşmak. Parte - Maillot'da, Boulogne ormanının karşısında, meydandaki Lünaparkın ışıklarile parıl parıl aydınlanmış bir otel odasına girmemizle çıkmamız bir oldu. Tam geceyarısı.

Fakat dur iki gözüm. Paris kaldırımlarında adım atmak, cambazlık nevinden bir hünerdir ve yanlış bir adımın, hafif bir dalgınlığın cezası idam olmadığı zaman, bir hastane odasında, en aşağı, kolu kanadı bağlı bir hafta hapistir: Ezilirsiniz. Geniş ve güneşe tutulmuş muşamba kadar parlak ve aydınlık bir kaldırımın üstündesiniz. Fakat henüz ritmini bulamadığınız sıkı bir kalabalık, yürümek iradenizi felce uğratabileceği gibi, çivisiz yerlerde kaldırımdan aşağı inmek hevesinizi mazur görebilecek hiçbir şoför de yoktur. Tavsiye ederim. Nadir Nadinin peşinden ayrılmayınız ve şimdilik tepenizden boşalan, karşınızdan vuran, sağ gözünüzün kuyruğu kenarından hortum gibi geçen ve bazan da beyninizin tam ortasında patlıyarak renkli fişekler gibi havaya saçılan ışıklara, manzaralara dalmayınız. Ben de Nadir Nadinin koluna girdim. Henüz Parisi içime doldurarak ilk derin nefesi alabilmiş değilim.

Avenue de la Grande Armée'den geçiyoruz. Türkçesi: Büyük Ordu caddesi. Biraz daha sessiz, loş ve tenha. Fakat geniş, çok geniş. Bir Avrupa şehri görmemiş olanlara bu genişliği bizim ölçümüzle tarif etmek zordur. Kabataslak bir teşebbüs edelim: Sağda, ortada ve solda herbiri Beyoğlu caddesinden daha geniş üç yaya kaldırım. Aralarında biraz daha geniş iki araba yolu. İçine yanyana en aşağı altı Galatasaray caddesi alan bir cadde. İki tarafta bizim Vakıf hanına, Büyük postaneye tepeden bakan bir sıra, girintisiz çıkıntısız, koskocaman yüzlerce bina. Hiçbir kıvrımı ve dönemeci olmadığı halde bu uzun caddenin sonunu gözle tayin etmek

mümkün değil. Pariste az farklarla «avenue» bu demektir. İçinden bizim Beyazıt meydanı rahatça geçer; hele Taksim meydanını geniş bir arabaya oturtsanız bu avenuelerin tek yolu içinden geçirebilirsiniz.

Bir de meydan nedir, onu görelim: Etoile ve Concorde; hele bu ikincisi, bir kırda arkaüstü yattığınız vakit gözlerinizin alabildiği gökyüzü mesafesini olduğu gibi yere indirmiştir. Demin tarif ettiğim avenuelerden on beş yirmi tanesi bu meydanların üstüne açılır ve Pariste, buna yakın büyüklükte - sayıya dikkat ediniz!- *yüzlerce* meydan vardır.

Fakat biz şimdilik Etoileden, zamanında Ahmet Mithat Efendinin tercüme romanlarında «Konkordiya» olarak ismi geçmeğe başlıyan meydana gitmek için Şanzelize caddesinden geçelim. Bana Parisin bazı taraflarını karış karış öğreten, ilk gençlik rehberim Guy de Maupassant, hâlâ tamamile ezberimde olan «Yalnızlık» ismindeki harikulâde nesrine şöyle başlar:

«Erkekler arasında bir akşam yemeğinden sonra idi. Çok neşelenmiştik. Onalrdan biri, bir eski dost bana dedi ki:

«— Şanzelize caddesini yayan olarak çıkmak ister misin?

«Ve işte, yaprakları henüz açmış ağaçlar altındaki büyük gezinti yolunda yürümeğe başladık. Parisin karışık ve devamlı uğultusundan başka, ortalıkta çıt yok. Yüzümüzden taze bir rüzgâr geçiyor

ve yıldız kümeleri, gökyüzüne bir altın pudra ekiyordu.»

Öyle mi? Hayır! Bu, XIX uncu asrın Şanzelizesidir. Hatta Büyük Harbe yakın bir zamana kadar, resimde yalnız orta yolunu gördüğünüz bu caddenin kenar kaldırımları üstünde bugünkü muhteşem kahveler ve mağazalar yokmuş. Tabiî çıt da yokmuş ve bugün orasını yüksek binaların üstünden, ortasından, altındaki - bizim bütün Tokatliyan oteli yüksekliğinde - mağazalardan, yoldaki lâmbalardan, projektörlerden fışkırarak, geceleyin açık denizlerdeki güneş aydınlığına boğan ışık tufanları da yokmuş. Parisi dolduran yüz binden fazla hususî otomobil ve taksiler de yokmuş.

Ben kendime, Parisin kartpostal manzaralarına karşı hiçbir panoroma hayreti vâdetmemiş olduğum halde, geceleyin, bir şehrin içinde bütün imkân ölçülerimizi aşacak tarzda bizi derinlerine çeken bu genişlik ve aydınlık intibaları karşısında cidden şaşırdım. Bu genişliğin, gökyüzündeki mesafe sonsuzluğundan ürken Pascal'ın beynindeki genişlikle ve bu aydınlığın fransız tefekkürüne hüviyet veren üslûp ve ifade aydınlığile bir nisbeti olduğunu hemen sezdim. Beni Avrupanın her şehrinde karşılıyan ve karşılıyacak olan bu genişlik ve bu aydınlık, her şeyden evvel, büyük insan zekâsının iç buutlarını ifade eder; alelâde bir manzara kemmiyeti değil, zekânın cinsi ve kalitesile doğrudan doğruya alâkası olan tam bir medeniyet ölçüsüdür. Pariste ve Avrupanın her büyük şehrinde, kaldırım, mağaza, meydan, cadde, yol, heykel, âbide, her şey, maddeyi

tefekkürün ve kavrayışın füshatine, semavî genişliğine bağlıyan bir büyüklüktedir ve bu meydanlar, kafaların içindeki meydanlardır. Avrupa büyük ruhların ikametine salih olacak tarzda bina edilmiştir. Şehirlerde binalar ve âbideler, dağbaşlarile rekabet etmek istiyen mimarların her adım başına diktikleri eserlerdir. Bu ulvilik ihtirası yalnız iki üç mabede münhasır kalmamıştır. Orada mevzuu ticaretten başka bir şey olmıyan alelâde mağazalar da, büyük katedrallerin Allaha yakın olmak istiyen çan kulelerile bir hizadadır. Yükselmek ihtirası, rahiple tüccarı ayni hummanın şiddeti içine almıştır.

Neden gizliyeyim, içim zehir dolup taşıyor: İnsan olmak şerefimi artıran, fakat milletimin harikulâde kabiliyetine ve şu birkaç yıl zarfında yaptığı pek büyük mucize hamlesine rağmen, gene de içinde bulunduğu ufarak ve hazin dünyayı her an düşündüren iki nevi heyecan tezadı arasında sıkışarak, bir kelime konuşmadan, yürüyorum. İçime ağlamaklar geliyor. Fakat sulamıya temayül eden enerjimi daha sıkı, daha koyu, daha müsbet, yaratıcı kudretler halinde memleketime taşımak için kederimi içimin arka meydanlarına doğru kovuyorum.

Paris'te gezintiler

Geceleri bir saniye bile gözünü kırpmıyan sinirli ve uykusuz Pariste yatak diye bir nevi eşya ve yatmak diye bir nevi hâdise olduğuna inanmak zorcadır. Monmartre ve Monparnasse'teki kahvelerin içi, dışı, gece yarılarından sabahlara kadar, yatağı mezar ve yatmayı gömülmek sanan, uyku ve ev kaçkını büyük bir kalabalıkla dolup taşar. Bizim Beyoğlu caddesinin bomboş olduğu ve köşebaşlarında uyuz bir köpekle bir dilenciye, pastacılarda masanın mermerine başını dayamış sabahçı birkaç delikanlıdan, yahut da mahallebicilerde iki yanağının oyuklarını bir avuç pudra ile bile dolduramamış, gözlerinin kenarlarındaki ağlama yırtıklarını bir tulum sürme ile bile kapatamamış üç dört zavallı kadından, arabasının, içinde başını göğsünün yastığına iliştirerek uyuklıyan veya kaldırımda arkadaşlarile ağız dalaşı yapan birkaç şoförden başka canlı mahlûk bulunmadığı saatlerde, Paris kahveleri hıncahınçtır.

Şu kahve sözü üstünde biraz anlaşalım. Pariste

ve Avrupada kahve demek, içinde kahveden ve çaydan başka bir şey içilmiyen, yalnız tavla ve kâğıt oynanan, tütün ve tömbeki dumanının her gün biraz daha göğüslerini tıkayarak, haber vermeden, ağır ağır boğduğu peyke düşkünlerile dolu, havası ve ışığı kıt bir yer, dasdaracık bir dükkân demek değildir. Avrupa kahvesi, umumiyetle, bizim saraylarımızdaki büyük salonların hacmini ve haşmetini arzeder: Régence gibi Napoléon zamanından kalan, Viyanada belediye sarayının altkatındaki salonlar gibi hususî bir tarih ve san'at kıymeti taşıyan pek çoklarında, ister bir tezgâhın önünde, ayakta içebilirsiniz, hafif kahvaltı edebilirsiniz; ister oturarak, bacası her saat tüten bir mutfağın bütün lezzetlerini önünüze getirtebilirsiniz. Duvarlar tarihî resimlerle veya modern dekorlarla karşınızdadır. Göz kamaştırıcı bir ışık sağnağı altında, doyasıya, bol bir aydınlığın içine dalmak elinizde olduğu gibi, küçük renkli abajurların, muhayyilenize dilediği cevelân fırsatını verebileceği nisbette hafif aydınlatılmış kuytu, mahrem ve zarif köşelerde de kalabilirsiniz. Parisin en küçük kahvelerinde bile, sizi saati saatine borsadaki tahavvüllerden haberdar eden bir telsizteglraf makinesi bulmanız mümkündür. Bütün gün ve bütün gece, bu kahvelerden çoğunda sigaradan posta puluna kadar anî ihtiyaçlarınızı tatmin eden bir satış köşesi, her an içine mektup atabileceğiniz bir posta kutusu vardır. Günün herhangi saatinde bir Avrupa kahvesinde oturmak demek, elbise müstesna olmak üzere, yemeğe, içmeğe, konuşmıya, okumıya, eğlenmiye ve sevişmeğe ait her türlü

ihtiyacınızı istediğiniz anda tedarik etmeğe muktedir olmanız demektir. Kahve, yirmi dört saatlik ihtiyaçlarınıza ait bütün beşerî imkânları size hazırlıyan yerlere derler; içinde yalnız tünenen ve pineklenen, gecenin en canlı saatlerinde kapatılmış insan ağıllarına demezler.

Ben seyahate çıkmadan, İstanbulda ve yolda, Parisi iyi bilen vatandaşlar ve ecnebiler, 14 temmuzdan sonra orasını tenha bulacağımı söylemişlerdi. Bu «tenha» sözünün, Avrupa lûgatindeki manası da başka imiş: Bizde tenha bir yer, «bomboş» vasfından iki üç kişilik, seyrek ve küçük bir insan kalabalığile kurtulur; Avrupada tenha kelimesi, tıklım tıklım bir bayram kalabalığından mahrumiyete vasıftır.

Ne tenhası? Ben 1936 senesi 18 temmuzunun cumartesi akşamı, geceleyin, saat 23 ü 45 geçe Gare de Lyon'dan Parise indim. Şehrin merkezlerini teşkil eden semtlerde, geceyarısından sonra iki buçuğa doğru, çiğnenmek ihtimalinden masun çivili yollarda bile, otomobillerin altında kalmamak için Nadir Nadinin kaptanlığına sığınıyordum. Hangi tenha? Buyurun, Pariste yaz ortası bile gece hayatının kesafetini gözlerimizin ufak çanaklarına doldurarak tâ yakından içebilmek için «boite» dedikleri danslı ve çalgılı bir yere girelim. Girelim amma nasıl! Daha antrede yolunuzu kesen ve şapkanızı çıkararak teslim etmenize engel, sımsıkı ve gözleri dönük, şarkılar ve kahkahalar püsküren bir insan kalabalığı içindesiniz. Pardon Madame, Pardon Monsieur... İçeriden zırdeli bir cazbant sesi ve etrafınızda parıl

parıl yanan, dönen kapıların buzlu camlarını delen çığlıklar... Buyurun... Salon tıklım tıklım... Kendinizi bu kalabalığa bir kere kaptırdınız mı iradenizin yüzde seksen beşi, orasını dolduran büyük sevinç tayfununun, hemen kolunuza giren ve -evet!- müsaadeniz olmadan boynunuza el atan kadınların, topuzu kendi derisine değil, iki kürek kemiğinizni tam ortasına iniyormuş gibi arkanızda patlıyan davulun elindedir. Geri kalan irade artığını da bir viski bardağının dibinde bırakmazsanız ne mutlu size!

Şu köşeciğe sıkışalım. Sol kolunuz hizasından yükselen tezgâhtan -bardan- iki salonun müşterilerine gitmek üzere birkaç koldan harekete gelen şampanya, şarap, viski ilâh... katarları. Kadın garsonların tepenizden aşırarak geçirdikleri -hiç kımıldamağa gelmez - tepsiler, kovalar... Sağ tarafınızda, Nadir Nadi veyahut ben yoksak, siyah bir eteklik üstüne tıpkı bir erkek gibi smokin ceket giymiş, beyaz gömlek üstüne siyah kıravat bağlamış bir kadın, elini bir delikanlının boynuna dolamış. Hizmet eden kadınların hepsi, yarıbellerinden yukarı, smokinli erkek kıyafetindedirler. Cazbandın hoplıya hoplıya, şarkılar çığırarak, kahkahalar atarak çalan ve baştanbaşa kadın müzisyenleri de kırmızı smokinler giymişlerdir. Rivayete göre buranın bütün kadınları tersine dönmüş bir cinsî huy sahibi imişler. Biz buna pek inanmıyalım. Turist çekmek için düşünülmüş bir garabetin cazip yalanı olsa gerek. Yoksa şu smokinli kızın kolları, şu kıvırcık siyah saçlı oğlanın ensesinde ne arıyor?

Nemize lâzım. Benim bu şehirde kendime ver-

4

diğim rol, yaşamaktan ziyade müşahede etmek olduğu için bu eğlence yerindeki insanlarla beraber delirmeme imkân yok; fakat soğuk bir râsıt vaziyetinde kalarak etrafın nefretini de uyandırmamak için, sırıtmağa benzer Amerikanvari bir tebessümle etrafıma bakıyorum. Işığın, rengin, kalabalığın, sesin, kahkahanın, müziğin, çığlığın, havanın birbirile yuğurularak tek madde halinde başımın etrafını sargı gibi doladığı bir anda buğulanan gözlerimle ve tıkanan kulaklarımla sarih bir şey görmem ve duymam kolay değil. Umumî neş'eyi topyekûn kavramıya çalışıyorum. Eh, artık birer kadeh buzlu Fransız şampanyası içilir değil mi?

Şerefinize!

*
* *

Ben Parise ayak basar basmaz İspanyol ihtilâli patlak verdi. İspanyol Fası ayaklanmıştı. Bunu ertesi sabah geç vakit uyanınca gazetelerden öğrendim. Henüz siyasî Parisin yüzünü görmemiştim. Öğle yemeğimizi otelin lokantasında, epey gecikmiş olarak yedikten sonra Etoil meydanına doğru yollandık. Günlerden pazar. Ben gündüz gözile Parisi daha iyi görmek için yürümeyi tercih etmiştim. Çivili yollarda bile hep o ezilmek korkusu katmerlendi. Otomobiller, bisiklet ve motosikletler, önünüzden, arkanızdan, yanınızdan sırtsırta geçiyorlar. Bazılarının tekerleği ayağınızın serçe parmağına değecek gibi oluyor. Tetiğinizi bozmayınız. Orada çiğnenmek ihtimali yokmuş. Gerçi insanın kafası patlamıyor, fakat ödü patlıyor; bu da ruhun içinde bir kaza sayılmaz mı?

Şanzelizede, renkli hasır ve bütün şehri ayni tipte dolduran sandalyalarını kaldırım üstüne sermiş kahvelerde (bu kahveler, Paris caddelerinde, her

Zafer takı altında meçhul asker mezarı

beş, on adımda bir vardır.) oturacak yer kalmamış. Geniş kaldırımlardan insan selleri akıyor. Boş bir masa bulabildik. Sağ tarafımızda Etoile meydanı ve koskoca Tâkızafer; altında meçhul asker yatıyor; sol tarafımız uçsuz bucaksız, oturduğumuz yerden

enini boyunu idrak etmek mümkün olmıyan Şanzelize caddesi... İnsan vücutleri arasında açılıp kapanan muvakkat boşluklardan görebildiğimiz manzara, ya sarı kırmızı renkli taksilerden biri, ya karşıya geçmek üzere birikmiş ve memurdan işaret bekliyen bir halk kümesi; fakat biraz sonra bu manzaraya garip bir şey daha katıldı: Her köşe başından tabur halinde polisler ilerliyorlar. (Bunlar polis değil, asayişin tehlikede olduğu günlerde caddelere sevkedilen «garde mobile» dedikleri inzıbat kuvvetleri imiş.) Bir anda yüzlerce silâhlı memur köşeleri tuttular. Büyük yoldan motosiklet alayları da geliyordu. Ne var?

Sorduk ve öğrendik ki Halk cephesi hükûmeti tarafından birlikleri kapatılan bütün nasyonalistler (Ateş Haçlılar, Aksiyon Fransezciler ilâh...), o gün, Etoile meydanında meçhul askere çelenk koymak bahanesile nümayiş yapacaklarmış; hükûmet bunun daha ağır cür'etlere ve teşebbüslere vesile olmasının önüne geçmek için asayiş kuvvetlerini seferber ediyor. Garde mobile efradının sayısı yüzlerden bine doğru fırlamağa başladı. Kaldırımın önüne boydan boya dizildiler, köşebaşlarını tuttular. Halk arasına katılan ve başlarında lâcivert bere bulunan şu siviller, hep nümayişçilermiş. Belki de bir işaret üzerine toplanacaklar. Sonra?

Hiç. Kahvede oturanlar pek alıştıkları bu manzaraya aldırmıyorlar ve gazetelerini okuyanlar, arada bir başlarını kaldırarak bütün bu sivil harp hazırlığı içinde yeni bir şey bulamıyacaklarını biliyormuş gibi tasasız gözlerini etrafa çevirdikten sonra

mütalealarına devam ediyorlar. Etoile meydanı muhasara altına alındı. Asayiş kuvvetleri binleri geçmişti. Bir 6 şubat? Hayır! Halk cephesi diktatörlüğü altında böyle bir korku yoktur. Hafif bir yağmur. Öksürüyorsunuz. Pardesünüzü almak için otele kadar, rahatça gidebilirsiniz. Hava âdeta soğuk. Parise dair bana söylenen şeylerin hep aksile karşılaştım: Temmuzda kalabalık yok, demişlerdi, var; sıcak müthiş olur, insanın yüzüne asfaltlardan bir cehennem vurur demişlerdi, soğuktan titryiorum; hangi partiye mensup olursa olsun istiyen grup, dilediği nümayişi yapar, Fransa hürdür, demişlerdi; halkın muhalif ve milliyetperver tabakası Meçhul askere yanaşamıyor bile...

Sokak arasında komünist gazetesi Humanité satan beyaz sakallı, ihtiyar, fakat dinç bir gazete müvezziyle karşılaştım. Başında kırmızı ibikli, beyaz bir bere vardı (komünizm işareti). Fakat yakasındaki bu üç renkli ve nasyonalistlerin taktıkları Fransız bayrağı rozeti ne ola?

Hemen yaklaştım ve «arkadaş!» diyeceğim yerde «Monsieur!» demek hatasile mülâkata başladım:

— Affedersiniz. Başınızdaki kırmızı işareti anlıyorum. Humanité de satıyorsunuz. Fakat yakanızdaki bu millî rozet nedir? Temsil ettiğiniz fikir beynelmilelci değil midir? Onun millî renklerle münasebeti var mı?

Kolundaki gazetelerin ağırlığile biraz kamburca duran ihtiyar birdenbire dikildi. Yan duruyordu. Yüzüme hiç bakmadan ve gözlerini yukarı doğru kaldırarak, ufuk çizgisi üstünden bu tarafa doğru

gelen semavî bir orduya hitap ediyormuş gibi, büyük dualara mahsus bir sesle cevap verdi:

— Trikolor (Fransız bayrağının üç rengi), Fransanın ve Fransız milliyetperverlerinin değil, ihtilâlin bayrağıdır, mösyö!

Elinde bir tavukla yoldan geçen bir bakkal çırağı yanımızda durdu. Müvezzi devam ediyor:

— Trikolor 1789 un rengidir, mösyö!

— Siz o tarihe niçin bağlısınız?

— Fransada ilk büyük ihtilâl hareketidir, mösyö... İspanyanın ilk büyük mektebidir o... Tebcil ederiz... O ihtilâl Fransadan ziyade insanlık için yapılmıştır... Onu tamamlamak istiyen biz Marksis ihtilâlciler, ilk merhalemizin bayrağını yakamıza ve son merhalemizin ebedî rengini de, işte böyle, tepemize takarız.

— Bravo! Fakat altı ay evveline kadar hiç de bu fikirde olmadığınızı söyliyenler var. Trikolor yakanıza ve Marseyez dudağınıza yeni takıldı, diyorlar.

Yağmur dindiği için şemsiyesini henüz kapatan, yaşı belirsiz, çok zayıf bir kadın da yanımızda durdu. Müvezzi bana cevap vermeden evvel gazetesinin ismini iki üç defa haykırdı; sonra dedi ki:

— Bugün öyle icap edyior, mösyö...

Para uzatarak:

— Arkadaş, bana da bir gazete ver, dedim, neden öyle icap ettiğini de söyler misin?

Sakalında kaybolan ve sesinde görünen bir gülüşle:

— Onu da aldığın gazetede okursun, arkadaş! dedi.

Galeyan memleketi

Paris yaz ortasında bile kalabalıktı. Çünkü büyük bir ispazmoz geçiren Fransanın, içine bütün Fransız kanı hücum eden, «congestionné = ihtikan» halinde beynini temsil ediyordu. Bir ihtilâl delisi milleti bağlamaktan başka bir şey olmıyan sıkı bir diktatörlük, yahut da bir ihtilâl arifesinde olduğunuza hükmettiren birçok işaretler, her köşebaşında karşınıza çıkar: Metroların içindeki ve sokaklardaki duvarlara, hattâ kaldırımların üstüne tebeşirle yazılmış «Kahrolsun Doriot», «Orak çekicin zaferi yakındır», «Her yerde Sovyetler», «Kıralı bekleyiniz!», «Fransa Fransızlarındır!», «Komünist köpeklerine inanma!» gibi cümleler ve orak çekiç, yahut kruvagame resimleri; Montmartre'deki panayır arabaları üstünde: «Paris belediyesinin alçak faşist azaları bizi kapattılar; senede yüz bin frank vergi veren panayır işçileri açıkta kaldı ve 500 aile ekmek bekliyor. Bizi müdafaa için filân yerde, filân saatte toplanınız!» tarzında afişler; büyük meydanlarda ve salonlarda halkı toplıyarak sermaye, tröst, harp fa-

cialarına karşı coşturmak için tertip edilen miting ilânları; halk tabakasının Fransaya atfedegeldiğimiz birçok faziletlerle kolay telifi mümkün olmıyan acayip sinirlilikleri: Yanınızda bir kadınla beraber, Opera meydanındaki bir sürü caddelerden hangisinin Fransız tiyatrosuna çıktığını kendisine sorduğumuz resmî elbiseli bir kapıcının: «Kendiniz arayınız!» cevabını vermesi; otelinizin, namınıza bir telefon haberi olduğunu bildiren müdiresinin biraz ötedeki bloknota uzanırken birdenbire ağrıyan romatizmalı bacağının öfkesile hastalığına karşı isyan ederek haykırması ve arkasından hüngür hüngür ağlaması; bir Fransız kadınile oturduğunuz kahvede siz kendinize bir ıhlamur söyledikten sonra kadının biraz düşüneceğini bildirmesi üzerine garsonun «Madam konsomasyon yapmıyacak mı?» tarzında sual sormasile sizi metrdotele şikâyet mecburiyetinde bırakması; bir çeyrek saat fasıla ile iki defa küçük bira ısmarladığınız için, bir defa büyük bira istemiyerek kendisini iki kere hizmete mecbur etmenize öfkelenen başka bir garsonun bağırıp çağırması; şoförlerin ecnebileri sinirlendiren ters muameleleri ve Fransız halkının artık bütün Avrupada darbımesel haline gelen aksiliği; bir santim farkın lehine veya aleyhine tahavvülüne göre size yaptığı sahte cemile veya öfkesindeki ifrat; Fransaya faşizm geldiği takdirde katil olacağını yollarda haykıran bir entellektüelin taşkınlığı; kahvelerde koltuk altlarına sıkıştırdıkları beyannameleri dağıtarak İspanyol halk cephesine yardım veya gençliği filân istikamete sürüklemek için irat edilen kışkırtıcı nutuklar; yerli mücadele

gazetelerinde, alevli müvezzilerin sesine kadar sirayet eden kundaklayıcı, ateşe verici iri serlevhalar... Bu galeyana bir de yeni başlıyan İspanyol ihtilâlinin, karbonatı köpürten ekşi damlasını ilâve ediniz: General Frankonun memleketindeki kanlı mücadelenin Pariste kansız bir başlangıcı karşısında olduğunuza hemen inanacağınız gelir.

Sorbonne Üniversitesinde bir psikoloji grupu ve ayrıca Parisin büyük kliniklerinden birini idare eden ruh doktoru M. Fraitigny ile konuştuğum zaman, onun bütün çizgileri susan sakin yüzü ve valeryan mürekkebatından herhangi biri kadar teskin edici, derin ve sulh içinde gözleri karşısında ilk düşündüğüm şey bu oldu. Sordum:

— Bugünkü sinir hastalarınız arasında vasatî bir hastalık âmili ararsanız, sosyal tesirlerin ferde ait sebeplerden fazla olduğu neticesine varır mısınız?

— Şüphesiz, dedi, fakat bu sebepler daha karışıktır; sosyal tesirlerin başında işsizlik zikredilebilir. Sonra harp korkusu, buhran gibi yarına karşı emniyetsizliklerden doğma büyük endişeler ve bütün kıymetlerin hercümerci içinde hedefini şaşıran bir hayat mücadelesinin verdiği yorgunluk... Biliyorsunuz ki yorgunluk da vücudün bir zehirlenmesidir; bilhassa ruhî olduğu zaman hastaları bize koşturan vahim teşevvüşlere sebebiyet verir.

— Doktor Carrelin, «L'homme, Cet inconnu» isimli kitabında, nevroz ve psikoz (sinir ve akıl hastalığı) vak'alarını insanın yeni ve sun'î medeniyete

intıbak etmek için çektiği zorluklarda bulduğu görülüyor. Ayni fikirde misiniz?

— Hemen bütün sinir ve akıl teşevvüşlerinde muhite ve hayata intıbak zorluğunun büyük tesiri vardır. Fakat bu intıbaksızlık, sadece eski insanla yeni medeniyet arasındaki uyuşma güçlüğünden değil, tahlile muhtaç birçok âmillerin birleşmesinden ileri gelir.

— Bu âmiller arasında cinsî sebeplere büyük bir yer vermek lâzım mıdır?

— Şüphesiz, fakat tamamile değil.

— Yüzde hesabile cevap vermek sizi sıkar mı?

— Yüzde altmış, diyebilirim.

— Cinsî tesirlerin hiç müdahalesi olmıyan sinir vak'aları var mıdır?

— Hiç veya hiç denecek kadar dolayısile...

— Kliniklerinizde Freud'ün psikanaliz usulünden istifade edilebiliyor mu? Bu usulün pratik bir kıymeti olduğuna kani misiniz?

— Bir hasta üstünde ısrar etmeğe vakit bulunabildiği takdirde psikanalizin faydalarını görüyoruz. Fakat bu ısrara ekseriya zaman müsaade etmiyor. Hastanın bütün hususî hayatile çok yakından alâkadar olmak lâzım. Benim bir mühendis hastam vardı. Her gün gördüğü rüyaları mektupla bana bildiriyordu. Aylardan sonra gönderdiği bir mektupta anlattığı rüya delâletile hastalık âmilini bulabildim. Hasta bugün tamamile iyileşmiştir.

— Tıbbî manasile değil, sembolik manasile Avrupa *nevrozu* diyebileceğimiz bugünkü umumî galeyanın en çok temerküz ettiği yer Fransa mıdır?

Bilhassa Paris bana köpürmüş bir halde göründü. Acaba yeni gelmiş bir ecnebi olduğum için mi?

— Bütün fikir ve politika cereyanlarının çaprazlaştığı bir memleket olarak Fransanın bu galeyana en fazla maruz kalması tabiîdir. Umumî feveranın bizde gittikçe arttığı söylenebilir.

— Hasta sayıları artıyor mu?

— İstatistikle cevap veremem. Fakat umumiyetle ruh hastalarının çoğaldığını gösteren işaretler vardır.

Dr. Fraitigny benim Pariste tesadüf ettiğim ilk sakin yüzdü; bunu mesleğine atfettiğimiz takdirde, doktorlarından başka bütün ahalisinin sinir hastası olduğu bir memlekette bulunduğumuzu kabul etmek gibi bir ifrata düşmemiz lâzımdır.

Bir muharririn evinde

Avenue Rodin'in yüksek apartımanları arasında kalıplanmış biçimli ve köşeli bir darlık halinde kalarak, temiz, geniş ve aydınlık bir kule içini andıran bu şakulî sokakta Parisin iki meşhur spesyalitesi yoktur: Gürültü ve kalabalık. Tenhalığın ve sessizliğin taşlaşmış hulâsaları gibi yükselen apartımanların dümdüz ve sarı cephelerine yatarak uyuklıyan sakin bir güneş, bütün sokağa bir manastır avlusu içindeki süzgün, duru ve temiz aydınlığı dolduruyor. Kapıların önünde, bomboş, hususî otomobiller. Numaralara bakmak için birkaç dakikadanberi kaldırım üstünde gezindiğim halde sokağa benden başka bir gireni görmedim. Aradığım ve bulunduğum apartımanın kapıcı diaresinde de kimseler yok. M. Léon Pierre - Quint'in hangi numarada oturduğunu bana haber verecek nadir insanın kıymeti gittikçe artıyor.

Zilini çaldığım kapıcı dairesinden bir cevap çıkıncıya kadar, Parisin ortasındaki bu güzel sessizliğin banyosunda, iki gündür beynimin içine damlı-

yan bütün yeni gürültülerin lekelerini yıkıyarak temizlemeğe başlamıştım. Nihayet karşıma çıkan bir kadın bana Fransız dostumuzun numarasını haber verdi ve kayboldu. Asansörlerin önünde, içinde, merdivenlerde, katlarda hiçbir insan gölgesi ve hiçbir ses yok. M. Léon Pierre - Quint'in dairesinde, beni duvarları boydanboya kitaplarla dolu, sade bir odaya alan hizmetçi de ismimi haber vermek için kaybolduktan sonra, muayyen bir zamanda randevum olmasına rağmen yirmi üç dakika süren bir yalnızlık içinde kaldım. Kendine göre bir iklim ve kendime göre bir muaşeretle bütün Paristen ayrılmak istediğini zannettiren bu insansız mahallede, bir yabancıya tesadüf etmek bile güçken bir tanıdığa kavuşmanın harikulâde bir şey olacağını bana ihtar edip duran garip bir sessizlik içindeyim.

Sol tarafımdaki bir raf üstünde propaganda broşürleri ve yüzlerce beyanname desteleri görüyorum: Faşizm aleyhindeki muayyen edebiyatın hulâsaları. Bunlardan birini çektim. Belki de misafirlerini bu yazıları okumağa mecbur etmek için ev sahibinin hesaplı bir gecikme ile henüz ortalarda görünmediğini ve bu yüzlerce sahifeye göz gezdirmek için kaç saat beklemeğe mahkûm olduğumu düşünüyorum.

Derken, tiyatro perdesi gibi iki yanlara açılan kübik bir kapının orta aralığında, en hafif bir gürültü ile bile yaklaştığını haber vermiyen, siyah bir hayalet belirdi: M. Léon Pierre - Quint, siyah bir kostümün, yakasını yukarıya doğru kıvırdığı bol ceketi içinde gevşiyen vücudile bana bir rehavet mazereti getiriyor gibiydi. Ona yaz ve gün ortası,

elbiseleri arasında bu rengi tercih ettiren matemi biliyorum. Kendisini dünyaya getiren en aziz kadını pek yakında kaybetmişti.

Onu itizar ve beni de taziye eleminden kurtaran kelimelerden sonra, İstanbul üstüne konuştuk.

— Mecmuanız, «Kültür Haftası» nasıl gidiyor? diye sordu.

Kendisini bilmukabele taziyet beyan etmeğe mecbur bırakmamak için, mecmuanın elim âkıbetini haber vereceğim yerde «fena değil...» diye geçtim. Şahıslardan ve hâdiselerden bahsettik. Türkiye aktüalitesine ait birçok küçük teferrüatı çok iyi biliyordu. Hayretimi gizlemedim. Parise anket yapmak için geldiğimi ve muhataplarımda şöhretten ziyade samimiyet aradığımı söyledim.

— Zaten, dedi, şimdi Pariste meşhurların çoğu da yoktur: Gide Rusyada; akamidekilerin belki hepsi de sayfiyede ve seyahatte; fakat, isterseniz sizi Malraux ile, Max Jacob'la ve diğer bazılarile görüştürebilirim. Daha evvel, cumartesi günü burada bir öğle yemeği yiyelim. Profesör Georges Bonneau'yu tanıyınız. Japonyada Kyôto Üniversitesinde kürsüsü vardı ve oraya dair birçok eserler yazmıştır.

— Teşekkür ederim.

İspanya hâdiselerinin Fransada akisleri olup olmıyacağını sordum, «zannederim...» dedi ve Avrupanın her tarafında, nasyonalizmin tahminin fevkında yayıldığını söyledikten sonra:

— Öyle bulmuyor musunuz? dyie sordu.

— Pariste öyle görünmüyor, dedim, bakınız, sizin odanızda bile antifaşist broşürler ve beyanna-

meler... Halbuki ben sizin geçen sene Les Nauvelles Litteraires'de yazdığınız ve münevverlerden, partilerin üstünde bir tarafsız ve beşerî görüş bekliyen makalenizi hatırlıyorum. Sonradan siz bile milliyetçilerin aleyhinde aksiyone geçtiniz, beyanname dağıtıyorsunuz!

— Hayır... Bunları kendileri gönderiyorlar ve görüyorsunuz ki olduğu gibi duruyor. Kimseye dağıtmıyorum. Fakat isterseniz birer tanesini alınız.

Kendisini beklerken yarısına kadar okuduğum bir broşürü kıvırıp cebime soktum. Masanın üstünde ona ithaf edilerek gönderilmiş ve hiçbirinin sahifeleri açılmamış kitapları karıştırarak soruyordum:

— Edebiyatta neler oluyor?

— Valdemin hastalığından ve felâketimdenberi hiç kitap açmadım.

— Celine'in «Mort à crédi» sinden çok bahsediliyor. Henüz okumadım. Kendisile görüşmek de istiyordum. Fakat bir doktor olduğu halde sinirleri pek hasta imiş. Evine kapanıyor ve kimse ile görüşmüyormuş. Bununla beraber bazı dostları bana onunla bir mülâkat temin edeceklerini söylediler.

M. Pierre - Quint, masanın üstünde duran kitabı açarak sahifelerde beyaz kalmış bazı yerleri bana gösterdi:

— Evet, dedi, bakınız, bunlar tâbi tarafından sansür edilmiş müstehçen yerlerdir. Sinirli ve çok spontane yazılan bu kitabın uyandırdığı aksülâmel belki bundandır.

Kitabın Fransa cümlei asabiyesinde büyük bir teşevvüşe delâlet eder gibi görünen, ilcaî, savuruk,

başıboş ve çok dinamik ibarelerine bir göz atarak başımı salladım.

Cumartesi günü orada tanıdığım Profesör M. Georges Bonneau hem Fransız ve hem de Japonya Üniversitelerinin edebiyat doktoru, Kyôto Üniversitesinin sabık profesörü ve Fransız - Japon Enstitüsünün müdürü idi. Japonyaya dair yazılmış ve Japon akademisi tarafından tetviç edilmiş eserlerini de ev sahibine hediye etmek için getirmişti. Bunlardan tâbi Paul Geuthner tarafından basılmış, «Japon şiirinin antolojisi» ismindeki esere göz gezdirdim.

Baş taraflarda, *dodsitsu* ismi verilen yirmi altı heceden mürekkep ve dört mısralı bir Japon halk şiirine örnek olarak şu manzume verdı:

Tori mo hara - hara
Yo mo hono - bono to
Kane mo narimasu
Tera dera ni

Tercümesi:

Horozlar ötmeğe başlıyorlar;
Gece açılmıya başlıyor;
Çan çalıyor
Mabetten mabede.

Fakat bu manzumenin şiiri göründüğü kadar basit değilmiş. Japoncasında her sesli harfin, her sessiz harfin, her hecenin başka bir dile nakli imkânı olmıyan ayrı bir ifade kıymeti varmış. İkinci satırda O harfinin sağır tınneti, birinci mısradaki A harflerinin parlak tınnetlerile müjdelenen gündüze

yerini terketmeğe hazırlanan gecenin son taarruzunu hissettiriyormuş. Birinci satırda hara-hara kelimeleri, kulağa horoz ötüşünü getiriyor ve son mısra da çan seslerini andırıyormuş.

M. Georges Bonneau, bize, Çin ideogramlarına hususî ve müstakil bir fonetik kıymeti veren ve onları eski manalarından ayıran Japon yazısından, alfabesinden de bahsetti. İtiraf edeyim ki ben bu muamma etrafında söylediklerinden çok bir şey anlamadım. Japonyanın garplılaşması etrafında bizim için hususî bir kıymeti haiz bulduğum sözlerini bundan sonraki anketimde yazmadan evvel, şimdilik, onun kitabında rasladığım ve güzelliği japoncasına bağlı olmıyan bir küçük şiirin tercümesini de şuracığa bir krizantem yaprağı halinde iliştiriyorum:

Unutulmuş şeyler

Kumun üstüne bırakılmış
Bir su parçası
Denizin bir unutkanlığıdır.

Uzak dağlarda
Kaybolmuş bir bulut
Rüzgârın bir unutkanlığıdır.

Toprağa düşmüş
Gümüşlü bir kanat
Geçen kuşun bir unutkanlığıdır.

Hulyaya dalmak ve ağlamak
İhtiyacı
Gençlik günlerinin bir unutkanlığıdır.

Fransadan Japonyaya bir göz atış

M. Georges Bonneau, bize Japon alfabesinin, izah edlidikçe muamması artan kargacık burgacıklarını çizerek anlatırken, bu milletin bu kadar iptidaî bir yazısiyle nasıl ilerliyebilmiş olduğunu kendisine tefsir ettirebilmek için sabırsızlanıyordum. Dilimin ucundaki bu tabiî tecessüse M. Pierre - Quint benden evvel tercüman oldu. Kyôto Üniversitesinin sabık profesörü, Japonların asla ilerlemiş bir millet olmadıklarını söyleyince, hayretimizin derecesini değil, sadece nev'ini değiştirmişti. Bu sefer de Japonyadaki teknik ve endüstri ilerleyişini inkâr etmeğe mecbur olmanın yeni hayreti içinde kalıyorduk.

M. Bonneau, on üç asırdanberi an'anesine ihanet etmemek hususunda en yakın günü en uzak gününden farklı olmıyan Japon zekâsı üstünde garp medeniyetinin hiçbir değişiklik yapmış olmadığını söyledi; gizlemeğe çalıştığımız hayretimizin azalmadığını gördükçe artan bir cerbeze ile ısrar ediyordu.

— Evet, Japonların yüzde onu okuma bilir ve bu yüzde onun okuma bilme kabiliyeti de muhtelif dereceler arzeder. Japon zekâsı Avrupa tarzında bir düşünce mekanizmasından tamamile mahrumdur.

— Fakat bu teknik terakkiyi nasıl vücude getirdiler?

— Avrupadan olduğu gibi aldılar.

— Şüphe yok ki buharı ve elektriği keşfetmek başka, onun makine veya ampul gibi hazır yemişlerini sepete koyarak almak başkadır. İkincisi birincisi kadar icat zekâsına muhtaç değildir. Fakat Japonları an'anelerine rağmen Avrupa medeniyetini benimsemeğe sevkeden ihtiyacı ne ile izah ediyorsunuz?

— Millî istiklâl ve beka zarureti. Garp medeniyetine azçok intıbak etmeden yaşıyamıyacaklarını biliyorlardı. Bu kavmin millî gururu iptidaî bir iman derecesinde kuvvetlidir ve an'aneye bağlılıkları, onlarda bu gururu Avrupa medeniyetinin inkârına değil, bir baka vasıtası olarak sür'atle kabulüne sevketmiştir.

M. Bonneau bunları söylerken, ben onun fikirlerine rağmen, Japon edebiyatının bilhassa çeyrek asırdanberi millî an'anesine aykırı garp telâkkilerine ve ifade şekillerine kucak açmış olduğunu düşünmekten kendimi alamıyordum. Bizde olduğu gibi Japon edebiyatında da Avrupalılaşma hareketinin en öndeki adamları bugün altmış yaşlarındadırlar ve mazile alâkalarını kesmiş bulunuyorlar.

Fakat M. Bonneau, Japonların bugün şekil ve fikir itibarile, büyük Avrupa ailesi içine kabul edilmiş bir edebiyatları olmasına rağmen, an'anelerinden asla ayrılmamış olduklarını, tefekkürde kendilerine has iptidaîiliği muhafaza ettiklerini söyledi.

— Japonlar, Yunan mucizesinin ve Avrupa ruhunun temeli farzedilen riyaziye kafasından mahrum mudurlar?

— Tamamile. Üniversite talebeleri bilirim ki parmaklarının yardımı olmadan birden ona kadar sayamazlar.

— Peki, bu riyazî masumiyetin yerine ikame ettikleri ruh hassası nedir? Eşyanın kemmî nisbetlerini nasıl anlıyorlar?

— Teknik ve pratik ihtiyaca kâfi, çok basit bir derecede; o bile büyük bir zorlukla.

— Bununla beraber, garp medeniyetine girebilmeleri için, zekâlarının tecrit «abstraction» kabiliyetinde ihmalkâr kalan taraflarını telâfi edecek başka bir ruhî hassaları olmak lâzım değil midir?

— Zekâları tecride hiçbir zaman müsait olmamıştır. Müşahhas âleme daha sıkı ve samimî tarzda bağlıdırlar. Belki de bu ampirik ve amelî kabiliyetleri onlara teknik bir genişleme fırsatı veriyor.

M. Bonneau'nun bir yemek sohbetinde çizdiği bu Japonya, kültür ve medeniyet nevilerile teknik ilerleyişin bir ayarda ve bir hizada gittiği hakkındaki telâkkilerimizi değiştirebilecek bir portre ile karşımıza çıkıyordu. Gözümün önüne Avrupa elbisesi giyinmiş, fakat on, on üç asır evvelki Yoritomo ağacından yontulma tahta bedenini, o gün bugün, olduğu gibi sürükliyen bir Japon mankeni geldi. Bu ağaç gövde, garbin içine taktığı makinelerle kımıldıyor ve koşuyor, fakat samimî hayatını yaşamak icap ettiği anlarda, uzak bir tarihin Uzakşark toprağının içinden aldığı usareleri çekmeğe devam ederek, nebatî bir karanlık tekevvünün esrarı içinde boy atıyor, gelişip serpiliyordu.

Bir sofrada eksik anlatılmış veyahut benim ta-

rafımdan yanlış anlaşılmış olmak ihtimali bulunan bu fikirlerde tam bir millet hayali edinmemize müsait bir kompozisyon bütünlüğü aramak doğru değildi. Hususile M. Bonneau, birçok Avrupa tabirlerinin Japonyayı izah etmek hususunda kifayetsiz olduklarını da söyliyerek meselâ Japon idealizmi veya Japonyada mistik bir tefekkür olup olmadığı hakkındaki meraklarımızın, orada, bu tabirlere verdiğimiz manalardan pek başka cevaplar bularak bizi yanıltabileceğini de ilâve etmişti. Fakat, ne de olsa, M. Bonneau'nun fikirlerinden bende doğan asıl intiba şu idi ki Japon an'anesi, üstünden geçen garp medeniyeti seli altında bir granit mukavemeti gösteriyordu. O sel, bu graniti aşındırmıyor mu? Aşındırmıyacak mı? Her ikisi arasında kalarak ilk terbiyesinden aldığı kültür mirasile önünde açılan yepyeni dünyayı bir türlü telif edemediği için intihar eden Japon şairleri de var: Yone Nogouchi gibi ki, şiirleri, bu sıkışmanın verdiği ümitsizliğin şarkılarıdır:

Ümit ve ümitsizlik arasına asılmış,
Hayat denilen heyulâya sarılan
Ve titriyen
Bir ağaç yaprağından başka bir şey değilim

An'aneye ve inkılâba doğru kolan vurarak sallanan Japon ruhunun bu başdönmesi, teknik büyük hamlelerine rağmen, onu bu zıt iki kutuptan birinin tercihine veya ikisinin bir Asya hümanizmine örnek olabilecek yeni bir telifine henüz götürmüş değildir.

Gece mülâkatları

Meşhur Coupole kahvesinin önündeyim. İçeride ve dışarıda, vaktin geceyarısını geçtiğini unutturan bol bir aydınlık, birbirinin içinde kaynıyarak, yaşamanın saklı büyük özünü andıran tek bir cevherin parlaklığı halinde yüzüme vuruyor, gözümü kamaştırıyor ve varlığımın tansiyonunu arttırıyor.

Kaldırımın üstündeki bütün masalar dolu, Sandalyelerde kadınlı erkekli, dışarıdan nevileri anlaşılmıyan ihtiraslar, belki de geceyarısı hevesleri ve ertesi günü olmıyan aşklar, türlü türlü dostluklar ve itiraflar, her çeşit san'at iddiaları ve heyecanları, taşma fırsatı bekliyen politika öfkeleri oturuyor. Teker teker her masaya giderek bir gazeteci olduğumu söylemek ve her adamın içinde uykuya daldığını zannettiğim derunî sansürün bu geceyarısı gafletinden istifade ederek, bütün şuurların sathına fırlıyan çıplak ihtiraslarla konuşmak ve samimî Fransayı söyletmek istiyorum.

Yanımda genç psikolog dostum Jean Carteret var. İnsanların otomatik ve şuursuz en küçük tavır-

larını büyük manalara ve talihlere bağlamakta görülmemiş bir seziş sahibi olarak tanıdığım bu fedakâr Montmartre çocuğu - ki ona dostları Montmartre kıralı da diyorlar! -, beni bütün bu kahve halkile değilse bile, içlerinden benim programıma en çok dahil olanlarile konuşturmak için, gözlerile boş masa ve dolu kafa arıyor.

Boş masa bulmak güç. Hâlâ ayaktayız. Fakat biraz uzaklaşan dostum, yanıma gelerek haber verdi:

— Sizi Tristan Zara ile tanıştıracağım. Biliyorsunuz, değil mi? Meşhur «dadaizm» cereyanının şefi, Dada kelimesinin kâşifi...

— Biliyorum, makalelerimde kendisinden birkaç kere bahsettim. Çok memnun olurum.

Etrafında iki kişinin oturduğu bir masaya yaklaşıyoruz.

M. Tristan Zara, iki kaşının ortasındaki sert çizgilerin arasına bir iş adamı enerjisi toplamış, gözlerinde eski hulyaların yerini kapmağa çalışan bir faaliyet hummasile, gözlüğünün altından eski bir şair ve yeni bir banka direktörü tereddüdile bakarak, her an nefsindeki anarşile iradesinin çabucak temin ettiği muvazene arasındaki açığı güçlükle kapatan, iki tesirli bir insandı. Onun bir zamanlar Fransada, bizim Divanyolu kahvelerine kadar gelen büyük ve genç şöhretinin son tekâmül merhalelerini iyice bilmiyorum. Hâlâ şiir yazıyor mu? Yoksa, nazariyeleri ve ekolleri yaşamıyan bütün edebiyatçılar gibi talihini biraz politikada ve biraz komünizmde mi denemek istiyor?

Maksadımı anlattıktan sonra dedim ki:

— Yanılmıyorsam, son zamanlarda, Fransada halis edebî hareketler, yerlerini bazı politika faaliyetlerine bırakmağa başladılar. Fikirle aksiyonun bütünlüğünü kabul eden sol muharrirler için bu biraz tabiîdir. Onlar politikası olmıyan fikre inanmıyorlar. Sizin bu noktadaki şahsî tekâmülünüzü öğrenmek isterdim.

— Ah, bu sağ - sol kelimelerini bırakınız...

— İçine her şey doldurulduğu için bazan hiçbir şey ifade etmiyen bu sözlerin bir insanı tayine kifayet etmediğini biliyorum. Fakat ilkönce fikirleri kaba birer kategoriye ayırmak için bu vasıflara ihtiyacımız var.

— Evet... Bence şair öyle bir aksiyon adamıdır ki aksiyonunu kendi içinde hapseder (Le poête est un homme d'action qui refoule son action.) Faaliyete geçtiği andan itibaren derunî muhtevasını boşaltarak şiirin mistik diyebileceğimiz bir halinden işe ve harekete doğru, kendi bünyesine aykırı görünen başka bir haline düşer.

M. Tristan Zara, şairin kendisile cemiyet ve dışarı âlem arasındaki münasebete göre birkaç safha geçiren ruh hallerini zikrettikten sonra dedi ki:

— Fakat şair içinde yaşadığı cemiyetten ve onun tesirlerinden müstakil kalamaz; bütün bir hareket sistemine bağlanmak mecburiyetindedir. Kendi içine tıktığı aksiyonu tekit eden faaliyetlere, ferdiyetinin tam bir müdafaası içinde, müzaheret gösterir.

— Meselâ bu son İspanya hâdiselerinin Fransız münevverleri üstünde derin bir tesiri var mı? Ve

İspanyada iki taraftan biri galebe çaldığı takdirde Fransada büyük akisleri olacağına kani misiniz?

— Şüphesiz... Bakınız... Bizim «Maison de la culture», İspanya hâdiselerinde zulüm ve işkencenin önüne geçmek için bir beyanname hazırladı. İşte... Bakınız... İmzalar arasında Romain Rolland, Bloch, Malraux, Ehrenbourg, Pitoêff, Henri Matisse ve birçokları var...

M. Tristan Zara, birdenbire doğrularak:

— Ah, işte, Duncan geçiyor! dedi.

Önümüzden çıplak ayaklarında sandallarla, bütün vücudüne beyaz bir çarşaf dolamış, yalnız başı, elleri ve ayakları görünen yaşlı ve bıyıksız bir adamla ayni kıyafette bir kadın geçiyordu. Yerimizden kalkarak onlarla beraber başka bir masaya oturduk. M. Zara elindeki beyannamenin heyecanile beni takdim vazifesini ihmal ederek onlardan da imza istedi. Ben bu garip kıyafetlerin içindeki insanları yüksek mertebede, rahip sınıfından birer mahlûk zannetmiştim. Bütün kahve halkının gözleri bizim masada idi.

M. Zara dedi ki:

— Asilerin samimiyetlerinden şüphe etmeğe imkân yok. Fakat İspanya vaziyeti Fransa ve Avrupa için büyük bir tehlike arzediyor. Bütün münevverler bu hâdiseye müdahale etmelidirler.

Buruşuk esmer ve ince yüzünde tefekkürün ve istihzanın binbir nüansı dolaşan meçhul adam, içine geniş bir gizli manzara almış gibi derinleşerek stoicien bir tebessümle gülen gözlerini kırpıyor ve tasdik ediyordu. İkisi de imzaladılar.

Masamıza döndüğümüz vakit, bunların eski Yunan filozofları kıyafetinde giyinen mütefekkir bir karı koca olduklarını öğrendim. Bütün Paris onları tanırmış. Ben isimlerini yeni duyuyorum.

M. Zara'ya sosyal kanaatini hulâsa etmesini rica ettim.

— Diyalektik materiyalistin bütün verimleri içinde ferdin kendi görüşlerini tekâmül ettirerek cemiyete kabul ettirmesi... diyordu.

— O halde size Gide gibi fertçi bir komünist nazarile bakılabilir. Fakat ben fertçilikle zıddı olan sosyalizmin bu telifine komünizmden başka bir tabir bulunması icap ettiğini sanıyorum. Çünkü nekadar Fransız münevveri varsa o kadar da, çeşit çeşit, şahsî fikir var. Meselâ sizin Breton tarzında (sürrealist cereyanının şefi) bir komünist olduğunuzu zannetmem.

— Bretonu bırakınız... Şüphesiz... Fakat ben bir şeye hayret ediyorum. Türk münevverleri bütün bu meseleleri biliyorlar mı?

Benim yerime, geçen sene İstanbulda bir müddet bulunan dostum M. Carteret cevap verdi:

— Mükemmel... dedi, benim tanıdığım Türk münevverleri Avrupayı, hele bizi çok iyi biliyorlar.

Yanımızda oturan M. Zaltkin isminde bir Rus muharriri de buna hayret etmişti.

İkisine de bakarak:

— Bu hayretiniz sizin bizi hiç tanımadığınıza delâlet ediyor, dedim.

M. Zara itiraf etti:

— Doğrusu evet... Sizin edebiyatınızda bizimkiler bana bir Nezim Hikk... Hekk...

— Nâzım Hikmet.

— Evet, ondan bahsettiler.

— Bizde her fikirde ve her nüansta kafalar bulabilirsiniz. Aranızda geçen hiçbir bahis yoktur ki bizde de kahve masalarından gazete sahifelerine kadar atlıyan münakaşalara sebep olmasın.

— Türkiye hakkında pek az şey biliyoruz.

Tekrar görüşmek üzere evinin adresini aldıktan sonra M. Zara'dan ve M. Zaltkin'den ayrıldık. Dostum Carteret, kaldırımda, iki adımda bir duruyor, beni ressam, şair, gazeteci birçok Fransızlara tanıtıyor, görüşmem için randevular alıyordu.

Le Petit Journal muharrirlerinden M. Georges Pernoud ile de yolda tanıştım ve beraber dolaştık.

— İspanya bizim yerimize bir tecrübe yapıyor, dedi. Zannediyorum ki pek yakında Madrit'in alındığını duyacağız.

— Siz İspanyol milliyetçilerine mi taraftarsınız?

— Elbette, elbette...

— Fransada sizin gibi düşünenler çok mudur?

— Büyük bir ekseriyet.

— Fakat o büyük ekseriyet halk cephesine rey verdi.

— Bu intihabat Fransayı asla temsil etmez. Hem de halk cephesi dediğiniz nedir? Bu grupun içindeki menfaatler ve ihtiraslar, birbirlerine muarızlarından fazla muarızdırlar. Muvakkat bir mücadele zarureti içinde birleşmişlerdir. Haricî sebepler de buna ilâve edilmelidir.

— Fakat, ne olursa olsun, çok iyi organize edilmiş görünüyorlar. Sizin sağ taraf pek dağınık ve cansız.

— Doğru... Biz organize değiliz... Belki intihabatta da bunun için kaybettik... Fakat biz birbirimize onlardan fazla bağlıyız.

M. Georges Pernoud, otuz yaşından az, küçük pembe yüzünde sıcak ve zeki gözlerinin karanlığı yenen parıltılarile tekrar ediyordu :

— Bu intihabat Fransayı temsil etmez.

Ertesi gün beni İntransigent gazetesinin yazı işleri müdürü olan büyük kardeşi M. René Pernoud'ya tanıştıracağını ve gazeteyi gezmeme delâlet edeceğini vâdetmişti. Randevu saatini defterime yazdım ve otelime sabah güneşinden evvel girebilmek için, genç gazeteciden hemen müsaade aldım.

Bir gazeteyi ziyaret

On beş seneden fazla var ki, hemen her gün, bellibaşlı Paris gazetelerini gözden geçirmek benim için vazifeden ve hususî birçok tecessüslerden doğma büyük bir ihtiyaç olmuştur. Bu gazetelerin başlıklarına, sahife tertiplerine, klişelerine bakmak, bazı makalelerini ve farklarını okumak, baskısına ve kâğıdına kadar teknik hiçbir değişikliğini gözden kaçırmamak, birçok meslekdaşlarım gibi, irfanının kıblesi garba dönmüş muharrirlerin gündelik meşk egzersizine, dahil işlerden sayılır. Bu gazetelerin başında gelenlerden biri de L'İntransigent'dir, kısacası: L'İntran. Onun idarehanesini, çalışma tarzını ve Fransızların tabirile mutfağını görmek, on beş senedir aç kalmış birçok meraklarımın önüne bazı gıdalar serpebilirdi. Yalnız muharrir odalarını, mürettiphanesini, makinesini ve adamlarını değil, merdivenini, duvarını, penceresini, kapı tokmağını bile merak ediyordum. Çünkü her eser gibi bir gazete de, içinde en ummadığımız, küçük, ehemmiyetsiz ve

çerden çöpten maddelerin bile bir yapıcılık rolü aldıkları sayısız teferruatın yekûnudur.

L'İntran'ın kapısından içeri girince sağ tarafınızda gözünüzü alan şey büyük bir okuma salonudur. Buraya herkes gelerek L'İntran'ın o günkü sayısını başlığından mes'ul müdürünün imzasına kadar, saatlerce, hiç kimse tarafından rahatsız edilmeksizin ve ücretsiz okuyabilir; gazetede gördüğü resimlerin büyük asıllarını camekânlar içinde seyredebilir.

Salonun hizasını geçtikten sonra karşıma çıkan asansöre bindim ve yazı işleri müdürünün ismini verdim. Çıktığımız katta, asansörün önünde ve koridorun üstünde, ortalama konmuş bir masa ve başında bir büro garsonu oturuyordu. Bakışlarile, asansörden her çıkan adamın yolunu kesiyor, Durdum:

— M. René Pernoud'yu görmek istiyorum, dedim.

Fransız bana yakında, uzun koridorun baş tarafında bir kapı gösterdi:

— Lûtfen orada biraz bekleyiniz, dedi.

Bu, içinde benden başka kimse olmıyan bir bekleme odasıydı. Orada kaybedeceğim zamana karşı duyduğum şefkat ve merhamet, beni hemen oda kapısının eşiğine kadar götürdü. Vakit öğleye yakın. Bir iki saat sonra çıkacak L,İntran'ın en sıkışık çalışma anlarında bir faaliyet manzarası arıyorum. Fazla bir şey yok. Asansörden, ellerinde kâğıtlarla, uzun boylu ve güzel bir kız çıktı ve müessesesye mensup olduğunu zannettiğim ağır, alışkın ve emin adımlarla önümden geçti. Karşımda bir merdiven.

Sağda uzanan koridorun dibinde ve uzaktaki bir kapı sık sık açılıp kapanıyor, yanındaki odaya girerek elinde kâğıtlarla çıkan gömlekli bir adam hep orada görünüyor: Sermürettip olacak.

Durmadan işliyen asansörler bizim kata pek az yolcu bırakıyorlar. Fakat işte dostum Carteret ve yazı müdürünün dün gece Montparnasse kaldırımlarında tanıdığım kardeşi göründüler. M. Pernoud:

— Mazur görünüz, diyor, kardeşim biraz gecikebilir. İspanyol generallerinden birinin beyanatile meşgul. Biliyorsunuz ki bu sıralarda...

— Ben de gazeteciyim, bilmez miyim.

Fakat M. René Pernoud daha fazla bekletmedi, beni görünce takdim edilmemi beklemeden elimi sıktı:

— Şimdi, şimdi, bir dakika...

Dedi ve arkasında duran asansöre binerek gözden kayboldu. Tekrar geldiği zaman, muhtelif parçalara ayrılmış bir dikkatin bir kısmını da bana tahsis etmeğe mecbur kalmış insan çevikliğile ve hep profilile konuşarak:

— Tahmin edersiniz ki... dedi.

— Biliyorum, biliyorum, dedim, işinizi bitiriniz.

— İsterseniz benimle beraber geliniz.

Onu takip ettim. İşinin yükünü bir meslek neş'esi haline getirmek istiyenlerin serbest ve geniş tavırları içine girmeğe, beni iş telâşına feda etmemeğe çalışıyordu. Koridorun sonunda, biraz evvel içinden sermürettibe benzer bir adamın çıktığını gör-

düğüm odaya girdik: Ancak üç masa alacak kadar küçük bir oda. M. Pernoud masanın başına geçti ve hemen serlevha atmıya başladı. Karşısında bir muavin. Odaya yazı getirmek için giren muhbirler ve yazı almak için giren ayin adamı: Sermürettip.

Biraz dikkat edince, gazete sekreterliği işlerinin burada da bizimkinden farkı olmadığını gördüm. Bütün yazılar bir elden geçiyor ve sekreter onları okuyarak serlevhalarını koyduktan sonra hemen sermürettibe veya çırağına veriyor. Yerlere kâğıtlar dökülüp saçılmış. Boş duran bir masanın üstü dağınık.

M. Pernoud, üstüne birkaç tel saç düşmüş dar alnını kâğıtların üstüne gittikçe biraz daha eğerek pembe, kuru ve enerjik yüzünde, dikkati nisbetinde içeri kaçan ufarak ve parlak gözlerini kâğıtlara batırıp çıkarıyor. Sıkı dudaklarının ve kısa boynunun ifşa ettiği inat, yüzünün çalıştıkça artan kırmızılığında rengini buluyordu. Son kâğıt parçasını da sermürettibin eline sıkıştırdıktan sonra, kalktı ve koluma girerek beni yanıbaşındaki mürettiphaneye soktu, sağ taraftaki dizme makinelerine doğru götürdü:

— Bunlara İntertype derler, bakınız, yazıları nasıl diziyor, dedi.

Yaklaştım ve:

— Biliyorum, dedim, bizde de aynidir.

Biraz hayret etti:

— Sahi mi, dedi, siz de bunlarla mı çalışırsınız?

— Evet. Siz bana İntertype makinelerinin sayısını söyleyiniz.

— Otuz beş tane.

— İşte biraz burada fark var.

Yazı işleri müdürü bana mürettiphanenin başka bir kısmını uzaktan elile işaret ederek:

— Biz dışarıdan da iş alırız, dedi, meselâ Je suis par tout'yu biz basarız.

Uzun bir tezgâhın önünde durduk. İşte L'İntransigeant'ın birinci sahifesi, başlığı, klişeleri... Biraz evvel strotipisi alınmış, şimdi dağılmak üzere. Heyecanımı farkeden M. Pernoud gülerek yüzüme baktı. Dünyanın bütün gazetecileri, tezgâh üstünde duran bir sahife karşısında ayni neviden bir duygunun adamıdırlar. Sermürettiple de bakıştık ve hiçbir şey konuşmadık. Üçümüz de bu sahifenin meydana gelmesi için sarfedilen gayretin hesabını biliyorduk.

Gülümsiyerek başımı salladım ve yürüdük. Diğer bir tezgâh. İşte küçük ilânlar. Ufacık harflerle tıklım tıklım dolu bir sahife önünde, bir mürettip, elinde ince bir maşa ile çalışıyor. M. Pernoud bu sahifenin büyük bir dikkat istediğini söyledi. Görüyorum. Bir rakam hatası, küçük ilânlarla evlenmek istiyen bir kadının yaşını 24 ten 42 ye kadar çıkarabliir. Mürettip küçük maşasile bütün bu mukadderat üstünde oynuyor: İş arıyanlar, işçi arıyanlar, oda kiralıyanlar, piyanosunu satanlar, yüzünün yumurta biçimi, burnunun yassı ve çenesinin çukur olduğunu bile ilâve etmeyi unutmıyarak bir koca, zevce, serbest hayat arkadaşı arıyanlar, hep şu küçük masanın emri altındadırlar.

— Sizde sekreter ve sahife tertip edicisi ayni adam mıdır?

— Evet, ikisini de ben yaparım.

— Yazıları, zihninizdeki bir plâna göre mi mürettiphaneye yollarsınız?

— Şüphesiz.

— Sahife bağlanırken sermürettibin başında bulunmanız şart mıdır?

— Her zaman değil. Bazan tarif ve plân kâfi gelir.

— Tirajınızı sorabilir miyim?

— 500.000.

Mürettiphanenin arka tarafındaki merdivenden makine dairesine iniyoruz. Fakat, bizim akşam gazetelerinde olduğu gibi, makine çalışmıya hazırlanırken işçilerin arasında dolaşmak yasak olduğu için, oraya giremedim. Binanın arkasındaki bir meydanda, hep ayni tipte, üstünde büyük L'İntran yazılı birçok kamyon var. Bunlar yarım saat sonra gazeteyi memleketin birçok taraflarına koşturacaklar. Bizde olduğu gibi, makine dairelerinin önünde, pencerelere ve parmaklıklara asılmış, ayakları çıplak zavallı bir müvezzi çocuğu sürüsü, vakit geçirmek için operalar söyliyerek, haykırışarak beklemiyor. Tevzi disiplini, dağ başlarına mahsus bir sessizlikle bu meydana hâkimdir.

Pariste çalışan çocuk ve çıplak ayaklı müvezzi yoktur. Gazete satanlar, bir memur gibi giyinmiş, kırkını geçkin, dolgun adamlardır. Bulvarlarda havadis değil, konferans verir gibi haykırırlar:

— Emancipation nationale!... Dikkat ediniz!... Doriot cevap veriyor. Doriot ihanet etmemiştir, efendiler!... Üç haftada 32.000 kişi onun fırkasına girdi! Alın sonra birçok gazetecilerin toplanacaklarını da okuyun: Emancipation nationale!

M. Pernoud ile, matbaadan çıkarak biraz bir şarapçı dükkânına girdik. Ben Parisli meslekdaşlarla, iş muhiti haricinde daha rahat konuşmağa hazırlanıyorum.

Parisli meslekdaşlarla

Bütün duvarları boydanboya şarap şişelerile dolu, karanlık ve tenha bir dükkânın, konuşmaktan ziyade sızmıya teşvik eden kuytu ve ıssız bir köşesindeyiz. Alkolü, düşmanı olan sükûnetle mezcederek rehavet ve mestî veren bu şarap kokulu hava içinde, bir gazeteci, üstünde para ve haç bulunduğu için kiliselere doldurularak yakılan İspanyolları, Fransada hâlâ devam eden grevleri, damadını boğan kaynananın izdivaç müessesesi kadar eski öfkesini ve günün bütün vak'alarını kolayca unutabilir. Neş'eli bir gazeteci grupu içeri girdi. Çözük düğmeler, gevşetilmiş boyunbağlar, dağınık saçlar, ütüsüz pantolonlar, bu grupun mesleğini uzaktan tahmin etmeğe kâfi işaretlerdi. Masamızın etrafını kahkahalarlie çevirdiler. M. Philipon, gazeteci; M. Lebedeff, ressam; M. Bordier, ressam; M. Goujon, gazeteci ve biz üç gazeteci, yanyana iki masayı doldurmuştuk.

Benim bir Türk meslekdaş olduğumu öğrenince doğan bir dikkatin ortalığa empoze ettiği kısa bir sessizlikten sonra hemen eski neş'elerini bulmuşlar-

dı. Bir Avrupa anketi yaptığımı ve bu masa başında kulağıma çalınacak sözlerin günün birinde bir Türk gazetesinde çıkması ihtimali olduğunu haber verdim; anketimin mevzuunu söyledikten sonra dedim ki:

— Okuyucu, yahut efkârı umumiye denilen bir «şahsı meçhul» vardır. Ben Fransada yalnız onunla konuşmağa geldim. Fakat dünya kuruldu kurulalı yüzünü hiç kimsenin görmediği bu şahsı meçhul namına en çok söz söyliyenler gazetecilerdir. Herbirinizin fikirlerini öğrenmek istiyorum. Ortaya bir mesele koymama ve hepinizin ayrı ayrı düşündüklerinizi sormama müsaade eder misiniz?

Çok memnun göründüler.

— Teşekkür ederim, dedim, bir mesele etrafında birbirine bağlı birkaç sual soracağım. Fakat cevapların kısa olması istenen suallerin zarurî bir basitliği ve kabalığı olur. Meselâ: «Sağ mısınız, sol mu?» gibi bir sual; yahut «Fransız ekseriyeti sağ mıdır, sol mu?» tarzında bir sual, muhataba birçok ince ve mühim farklar feda ederek konuşmayı teklif etmektir. Ben bu fedakârlığı da istiyorum.

İlkönce bir tanesine döndüm:

— Mösyö, rica ederim ilkönce siz cevap veriniz. İspanya ihtilâlinin bugünkü Avrupa tarihine bir veçhe verecek mahiyette olduğuna kani misiniz? Fransız ekseriyeti hangi tarafa meyyaldir? Sizin şahsî meyliniz nedir ve nihayet, mahut basit sual: Sağ mısınız? Sol musunuz?

—Politika oyunu ve demagoji yapanları istisna ederseniz Fransada hiç kimse ne sağdır, ne de soldur.

Siyasî maçlara alâka gösteren Fransızların çoğu, mücadelenin neticesine kadar tahmin gururu üstüne müstenit, bir at yarışı heyecanı içindedirler. Fazla değil. Her iki tarafın da faziletlerini ve reziletlerini mükemmel bilirler. Nutuklara kulak asan pek azdır. Fakat şımaran tarafa payını vermek hususunda bütün Fransızlar müttefiktirler. Öteki taraf şımarırsa vaziyet aynidir. İspanya ihtilâli, Fransada, neticesine göre taraftar bulacaktır. Galebe eden tarafın evvelâ Fransada, sonra bütün Avrupada birçok tereddütleri kendi lehine çekeceğine şüphe edilemez. Bu itibarla Avrupa tarihine veçhe verecek harp sonu ihtilâllerinden biri sayılabilir. Bana gelince, ben bütün bu söylediklerimin içindeyim.

— Sol bir hükûmete rağmen Fransanın tereddüt içinde olduğunu söyliyebilir misiniz?

— Şüphesiz; fakat kararını vermeğe hazır bir tereddüt, yahut her zaman muavezene unsuru olmuş bir tereddüt...

Yanındaki Rus ressamına dönerek sordum:

— Siz?

İki kelime ile cevap verdi:

— Ben anarşistim.

Yanındaki tekrar etti:

— Ben de.

Bardağıma şarap koyan gazeteci:

— Ben sağım, dedi, halis sağ... Fakat intihabatta sollara rey verdim. Çünkü sağın biraz sarsılarak uyanmasını istiyorum.

— Ya solun zaferi üzerine bir daha kalkmıyacak bir uykuya dalarsa?

— Hayır!... Fransada komünizme kadar gidecek bir sol zaferine kat'iyyen imkân yoktur. Halk cephesi faşizm korkusundan doğdu; Fransanın komünizme temayülünden değil. İspanya ihtilâline gelince orada sağlar galebe ederek hükûmeti ele alırlarsa Fransanın sol olmadığı derhal anlaşılacaktır:

— Şimdilik ben Fransada sizi tekit eden bir manzara göremiyorum.

— O zaman göreceksiniz!

Sonunda Türk kahvesi olmadığı için, nefis lezzeti içine derin bir hüzün karışan öğle yemeğinden sonra otele döndüğüm zaman orada beni bir Türk kadınının aradığını söylediler. Bir gün evvel Nadir Nadi beni bırakarak Salzbourg'da Mozart'ın ruhuna verdiği randevuya gittiği için Pariste vatandaş kıymeti birdenbire gene yükselmişti. Fakat bu kadın kim? Ben hiç bu neviden bir ziyaret beklemiyordum. İsmini sordum.

— Söylemedi, dediler, bitişiğinizdeki odayı tutmak istedi, yarım saate kadar gelecek.

— Beni tanıyor muymuş? Benim burada olduğumu nereden biliyor?

— Sizi şahsan tanımıyor. İsminizi biliyor. Bu otelde Türk olup olmadığını sordu, sizi biz söyledik. Çok memnun oldu ve derhal odayı tutmağa karar verdi.

Otel müdiresinin yüzüne baktım.

— Genç ve esmer bir kadın! dedi.

Genç, esmer, bize gıyaben bağlı, meçhul bir ka-

dına lâkayt kalmamıza imkân olmadığı için, odama çıktım ve uzandım.

Yarım saat sonra oda hizmetçisi bitişik odadan davet edildiğimi bana haber verdi.

Hepsi açılmış bavullar, şapka kutuları, yatağın ve sandalyaların üstüne atılmış esvaplar, masanın üstünü dolduran lâvanta şişeleri ve bir sürü tuvalet cihazları, yerde çifter çifter iskarpinler arasında bana doğru adım atmak için ayağının sığabileceği küçük bir boşluk arıyan, filhakika genç, filhakika esmerce, filhakika Türk, çüknü iri gözlü, filhakika hiç tanımadığım bir kadın, muntazam bir türçe ile:

— Affedersiniz, dedi, ben Parise ilk defa geliyorum. Yalnızım. Otelde bir vatandaş aradım. Sizi bulunca pek ziyade memnun oldum. Montrö'den, konferanstan geliyorum.

— Öyle mi? Ne münasebet? Ben de oradan geliyorum.

— Hariciye Vekâleti memurlarındanım. Sizi orada gördüm. Fakat burada bulacağımı hiç ummuyordum. Sizin gibi bir vatandaşa tesadüf etmenin hudutsuz sevincini tasavvur edemezsiniz.

— Benden de alın o kadar. Ne mazbut bir türkçeniz var. Türkçe duymak ve söylemek için ölüyorum. Odamda kendikendime yüksek sesle türkçe şiirler okuyorum. Bana bol bol lâkırdı söyleyiniz. Adınız nedir?

— Naciye.

— Teşerrüf ettim. Fakat siz meşgulsünüz değil mi?

— Hayır hayır... Siz şu pencerenin önüne otu-

runuz, ben size kendi elimle burada bir Türk kahvesi pişireyim, Cezvem, fincanım, ateşim, her şeyim var.

Karşımda Bulonya ormanı. On beş gündür hasretini çektiğim Türk kahvesinin kokusu içinde belki bütün ömrümün eksik kalmış lezzetlerini tamamlıyan bir tat mucizesi buluyorum; bir mucize ki bütün yol yorgunluklarımı ve dünya endişelerimi benden alıyor: Gazete, anket, sağ, sol, ihtilâl, İspanyanın, Fransanın, yahut yedi kat arşıâlânın, kâinatın siyasî, içtimaî, ruhî, edebî, vesairevî hali, vaziyeti, filânı, falanı, her şey, dilimle damağım arasında yayılarak sıcak, buruk ve kekremsi, fakat nefîs bir tadın beynimin bütün sıkışmış hüceyrelerini açan, tıkalı yerlerine nefes aldıran ve bütün sinirlerimin üstünde sükûn müjdeleri koşturan, vatan hulâsası, lezzetlerin lezzeti kahve damlasının içinde, ne endişe kalıyor, ne de yorgunluk.

Burbon sarayında

Saat 16 da öğleden sonraki müzakerelerine başlıyacağını öğrendiğim meb'uslar meclisinde yer bulabilmek için oraya celse açılmadan bir iki saat evvel gitmek lâzımgeldiğini de biliyordum. Saat 14 te Bourbon sarayının önüne geldim. İçeri girmeden evvel, harp sonundanberi parlmantarizm aleyhindeki taarruzların hâlâ yıkamadığı, Fransız hürriyetinin bu en büyük istihkâmına dışarıdan bir göz atmak istedim. XVIII inci asrın ilk yarısında bir İtalyan mimarı tarafından yapılan bu sarayın içinde, şimdi, parlâmento sistemini ve liberalizmi yıkmağa çalışmış olanların ekseryieti vardı: Aşırı sosyalistler veya komünistler gibi, halk cephesinin en azılı elemanları bile, Bourbon sarayından içeriye bir kere kapağı atınca, bu sistemin ve bu hürriyetin en kızışmış müdafaacıları kesildiler. Yaşasın hürriyet!

Yaşasın hürriyet, amma içeriye girmek çok zormuş. Duhuliye varakamı sarayın sağ tarafındaki demir parmaklığın önünde gösterdikten sonra bahçeye girdim. Oradan bizi dar bir koridora aldılar ve

kartımızın üstüne ismimizi, adresimizi, hangi mab'usun tavsiyesile geldiğimizi yazmak lâzımgeldiğini anlattılar. Bu işi ayak üstü yaptık.

Şimdi büyük bir salondayız. Karşımıza gelen sağ taraf duvarı üstünde Jaurès'in yağlı boya büyük bir portresi asılı. Ortada birkaç basamak üstünde bir kapı ve önünde bir kalabalık. O gün meclise küçük tacirlerin dükkân sahipelrine borçları hakkında bir kanun lâyihası müzakere edileceği için, bu kalabalık, ırkının en halis vasıflarını her sınıftan ziyade temsil eden orta Fransız tiplerile dolu.

Duhuliye varakalarını teker teker muayene ederek bizi ikinci bir salona aldılar. Bekliyoruz. Memurlar bizi ikişer kişilik bir tabur haline getiriyorlardı. Epey bekledikten sonra o salonu da geçerek bir masa önündeki memurlar tarafından üçüncü bir muayeneye tâbi tutulduk ve galerilerimize ayrıldık. Vestiyere giderek pardesü, şapka ve elimizdeki paketleri de teslim etmeğe mecbur olduğumuz haber veriliyordu. Bu paketler arasından ancak bloknotumla bir kitabımı yanıma almağa müsaade koparabildim.

Galeri C ye gelince, dördüncü ve son bir kontroldan geçerek üçüncü sıradaki yerimize oturtulduk. Öndeki iki sıra, şimdilik parlâmentodaki mevkileri gözlerinin miyopluğuna hürmetten ibaret kalan kadınlara tahsis edilmişti.

Saat on beşi çeyrek geçiyor. Bütün galeriler dolu. Buna rağmen ortalıkta, büyük salâtin camilerindeki hıncahınç kalabalığın secdeye varıldığı zaman, bir an için girdiği büyük vecitlerle dolu derin

sessizlik var. Bu, konuşmak salâhiyetini vekillerine bırakan bir milletin söz hakkında ibadet halinde, ihtiyarî susmasıdır. Mırıltı ve fısıltı bile yok.

Galerimiz kürsiye çok yakındı. Şimdilik bomboş duran salonun karşımıza isabet eden ve sol meb'uslara mahsus tarafını da çok rahatça görebiliyorduk. Merkezi ve sağları görebilmek için biraz eğilmek lâzımdı.

Saat 16 da trampet çaldı. Kürsünün etrafındaki yerlerine çıkan zabıt kâtiplerinden ve dosyaları taşıyan hademelerden sonra, salona üçer beşer, meb'uslar girerek yerlerini aldılar. Henüz celse açılmaddığı halde, ortalığı büyük bir harıltı kaplamıştı.

Sol taraf meb'usları, ezici bir ekseriyeti haizdiler. Çoğu ihtiyarlardan mürekkep sağ cenah mensupları, saçları gibi seyrektiler. Fakat iki tarafın salondaki yerlerinden ve sayılarından ziyade tavırları ve hareketleri, müzakere başlamadan evvel, cephelerini tayin etmemize müsait hususî işaretler arzediyordu: Sağ meb'uslar salona girer girmez, ayaklarının sesi bile duyulmadan, ağır ağır yerlerine geçip oturdular, cüzdanlarını önlerine koydular, içinden kâğıtlarını çıkardılar. Birbirlerinden uzak mesafelerde, yer almışlardı ve herbiri, fazla ısırılmış bir mısır koçanındaki seyrek taneler gibi, birbirlerinden geniş fasılalarla oturuyorlar ve susuyorlardı. (Belki de ferdiyetçiliğin şuursuz bir işareti!).

Halk cephesi meb'usları ise, yerlerine gider gitmez kalkıyorlar, uzaklara sesleniyorlar, çabucak toplanıp dağılan gürültülü kümeler teşkil ediyorlar,

salonun ön tarafında, kürsünün dibinde boydan boya, kaldırımda imiş gibi serbestlikle gidip geliyorlar, birbirlerile konuşuyorlardı. Orada hükûmetçi bir ekseriyete sahip olmanın kuvvetini ve neşesini her nevi jestle ilân etmenin fırsatını kaçırmadılar.

Riyaset mevkiinde M. Herriot yerine vekili M. Ducos geldi. Celseyi açtı. Sol tarafta konuşmalar devam ediyordu. Hattâ genç bir meb'us, arkasını kürsüye dönmüş, en öndeki sırada oturan arkadaşına hararetle bir şey anlatıyor ve reisi dinlemiyordu.

Yabancı olduğumu sezen yanımdaki Fransız, bana sağ cenah meb'usları arasında iki ense göstererek:

— İşte! dedi, Soulier ve Marin... Sağların iki meşhur hatibi... Karşı tarafa bakınız, nah, önden üçüncü sıranın sol başındaki adamı görüyor musunuz? A. de Monzie... Bu meclisin en güzel söz söyliyen adamı...

Kürsünün önünde bir şey okumağa başlıyan bir adamı göstererek sordum:

— Bu mösyö kim?

— Zannederim encümen raportörü. Kanunun esbabı mucibesini okuyor.

Meclise ilk arzedilen kanun lâyihası, grevlerden dolayı zarara uğrıyarak dükkân sahiplerine kiralarını veremiyecek bir hale gelen küçük tacirlere borçlarını daha kolay ödeyebilmeleri için bir mühlet tayin edilmesine dairdi.

Sağ cenah meb'uslarından biri, bu lâyihaya itiraz etmek için kürsiye geldi. Sol cenahlılar evvelâ

o meb'usu hiç dinlememek ve birbirlerile konuşmak suretile nutkunun tesirini düşürmek istediler. O kadar gürültü ediyorlardı ki bizim galeriden bile bir şey duymak mümkün olmadı. Arkalarından kahkahalar da yükseliyordu. Bir aralık, hatibin söylediği ve duyamadığımız bir kelime, sol cenahı kızdırdı. Dirseklerini sıranın üstüne dayamış meb'usların yumruklarını sıktıklarını, ilkönce manası olmıyan öfkeli, sesler çıkardıklarını ve gitgide yumruklarını sıra kapağına, ayaklarını da yere vurarak bağırdıklarını görüyorduk. «Sus, heydi oradan, saçmalama!» gibi sesler kulağımıza çalındı.

Bu vaziyette hatibin söze devam etmesine imkân kalmadığı için, reis çıngırakla müdahaleye mecbur oldu; fakat sol tarafın kindar, öfkeli, sarkastik alayları ve tezyifleri artıyordu. Sağ cenahtan birkaç kısık, yaşlı ve kıllı ses yükseldi:

— Söz söylemeğe bırakmıyorsunuz, ayıp değil mi, bırakınız söylesin!

Bu ihtar üzerine, sol tarafta bir küfür kasırgası koptu. O tarafın ekseri meb'usları ayağa kalkmışlar, yumruklarını kıpkırmızı yüzlerinin önünde sallıyarak:

— Susunuz!... Susacaksınız... Mel'un faşistler!.. Katil faşistler! diye haykırıyorlardı.

Reisin pek geç tesir eden müdahalesinden sonra, homurtular arasında kanun lâyihası hemen kifayet takririle biten kısa bir müzakere arkasından büyük bir ekseriyetle kabul edildi.

Mecliste bir kere böyle bir siyasî tröstle büyük bir hükûmetçi ekseriyet teşkil eden grupun, hiçbir

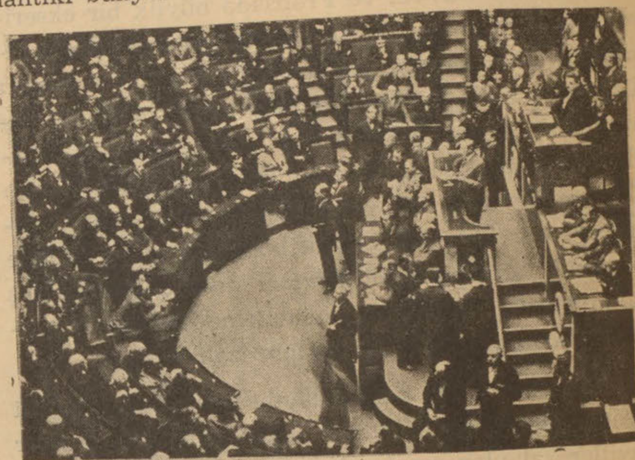
mukavemet göstermesine imkân olmıyan zayıf bir azlığa karşı neden bu derece öfkelendiğini anlamıyordum. Halk cephesi tarafından meclise verilen kanun lâyihalarının hepsi tabiatile kabul edilecekti. Nihayet kendisine müstehzi bir sükûtu yaraştırabileceğimiz sol cenahın bu şiddeti, karşısında bir azlık tarafından temsil edilen sağ cenahın hakikatte büyük bir kuvvet ve Fransada büyük bir ekseriyet teşkil ettiği şüphesi uyandırmıyor mu? Böyle olmasaydı her kanun, parlmanter bir münakaşayı lüzumsuz, hattâ gülünç bir hale sokan hükûmet ekseriyetinin kararile kabul edilip gidiverecekti. Partiler arasında, parlmantarizmin esasını teşkil eden fikir temevvüçlerine, meddücezirlerine mâni olacak siyasî tröst seddi, büyük bir dalga kıran halinde sol cenah tarafından mükemmel surette inşa edilmiş bulunuyordu. Böyle bir liman içinde fırtına korkusile koparılan fırtına benim için izahsız kaldı.

Nitekim ikinci kanun lâyihası da halk cephesi ekseriyetile kabul edilmişti; fakat birincisine benzer tezyifler, alaylar ve haykırışlar reisi birkaç kere, şiddetle müdahaleye mecbur bıraktı. Jean Renaud isminde, intihap dairesinde nutuk irat ederken Ateşhaçlılar tarafından yaralanan komünist meb'usun iyi olarak o gün meclise gelmesi de sol tarafı pek ziyade coşturmuştu. Ayağa kalkarak meb'usu uzun uzun şiddetle alkışladılar.

İkinci kanun bir kısım memurların, muallimlerin ve profesörlerin tekaüt yaşına aitti. Sol taraf bunların yetmiş yaşında iş başından ayrılmalarını istiyor, gençliği müdafaa ediyordu. Sağ taraf institut'de,

üniversitelerde, yetmişini geçmiş pek değerli profesörler bulunduğunu söyliyerek tekaüt yaşının daha fazla uzatılmasını istedi.

Meclisi sarsan gürültüler arasında, sol cenahtan A. de Monzie'nin cidden mükemmel bir nutkunu, sağ cenahtan Soulier ve Marin'in güzelliği yalnız mantıkî bünyesine inhisar eden kanaat verici, fakat

Fransız parlâmentosunda Başvekil Leun Blum beyanatta bulunurken

tam bir telkin kudretinden mahrum, kuru ve ihtiyar nutuklarını dinledik. O esnalarda, Başvekil M. Leon Blum de meclise gelerek ön sırada oturmuştu. Kendi büyük öfkelerinden ve heyecanlarından korkan adamların sükûnetlerini muhafaza edebilmek için gene kendi ruhlarının asude ve ıssız bir tarafına sığınmak istedikleri zaman, omuzlarını kaldırarak, başlarını içeri alarak, büzülmüş, ufalmış ve ka-

sılmış bir halde hareketsiz kalışlarını andıran, kudret ve zâf dolu, sevimli bir duruşu vardı. İki defa, çok fazla gürültü eden halk cephesine doğru memnuniyetsizlikle baktı, hattâ ikinci defasında sol kolunu bir refleks hareketile küçük bir jest müdahalesi yaptı. Belki şuursuz ve gayriihtiyarî olarak aradığı tesiri hemen bulmuş, arkadaşlarını susturarak biraz daha rahat bir müzakereye imkân bıraktırmıştı; fakat halk cephesi ekseriyetile kanunun kabul edilmesinden başka bir neticesi olmıyan lüzumsuz bir müzakere... Belki M. Léon Blum bunu pek iyi anlıyor ve galibin, nefsine emniyetinden gelen vakarını arkadaşlarında da arıyordu.

7

Wagram salonunda

Fransanın, Pirene dağları üstünden elini İspanya hükûmetine uzatması ve General Franko'yu beraberce tepelemesi için, iki memleketin Halk cephesi adamları, müşterek bir programla Fransız efkârı umumiyesini fitillemeğe ve kışkırtmağa başlamışlardı. Palais des Mutualités'de, Wagram salonunda, Velodrom d'hiver'de nümayişler biribirini takip ediyordu. Hükûmet gazeteleri, muzaffer olması yalnız İspanya için değil, bütün Avrupa için ağır neticeler vereceğini kaydettikleri bu isyana karşı İspanyol Halk cephesine yardım için yapılan hareketleri teşvik ettiler.

İspanyol içeri harbinin başlangıcından on iki gün sonra, 30 Temmuz perşembe akşamı saat yediye doğru, Wagram meydanında büyük bir kalabalık toplanmıştı. Polisler bu binlerce insanı ikişer kişilik taburlar haline sokuyordu. Köşebaşlarında, kırmızı bir komünist rozeti mukabilinde «İspanyada dövüşen yoldaşlar için» iane toplıyanların haykırışları; taburlara dağıtılan beyannameler; İspanyol Halk cephesinin zaferini haber veren akşam gazetesi müvezzilerinin koşuşmaları ve mitingin başlamasına

henüz bir saat olduğu halde, geniş yaya kaldırımlarında adım atacak yer bırakmıyacak derecede sıkışan kalabalığın polisler tarafından sıraya sokulması ve arkasından yeni kalabalıkların türemesi, komşu memleketteki ihtilâli Fransız Halk cephesinin kendisi için de bir hayat memat meselesi telâkki ettiğini gösteriyordu.

Biz Wagram salonuna mitingi tertip edenlerle beraber hususî bir kapıdan girecek olduğumuz halde, orada bile yüzlerce kişinin biriktiğini gördük: Muhtelif parti azaları, miting organizatörleri, gazeteciler, kapının önünde sıkışıp kalmıştı. Bu vaziyette, belki polisin tabur haline soktuğu ahalile beraber salona girmek daha kolay olacaktı. Fakat arka tarafa yeni kalabalıklar, yığıldığı için, bir kere içine girdiğimiz bu badirede sonuna kadar sebat etmekten başka çare yoktu.

Meslek sırrı olduğu için ifşa edemiyeceğim bir hünerle bütün bu kalabalıktan evvel içeri dalmanın bir kolayını bulduk. Yukarı katta, kürsünün yanındaki parmaklığın önünde, mitingi tertip edenlerin de bulundukları salona en hâkim noktada bir yere oturdum. Kalabalıktan salonun iskemle, kapı kanadı, trabzan... gibi bütün tahta kısımları çatlıyacak kadar tehlikeli sesler çıkarıyordu. Kürsünün üstünde Fransız, İspanyol bayraklarile kızıl bayraklar. Büyük harflerle «hürriyet müdafilerine selâm» cümlesi.

O sırada yanıma gelen bir adam, ispanyolca söyliyerek elime bir kâğıt tutuşturdu. Üstünde büyük harflerle şöyle bir serlevha vardı: «Fransada

Wagram salonunda

Fransanın, Pirene dağları üstünden elini İspanya hükûmetine uzatması ve General Franko'yu beraberce tepelemesi için, iki memleketin Halk cephesi adamları, müşterek bir programla Fransız efkârı umumiyesini fitillemeğe ve kışkırtmağa başlamışlardı. Palais des Mutualités'de, Wagram salonunda, Velodrom d'hiver'de nümayişler biribirini takip ediyordu. Hükûmet gazeteleri, muzaffer olması yalnız İspanya için değil, bütün Avrupa için ağır neticeler vereceğini kaydettikleri bu isyana karşı İspanyol Halk cephesine yardım için yapılan hareketleri teşvik ettiler.

İspanyol içeri harbinin başlangıcından on iki gün sonra, 30 Temmuz perşembe akşamı saat yediye doğru, Wagram meydanında büyük bir kalabalık toplanmıştı. Polisler bu binlerce insanı ikişer kişilik taburlar haline sokuyordu. Köşebaşlarında, kırmızı bir komünist rozeti mukabilinde «İspanyada dövüşen yoldaşlar için» iane toplıyanların haykırışları; taburlara dağıtılan beyannameler; İspanyol Halk cephesinin zaferini haber veren akşam gazetesi müvezzilerinin koşuşmaları ve mitingin başlamasına

henüz bir saat olduğu halde, geniş yaya kaldırımlarında adım atacak yer bırakmıyacak derecede sıkışan kalabalığın polisler tarafından sıraya sokulması ve arkasından yeni kalabalıkların türemesi, komşu memleketteki ihtilâli Fransız Halk cephesinin kendisi için de bir hayat memat meselesi telâkki ettiğini gösteriyordu.

Biz Wagram salonuna mitingi tertip edenlerle beraber hususî bir kapıdan girecek olduğumuz halde, orada bile yüzlerce kişinin biriktiğini gördük: Muhtelif parti azaları, miting organizatörleri, gazeteciler, kapının önünde sıkışıp kalmıştı. Bu vaziyette, belki polisin tabur haline soktuğu ahalile beraber salona girmek daha kolay olacaktı. Fakat arka tarafa yeni kalabalıklar, yığıldığı için, bir kere içine girdiğimiz bu badirede sonuna kadar sebat etmekten başka çare yoktu.

Meslek sırrı olduğu için ifşa edemiyeceğim bir hünerle bütün bu kalabalıktan evvel içeri dalmanın bir kolayını bulduk. Yukarı katta, kürsünün yanındaki parmaklığın önünde, mitingi tertip edenlerin de bulundukları salona en hâkim noktada bir yere oturdum. Kalabalıktan salonun iskemle, kapı kanadı, trabzan... gibi bütün tahta kısımları çatlıyacak kadar tehlikeli sesler çıkarıyordu. Kürsünün üstünde Fransız, İspanyol bayraklarile kızıl bayraklar. Büyük harflerle «hürriyet müdafilerine selâm» cümlesi.

O sırada yanıma gelen bir adam, ispanyolca söyliyerek elime bir kâğıt tutuşturdu. Üstünde büyük harflerle şöyle bir serlevha vardı: «Fransada

İspanyol Halk cephesinin teşkilât komitesi». İçinde, İspanyol demokrasisinin müdafaası için, bu harekete muzahir olanların Pariste Jacob sokağında, 2 numaraya para göndermeleri rica ediliyordu. Biraz sonra kürsüye Marcel Cachin, Malraux, Just, C. G. T. azaları, Katalonya sosyalist ve komünistleri doldular. Kürsünün altından, İspanyadan yeni gelen içşi partisi izcileri, başlarında kızıl bayrakla geçtiler ve alkışlandılar.

Saat 9 da merasim, herkesin ayağa kalkarak söylediği Merseyez marşile başladı. Kürsüdekiler orkestra şefliği yapıyorlardı. Marş bitince herkes oturdu; fakat bir kısım ahali ayakta durarak:

— Enternasyonal! diye bağırmıştı.

Kürsüdekiler, yumruklarını kaldırarak bir komünist selâmı içinde, halkla beraber Üçüncü Enternasyonali de söylediler. Tam bu anda herkes, salonun arka tarafında bir noktaya doğru bakmağa başlamıştı: Sütunlardan birine arkasını dayamış, beyaz gömlekli ve uzun kıravatlı genç bir kız faşist selâmı veriyor! İşte o zaman bir kızılca kıyamettir koptu. Halkın bir kısmı: «İndir elini! Defol! kapı dışarıya!» diye bağırıyor, bir taraftan da «yere batsın komünizm!» çığlıkları yükseliyordu. Bu on bin kişiden fazla halk arasında bir boğuşmanın önüne geçmek için, miting tertip edenler mikrofonun önüne gelerek bağırdılar:

— Susunuz! Efendiler!... Sükûnetinizi muhafaza ediniz!

Fakat genç kız kolunu indirmediği için, halk oturmuyordu. Kızın inadına hudut tayin edilemi-

yeceğini anlıyan halkın bir kısmı onu selâmında serbest bırakarak, bir ağızdan ve muayyen bir ritm içinde «yaşasın Halk cephesi!», «her yerde Sovyetler», «Doriot kazığa!» diye haykırmağa başladılar.

Nihayet kürsüye gelen, İspanyol Halk cephesi mümessili Hilario Arlandis, kalın, yeknasak, hımhım bir sesle ve şivesi bozuk, fakat cümleleri gayet düzgün bir fransızca ile nutkuna başlayınca sesler kesildi. Bir buçuk saat süren bu hitabe, İspanyol Halk cephesinin tarihçesini yaptıktan sonra Fransadan para ve silâh istemekle bitmişti. Bununla beraber, hatip: «Biz kuvvetimizden şüphe etmiyoruz, zaferi İspanyol Halk cephesi kazanacaktır!» diyordu.

İspanyolun arkasından, Fransız sosyalist partisi mümessili Just kürsüye gelerek iki memleketin Halk cepheleri arasında hiçbir kader farkı olmadığını anlattı ve tehlikenin iki memleketi de ayni derecede tehdit ettiğini söyledi. Marcel Cachin'in İspanyol faşistleri arkasında İtalya ve Almanya bulunduğunu haber veren kısa nutkundan sonra C. G. T. murahhası Botheran şunları söyledi: «Dört milyon azamız İspanyol işçilerile beraberdir. Mücadele eden bir kavimle geniş bir tesanüt hareketi hazırlıyoruz.»

Küçük başından kuvvetli bir ses çıkmıyan André Malraux İspanyadaki seyahatini anlatmıştı. Ben kalabalıktan evvel dışarı çıkabilmek için, oradaki dostlarımı bırakarak merdivene koştum. Basamaklarda portakal soyan bir genç: «Amma da uzattılar!» diyordu. Kendisine hangi kapıdan çıkacağımı sordum. «Ben de çıkıyorum. Beraber teşebbüs edelim!» dedi.

Bütün kapı önlerini tıkamış, yüzleri kıpkırmızı, ter içinde bir halkı yararak sokağa fırladık. Hemen yanımdaki gence bir sigara sundum ve yakasında, hangi partiye ait olduğunu anlamadığım rozete bakarak, sordum:

— Siz Halk cephesinden misiniz?

Gencin içerideki ölü yakıcı fırın hararetine yaklaşan boğucu sıcakta bile hiç terlememiş, tahta bir oyma gibi kupkuru ve işlemeli yüzünde büyük bir sıkıntı vardı ve dudaklarının üstündeki portakal izlerine karışarak derisine bir viranlık manzarası veriyordu. İnce kaşları kalkarak altında kayboldu:

— Evet amma böylesi değil... Demokrasi namına bize oyun etmek istiyorlar. Hepsi bizden daha demokrat...

— Kimlerden bahsediyorsunuz? Komünistlerden mi?

— Bizden başka hepsinden... Sıkıyı görünce demokrasinin kanadı altına girenlerden... İlk fırsatta demokrasiyi gene onlar bıçaklıyacaklar, hem de kanat altından, göğüsten!

— İspanyollara yardım taraftarı değil misiniz?

— Ah, mösyö, hayır... Yardım ne demektir, bilir misiniz?

— Ne demektir?

— Harp.

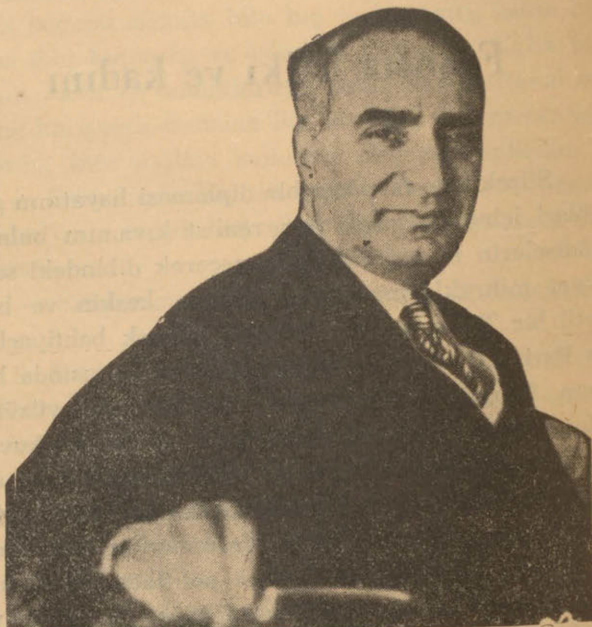
Yüzüne baktım.

— Evet, dedi, bu efendiler sulh istediklerini söylüyorlar, fakat bizi harbe çağırıyorlar. Bu halk yutar mı sanıyorsunuz? Geceniz hayrolsun.

Fransız halkı ve kadını

Sürekli ve fasılasız bir diplomasi hayatının görgüleri içinde pişerek tam realist kıvamını bulmuş, hâdiselerin köpüğünü delip geçerek dibindeki sebebiyet mihraklarına kadar işliyen, keskin ve basiretli bir Türk zekâsile temasa gelmek bahtiyarlığını Paris büyük elçimiz Suad Davaz karşısında buldum. Kendisini ilk ziyaret ettiğim gün, yüzünde Montreaux zaferi gülümsüyordu. Cebir ve kuvvet politikasına tamamile zıt bir metodun galebesini arıyan Türk tezi lehine Fransayı kazanmak için yaptığı teşebbüsleri anlattı. Böyle bir metodun muvaffakiyetsizliği, emrivaki ve baskın politikasının zaruretini herkese tasdik ettirmekten başka ne netice verirdi? Fransanın tezimizi nasıl kabul ettiğini ve Montreaux'da nasıl tuttuğunu söyledi. Ben de birkaç gün evvel Le Temps gazetesinde çıkan ve lehimize birçok haberler arasında bilhassa bu noktayı kabartan başmakalenin de bizim müdafaa tarzımızın Fransadaki müsbet tesirine işaret olduğunu hatırlattım.

Resmî şahsiyetlerden bazılarile temaslarım için bana delâletini vâdeden büyük elçimiz Paris ve Fransızlar hakkındaki intibalarımı soruyordu. Olabildiği kadar garp kültürüne ait hemen bütün kazançlarımı kendisine borçlu olduğum Fransa hakkındaki hayranlığımdan hiçbir şey kaybettirmiyen, fakat,

Paris elçimiz Suat Dnvaz

Fransız halkında umduğum bazı faziletler hakkında şüphe veren fena tesirleri, bu millet aleyhinde hiçbir kat'î hükme bağlamadan, geçici intibalar halinde nasıl hulâsa etmeli?

Bu yazılarımda bahsedegeldiğim küçük hâdiselerden bir ikisini ve şunu anlattım:

— Dün bir Fransız muharriri ile beraber Bourbon sarayı arkasında bir kahveye girdik. Birer küçük bira ve birer sandviç ısmarladık. On dakika kadar konuştuktan sonra, garsonu çağırdık, tekrar birer küçük bira ve birer sandviç getirmesini söyledik. Adam bağıra çağıra uzaklaştı. Argoya benzer bir şivesi olduğu için, ne söylediğini ve neden söylendiğini iyice anlamıyarak Fransız muharririne sordum. Dedi ki:

«— İki küçük bira ısmarlıyacağımız yerde birer büyük bira ısmarlasa imişiz, iki defa gidip gelmezmiş.

«— Ne garip şey! dedim, iki sipariş arasında on dakikadan fazla bir zaman geçti.

«Garson biraları getirdiği zaman kendisine sordum:

«— Siz ne millettensiniz?

«— Fransızım.

«— Peki. 1927 senesinde turizm varidatınızın ne olduğunu biliyor musunuz?

«— Hayır.

«— Ben Türküm amma biliyorum: 12 milyardı! Son rakamı biliyor musunuz?

«— Hayır.

«— Bir milyara düştü. Bu terbiyesizliğinize devam ederseniz gelecek sene sıfıra inecek! Haydi, bir kelime söylemeyiniz ve çekiliniz!

Bu hâdiseyi Suad Davaz'a anlattıktan sonra dedim ki:

— Fransada turizm varidatı, bir kısım halkın terbiyesile beraber düşüyor; (ben Parise geldiğim gün birçok gazeteler bu sukut için büyük harflerle, birinci sahifelerinde S. O. S. işareti çekiyorlardı.) Gazete, mecmua ve kitap satışları da düşüyor; hattâ son edebî neşriyatın kaliteleri de düşüyor.

«Mort à crédi» ve Jeunes filles» ismindeki mevsimin yegâne iki edebî eseri etrafında kopan skandalvari dedikoduları hatırlamıştım.

Suad Davaz, evvelce çok düşünülerek hazmedilmiş bir meseleyi gözlerinde hayretten ziyade nezaketten gelme bir dikkatle dinliyenlerin sükûnu içinde cevap verdi:

— Birçok ecnebilerin Pariste ilk intibaları bu olmuştur. Fransız milletinin yaptığı bu ilk tesir, aralarında uzun müddet yaşandıkça, gitgide ekseriya makûsuna tahavvül eder. Ben pek çok ecnebinin ağzından Fransanın tereddi ettiğine dair kanaatleri duydum. Kendilerine hak verdiren bazı emareleri inkâr etmem. Hele bugün Fransa, manevî bir sarsıntı içindedir. Fakat, ben bu kanaatlere iştirak edemiyeceğim.

— Benimkisi bir kanaat değil, sadece bir müşahede ve bir intibadır.

— Biliyorum. Fransayı müzelerinde, sergilerinde, her köşebaşında önünüze çıkan âbidelerinde, çok eski ve büyük kültüründe aramalıdır. Bu kadar sağlam temellere dayanan bir millet her sarsıntıyı geçirir, her zelzeleyi atlatır. Kültür zenginliği ve malî servet, büyük ve şerefli bir tarihle beraber bu milletin istikbali için kâfi garantidir.

Yüzüme bakarak tekrarladı:

— Temel sağlam.

Tasdik ettim.

Büyük elçimizle beraber Türkiyenin dışarıdaki tesirlerinden bahsediyorduk.

— Ha... Bakınız, dedi, size güzel bir şey haber vereyim: Meksikanın yeni Paris sefiri, geçen gün bana uzunuzadıya Atatürke karşı sonu gelmiyen hayranlığından bahsetti ve Meksikanın da Büyük Şefimizin sistemini takibe hazırlandığını söyledi. Bütün siyasî muhitlerde inkilâbımızın ve Büyük Yaratıcısının hakikî tesirlerine daima şahit olurum.

Bu güzel ve şerefli tesiri siyasî muhitlerden Avrupanın geniş halk yığınlarına kadar sirayet ettirecek bir propaganda cihazından mahrumiyetimizin elemini azaltan sözünden sonra, muhterem refikasının bir öğle yemeği davetini de teşekkürle kabul ederek, büyük elçimizden ayrıldım.

Akşama doğru, Versaille Belediye meclisi âzâsından ve kadınlara Rey cemiyeti reisi maruf avukat Madam Rénée Jardin'le buluştum.

— Parlâmentonun eşiğinde duran Fransız kadınının nihayet içeri girmeğe muvaffak olacağına emin misiniz? diye soruyordum.

— Şüphe yok, dedi, en büyük esaslar üstünde muvaffak olmak üzere bulunduğumuzu biliyorsunuz, değil mi?

— Evet, büyük adımlardan birini atmak üzeresiniz. Bu yolda Türk kadınının yaptığı ileri hareketi nasıl buluyorsunuz?

— Uzaktan duyuyorum; biraz izah eder misiniz?

— Türk kadını bugün Millet Meclisinde âsâdır. Baroda azadır; mahkemede azadır. Birçok serbest mesleklerde de çalışıyor: Doktordur, kimyagerdir, gazetecidir, tarihçidir, edebiyatçıdır, aktristir, muallimdir, müzisyendir...

— Ciddî mi söylüyorsunuz?

— Bilmiyor muydunuz?

Renée Jardin, gözlüğünü camındaki fizik parıltılara bile büyük bir hayret manası dolduran hareketsiz, tutuk, büyümüş gözlerle yüzümde ciddiyetimi temin eden bir iki çizgi ayırarak:

— Bu kadarını bilmyiordum, dedi. Tebrik ederim. Biz bu saydığınız hakların bir kısmından hepimiz mahrumuz. Fakat iddialarımız lehine efkârı umumiyeyi ve devleti kazanmış sayılırız. Gelecek intihabatta bizi de mecliste görebilirsiniz.

— Fransız kadını zihniyet itibarile nasıl bir politikayı terviç ediyor? Erkekle müsavi olmanın muhtelif tefsirleri var. İki cins arasındaki müsavat fikirlerinden en ziyade aile müessisinin kuşkulandığını biliyorsunuz. Aileyi kökünden kaldırmak istiyen ideolojiler müsavat fikirlerile feministlerin iddiaları arasındaki büyük farka ne diyorsunuz?

— Fransız kadınlarının büyük bir ekseriyeti, aile müessesesinin bütün an'aneleri içinde muhafazasına taraftardır. Biz şiddetle komünizm aleyhtarıyız. Bu nevi ideolojilerin nüfusumuz için de büyük bir tehlike olduğunu biliyoruz. Hem bu tehlikeyi duyan her tarafta aile müdafaasına doğru gi-

dilmiyor mu? Bizim müsavatçılığımız kadınla erkek arasındaki farkları inkâr etmeğe kadar varmaz. Kabiliyetimiz olan sahalarda erkeğin yanındaki yerimizi istemekte ısrar ediyoruz. Fakat iki cinste bu kabiliyetlerin birçok sahalarda birbirinden ayrı tecellilerini de biliyoruz. Müsavi olabileceğimiz ve olamıyacağımız yerler vardır; erkekten üstün ve aşağı olduğumuz yerler de vardır. Her türlü farkı, nev'i, tabiat farikalarını inkâr eden bir müsavatçı değiliz.

Sesinde Fransız mantığını ısıtarak, sıcak ve makul konuşmasını bilen bu değerli kadın büyük bir hatibe istihale etmek üzere iken, onun Versaille'deki evine geç kalmakla tehdit eden akşamın ilerleyişi konuşmamızı burada kesti.

Grevler ve pahalılık

Fransada grevlerin devam etmesi, Fransızlara Dahiliye Nazırının Âyanda verdiği sözü hatırlatıyordu: Temmuzun ilk günlerinden birinde, M. Salengro, 7 haziran anlaşmasından sonra hiçbir manası kalmıyan grevlerin tamamile önünü almağı taahhüt etmişti.

Bu sözün kıymeti hakkında fikrini sorduğum bir Fransız bana dedi ki:

— M. Salengro taahhüdünü yerine getiremiyecektir. Çünkü sendikalar Matignon anlaşmasında tahmin edilenden fazla yevmiye zammı temin ettikleri halde amele gene tatmin edilmiş değildir. Yevmiyeler arttıkça hayat pahalılanıyor ve işçi sağ elile aldığını sol elile veriyor. Birçok işlerde zam yüzde yirmiyi geçmiş, yüzde kırka kadar yükselmiştir. Buna bir de kırk saat haftasının ziyanını ilâve ediniz. Bu farkı kim ödeyecek? İşte bütün mesele burada. Sendikalara sorarsanız: «Patron kârından versin!» diyor; fakat hiç şaşmıyan iktısat kanunlarına sorarsanız bu fark eşyanın maliyet fiatının artma-

sile kapanacak, yani müşteri tarafından ödenmiş olacaktır. Bu müşteriler arasında amele de var. Aldığı zammı pahalanan eşyanın fiat fazlasına verip çıkacaktır. Düşününüz ki yevmiye ücretleri, millî endüstri mahsullerimizin maliyet fiatlarında üçte iki derecesinde yer tutar. Bu mahsullerin bazılarında yevmiyeler % 20 yi, bazılarında % 70 i bulur; fakat buna bir de her teşebbüsün diğer teşebbüslerden satın almağa mecbur olduğu mahsul fiatlarının fazlalığını ilâve ediniz, grevlerin hem sanayicilere, hem de müstehliklere nekadar pahalıya mal olacağının hesabını kolayca çıkarırsınız. Bu bir «fasit daire» dir: Yevmiyeler arttıkça müstehlikin ve bu arada amelenin de sıkıntısı artacaktır. Satıcıya da, alıcıya da, işçiye de faydası olmıyan bu grevlerin memleket ekonomisine zararı büyüktür: İçeride yaptığı hayat pahalılığından başka, mahsullerin fiatını artırarak, dışarı ticaretimize de sekte vurur.

Bu sözlerin müdafaa ettiği hakikati kontrol edebilmek için, Fransada, grevlerden sonra bir hayat pahalılığı başlayıp başlamadığını anlamak lâzımdı. Fırsat düştükçe satıcılarla konuşuyordum. Bir manava sordum:

— Sattığınız mallarda eskisine nazaran bir fiat fazlalığı var mı?

— Evet, mösyö... Üçte bir derecesinde... Hallere gidecek olursanız fiatlarda - malına göre - yüzde 25 ten yüzde 35 derecelerine kadar bir yükselme olduğunu görürsünüz. Bir misal ister misiniz?

— Rica ederim.

— Bu ayın ilk haftasında... Durun size gününü de söyliyeyim...

Tezgâhının arkasına koştu, bir defter açtı, tırnağı ortasından çatlamış, mafsalları fazla şişkin ve kabarık şehadet parmağını sahifenin üstünde iki defa zıplattıktan sonra:

— 6 temmuz, dedi, yani 19 gün evvel bir sandık portakal 110-120 franktı; bugün 180 frank...

Bir gün otomobiline bindiğim bir taksi şoförünün yanında oturmağı tercih etmiştim. Beni Parise o gün gelmiş ve önünden geçtiğimiz yerlere dair bilgi almağa muhtaç bir turist zanneden şoför, başını hiç kımıldatmadan:

— Sağınızdaki bina Madeleine'dir, diyordu, meşhur Madeleine...

— Biliyorum dostum, dedim, benim başka malûmat almağa ihtiyacım var.. Günde nekadar hasılat yaptığınızı bilmem söyler misiniz?

— Gününe göre mösyö... 110, 120, 130 frank... Bazan da 80, 90...

— Size ne kalır?

— Bizim kârımız 25 frankla 30, 35 arasındadır. İş yok mösyö... Taksiler çoğaldı...

Şoför ansızın gülmeğe başlamıştı. Otomobili yavaşlattı ve sağ tarafa baktı:

— Budalayı görüyor musunuz? dedi, şoför olacak, girdiği sokağın çıkmaz olduğunu bilmiyor, şimdi arabayı geri çevirecek...

Gülmeğe devam ediyordu:

— Ben size taksiler çoğaldı demedim mi? İşte

bu şoför de yenilerden... Küçük sokakları bilmiyor daha...

— Pariste kaç taksi vardır?

— Bugün 13.940 taksi... Felâket de orada ya... Dolar suyunu çekti, turistler çok azaldı, fakat taksiler çoğalıyor...

— Taksi fiatlarını indirmek mümkün değil mi?

— Sendika onu tecrübe etti. Müşterek tarife tatbik etmek için 75 santim indirdiler. Hayat pahalılanınca bu fark tekrar iade edildi.

— Hayat pahalılanmış mıdır?

— Tabiî... Benzin her bidon başına bir frank pahalılandı. Görülmüş şey değildir bu... Fakat keşke pahalanan benzin olsa, yiyecek de öyle... Hem bizim daha büyük zararımız var.

— Nedir?

— Mösyö, ne de olsa bu dört tekerlek lükstür. Otobüs var, metro var... Hayat pahalılanınca müstehlik ilkönce lüks masraflarını azaltır ve bizden keser. İşte öyle oluyor. İki üç ay evveline kadar ben günde 70, 80 frank kazanırdım, şimdi 30, 35 frank zor kalıyor bana.

— Bu pahalılıkta yaptığınız grevlerin tesiri olmuş mudur?

— İşte orasını karıştırmayın... Biz de bu grev işini anlamadık, gitti. İyi olacak dediler, kötü oldu: Yayaları çoğaltmaktan başka netice vermedi.

Oturduğum otelin arka sokağında gazete, kitap ve kırtasiye levazımı satan küçük bir dükkân-

dan içeri girmiştim. Üç franga bir cep defteri aldım ve dükkânın ihtiyar sahibine sordum:

— Bu defterin fiatı eskiden de üç frank mıydı?

— Evet mösyö, dedi.

— Demek kırtasiyede pahalılık yok...

— Bu eskiden kalma maldır. Yeni fiatları pek bilmiyorum. Bizde bunlar az gider. Ben daha ziyade gazete satarım.

Arkamdan bir ses yükseldi:

— Kırtasiye levazımında da fiat yükselişi var, dedi.

Geri döndüm. Şemsiyesine dayanmış, burna sıkıştırma gözlüğünün üstünden bakan, başı öne doğru iğilmiş, mölon şapkalı, takma boyunbağlı, sarı bıyıklı, yüzünde kan damarlarının garip kırmızı püskülleri sarkan ve başını hafif hafif bir düziye sallıyan orta yaşlı bir adam gülümsüyordu.

— Ben Fransada bu pahalılık meselesini merak ediyorum da onun için sordum, dedim, siz kırtasiye ticaretile alâkadar mısınız?

— Hayır, ben taşrada kumaş satarım. Küçük tüccarım. Fakat her şey pahalanmıştır. Parise gelişimin sebebi de budur. Hükûmet yalnız büyük patronlarla amele arasındaki münasebetleri tanzime çalışıyor. Arada, küçük tüccarlar, perakendeciler, artizanlar, biz eziliyoruz. Geçen hafta Paris Ticaret Odası bizleri davet ederek büyük bir toplantı yaptı.

— Ne gibi eziliyorsunuz?

— Amele zammını alır, kendisini müdafaa edecek sendikalar, federasyonlar, üstelik bir de hükûmet var; büyük patronların da kendilerini mü-

dafaa edecek bir sermayeleri var; her ekonomik sıkıntı bizim üstümüze yüklenir. Birkaç gün evvel Pariste Wagram salonunda küçük sanayiciler, perakendeciler, küçük tacirler toplandılar, parlâmentonun ve hükûmetin mümessilleri de bulundu. Faydasız konuşmalar...

— Neden bahsedildi?

— Millî Ekonomi Nazırı M. Spinasse hükûmet namına söz söyledi. Fiat yükselişlerinden bahsetti ve orta sınıfı korumak için meclise kanun projeleri verileceğini anlattı. Küçük tüccarlara 3 milyar 500 milyonluk bir kredi açılacak. 9 ay vadeli senetlere mukabil bu para mahallî halk bankaları tarafından dağıtılacak.

— Bu tedbir sizi tatmin etmez mi?

Hayır, açığı borçla kapatmaktan ibaret bütün tedbirler gibi bu da, esassız, muvakkat, bazan da çok zararlı bir tedbirdir.

Bir mürekkepli kalemin lâstiğini tamir eden ihtiyar dükkân sahibi içeriye giren müşteriye bir Paris-Soir gazetesi verdikten sonra:

— Gazetelerin de fiatları artacakmış, dedi.

Ve dediğinin çıkması için birkaç gün kâfi geldi: Bugün bütün Fransız gazete ve mecmua fiatları da yüzde 20 artmış bulunuyor.

Çalışan kadınlar

Pariste, 26 temmuzda, «Hayatlarını çalışarak kazanan beynelmilel kadınlar kongresi» toplanıyordu. Bu kongreye, Amerikada, kabinenin ilk kadın azası Mesai Nazırı Miss Frances Perkins de gelecekti. Garda Hariciye Nazırı M. Yvon Delbos ve Fransız kabinesinde ilk kadın aza Mme Cécile Brunschwicge tarafından karşılanan Miss Perkins ve kongre azaları şerefine Hariciye Nezaretinde bir çay ziyafeti verildi.

Âyan ve Meb'usan meclislerinde müzakereleri dinlememi, Fransanın edebî ve resmî şahsiyetlerile temas edebilmemi temin için unutulmaz delâletini esirgemiyen Matbuat ve İstihbarat servisi şefi M. Pierre Comert, bana bu ziyafette bulunmak fırsatını vermek nezaketini de gösterdi. Birçok kadın aza, kadın nazır, müsteşar, kadın doktor, avukat, Milletler Cemiyeti kadın murahhası, prenses ve düşesler bulunan bu ziyafette, sayısı pek mahdut birkaç erkekten biri de bendim.

Birkaç gün evvel açılan bu kongrenin maksadı,

«Modern dünyada kadınların çalışması» mevzuu üstünde muhtelif hatiplerin fikirlerini dinliyerek bugüne kadar atılan adımları ve ekonomi buhranı karşısında alınacak tedbirleri konuşmaktı. Miss Perkins'in, Miss Philippss'in, Mme Brunschwicge'in konferansları Amerikada radyo ile neşredilmişti. Miss Phillips bugünkünden daha fazla adalet temin eden yeni bir medeniyet yaratmak için kadınlara erkeklerle bir hizada fırsat ve imkân müsavatı verilmesini istiyordu. «Kadın olarak biz daima evimize ve ailemize bağlı kalacağız; bununla beraber madem ki çalışıyoruz, tecrübelerimizi ve kabiliyetimizi açıkça pazara çıkarmağa mecburuz. Makine eski dünya nizamını mahvetti. Biz yenisini yaratmalıyız. Bu işte ailenin de rolü vardır.» demişti.

Hariciye Nezaretinin büyük merasim salonlarında ilkönce Birleşik Amerika Mesai Nazırı Miss Perkins'e takdim edildim. Kalabalık bir kadın grupunun ortasında idi ve fransızca bilmiyordu. Beni kendisine tanıtmak lûtfunda bulunan kadın sualimi ve onun cevabını tercüme etti. Türk inkılâbından sonra, kısa bir zaman içinde, kadınlarımızın da garp kadınları arasındaki yerlerini aldıklarını, onların da birçok resmî vazifelerde ve serbest mesleklerde çalışarak hayatlarını kazandıklarını hatırlattım ve kendisinin Okyanus üstünden bu tekâmülü ne türlü bir bakışla takip ettiğini sordum.

Yüzünde çalışarak hayatını kazanan milyonlarca Amerikalı kadının enerjisini keskin çizgilerle hulâsa eden Miss Perkins'in cevabı şu oldu:

— Türk kadınlarının bahsettiğiniz tekâmül yo-

lundan ayrılmamalarını temenni ve muvaffakiyetlerini tebrik ederim.

Kendisine teşekkür ederek ayrıldıktan sonra Madam Brunschwicg'e takdim edildim. Léon Blum kabinesine Madam Curi ile beraber giren ilk kadın azadan biridir; Millî Terbiye Nezaretinde Devlet müsteşarı sıfatına rağmen Nazırlar Meclisinde bulunmak ve rey sahibi olmak hakkını haizdir. Kocası meşhur Fransız mütefekkiri Léon Brunschwicg ile beraber geçen sene İstanbula da gelen Madam Brunschwicg Türkiyeyi, Türk kadınlarını ve bilhassa Paris sefirimiz Suad Daryaz'ın kerimelerini yakından tanıyor. Fransa hükûmeti namına bütün bu merasimi idare etmenin kimbilir kaç istikamete böldüğü dikkatler ve zihin aktarmaları arasında, hafızası çarçabuk Türkiyeye gidip gelmişti. Yüzünün anatomik teşekkülünde bile, büyük bir erkek zekâsile büyük bir kadın şefkatinin devamlı bir uzlaşmıya ve asayişe kavuştuğu görülüyordu.

— Bizim kadınlar hakkında ne düşünüyorsunuz? dedim.

— Onları çok mükemmel buldum, dedi, şahsan tanıdıklarım içinde kültür - fakat not ediniz ki Fransız kültürü! - ve zekâ olarak bir garp kadınından hiç farkı olmıyanlar var. Meclislerde tanıdığım kadınların hepsi, Türk inkilâbının birdenbire vücude getirdiği tekâmüle derhal intibak etmek suretile uzaklarda uyandırdıkları hayreti yakından takdire çeviriyorlar. Türkiyenin istikbali için ümit vermeğe Türk kadını başlıbaşına kâfidir. Girdikleri yeni yolda çalışmalarını, daha fazla ve daha çok ça-

lışmalarını temenni ederim. Başka ne söyliyeyim? Onlar gidecekleri yolu pek iyi biliyorlar.

— Teşekkür ederim Madam. Esasen böyle bir merasim kalabalığı içinde bu kadar umumî bir suale verilecek cevap sizinkinden daha fazla, daha dostane ve hüsnüniyetlerle daha dolu olamazdı. «Cümhuriyet» okuyucularına bir resminizi de imzalamanızı rica ederim.

— Tesadüfe bakınız ki çantamda bugün fotoğrafhaneden aldığım resimler var. Maalmemnuniye. Fakat bu resmin Laure Albin Guillot atölyesinde çekilmiş olduğunu da kaydediniz.

— Başüstüne Madam. Lûtfen türkçe «Cümhuriyet» yazınız.

— Nasıl dediniz? Cum...

— «c», «u», «m», «h», «u», «r» «i», «y», «e», «t».

Fransızcasını da söyledim.

— Ah, biliyorum, dedi, türkçe imlâsını bilmiyordum.

En küçük jestlerinde bile Fransız nezaketini ve anlayışını teksif eden hariciye matbuat servisinin güzide memurları, kongre azaları ve misafirlerile de konuşabilmem için beni büfe önünde birikmiş kadın grupları arasına götürdüler. Orada, biraz sonra, Matmazel Ginette Grousset isminde bir genç kızla tanıştım. Kendisini bütün bu merasimin erkeklere mahsus ciddiyetinden ve çalışan kadınlara mahsus hummasından ayıran, az rasyonel, cinsine ait hususî tecessüsler ve hayallerle dolu bir ruh ifşa eden halis

kadınlık vasıflarına sahipti. İsmimden milliyetimi anlıyamadığı için sordu:

— Siz Amerikan gazetecisi misiniz?

— Hayır matmazel.

— İngiliz mi?

— Hayır, daha Şarka ve daha Cenuba geliniz.

— İtalyan?

— Hayır, hayır... Çok uzaktasınız, yorulacaksınız: Türküm Matmazel. Bir Türk sigarası içer misiniz?

— Maalmemnuniye.

— Buyurunuz. Bu kongrenin mesaisini yakından takip etmedim. Fakat sizin şahsî fikrinizi öğrenmek isterdim. Kadının erkekle müsavi olmasına taraftar mısınız? Mahut sual. Fakat teferruata sonra gireriz.

— Hangi noktadan müsavi?

— Her noktada.

— Oh, kat'iyyen. Buradakiler içinde de böyle bir iddiada bulunacak tek bir kadın bulunduğunu zannetmiyorum.

— Aile hakkında fikriniz nedir?

— Aile bir cemiyet hüceyresidir ve teşekkülü, tekâmülü tamamile normaldir.

— Kadınların çalışmalarına taraftar mısınız? O takdirde ailedeki vazifelerile iş hayatını nasıl telif edecekler?

— Evlenmiyen ve ihtiyacı olan kadının çalışması tabiîdir. Bazı işler kadını ev içindeki vazifelerden de alıkoymaz, yalnız, bence, kadının en büyük dünyası

Mme Brunschwicg

evidir. Ancak erkeksiz kalan kadının gene ve daima o evi müdafaa için çalışmasına taraftarım.

— Bugünkü burjuva cemiyetini ve aile sistemini yıkmağa çalışan temayüller olduğunu biliyorsunuz. Siz müstakbel cemiyetlerin bu davetine karşı hassas mısınız?

— Hayır. Çiy değil, olgun yeniliği severim. Anlatabiliyor muyum? Ham tekâmüllerin - çünkü tabiat de bu hataları yapıyor ve tehlikeli prekositeler içinde ölüme götürüyor - taraftarı olamam, asla.

— Güzel söylüyorsunuz. Fakat bu tekâmülün prensipine ve istikametine taraftar olamaz mısınız?

— O vakit sınıflar arasındaki mücadelenin vahşi metodunu terketmek lâzım gelir. Her sınıf diğerlerile ahenk içinde kendi tekâmülünü takip eder. Durunuz. Türk tütünleri nekadar güzel. Çok nefis.

— Bir tane daha içer misiniz?

— Şimdi değil.

Daha evvel şampanya içmeğe başladık.

Biraz sonra tabakamı uzattım:

— Buyurunuz, dedim. Fransız şampanyasile Türk sigarasının ittifakından doğacak harikulâde lezzeti bir kere tecrübe ediniz.

Genç bir poletikacı

İstihsal vasıtalarının tamamile devletleştirilmesi yolile şahsî mülkiyetin cemiyete devri manasına geldiği takdirde, komünizm, hürriyetçiliğe, fertçiliğe, dinciliğe ve milliyetçiliğe düşmandır. Fakat Pariste karşınıza çıkan komünizmin, asıl sistemindeki bu safiyeti muhafaza etmemiş olduğunu görürsünüz. Lâtin mahallesinde, Sorbonne, yahut İnstitut önünde, Paris gazetesinde, sokağında veya salonunda Karl Marx bu dört düşmanından mutlaka birinin koluna girmiş, telifçi ve uysal bir adamdır: André Gide'in kolunda fertçi, J. R. Bloch'un kolunda hürriyetçi, Rouget de Lisle'in kolunda milliyetçi ve birçok hararetli katoliklerin kolunda da dinci olup durur. Bütün bu terkiplere komünizmden başka bir tabiye bulunmadığı için, sol Fransız münevverlerini «Sermaye» müellifinin yanıbaşında gösterdiği halde, sisteminin büyük prensiplerinde ondan ayıran temel farklar, uzaktan iyice seçilemiyor.

Fransız meb'uslarından M. Gaston Bergery tarafından «Fransayı paranın zulmünden kurtarmak

istiyen bütün insanları bir araya toplamak için» çıkarıldığı başlığının altında yazılan La Flèche isimli mücadele gazetesinin komünist muharriri M. Georges Duveau ile görüştüğüm zaman, karşımda Hazreti İsa ile Karl Marx'ı barıştırmak istiyen hararetli katoliklerden birini daha buldum. Kendisi Esprit ismindeki mecmuanın da müessislerindendir. Kilise ile fabrika arasında mekik dokuyarak orak - çekiç remzi üstüne bir de haç resmi oturtmak istediği görülen bu muharrir, düşünürken ve konuşurken herhangi bir akidenin sofu çığırtkanı değildir. Kendisine ilk sorduğum şu olmuştu:

— En emin marifet vasıtamız, hakikati buluşun en emin yolu ilimdir, diyoruz. Halbuki manevî ilimler, hele sosyoloji, henüz metodlarını münakaşa eden bir faraziye halindedir. Her faraziye kendine göre bir rejim, yahut her rejim kendine göre bir sosyoloji icat ediyor. Milletler arasında ilmin tayin ettiği müşterek bir içtimaî hakikat olmadıkça, bir politika hareketine emniyetle nasıl girişilebilir? Eğer politika cihanşümul hakikatler iddiasında olmayıp da millî ve pratik zaruretler peşnide giderse bugünkü yarı bilgimizi tamamlıyan bir sezişle, doğruya en yakın yol belki bulunabilir; fakat davayı beşerî plânda ortaya koymamıza salâhiyet verecek bir sosyoloji, tam bir ilim halinde mevcut mudur?

— Şüphesiz değildir; şüphesiz bütün manevî ilimler sübjektif ve farazî bir haldedirler. Bunun için aksiyon adamı, ilimden aldığı aydınlığın kifayetsiz kaldığı ve içini şüphenin bürüdüğü noktalarda pratik nisbetleri azçok tayine yarıyabilecek bir se-

zişi kendine rehber etmek mecburiyetindedir. Mücerretle müşahhas arasında, ayağı daima tetikte durarak septik bir buhranı pratik bir hamle ile aşar. Bunun için bir akidenin, zıddı ile kendisi arasındaki antagonizm içinde boğulmaktan bizi kurtaracak terkiplere doğru gitmek zarureti vardır. Komünizmle katolisizmin telifinden bizi alıkoyacak herhangi bir sistem taassubundan kaçışımızın bir sebebi de budur. Fakat pratik âlemde bizi antifaşist olmıya sevkeden şey, para tahakkümüne, militarizme, harpçiliğe ve müstemlekeçiliğe karşı hareket zaruretinin açık sezilişidir.

— Parisin ortasında, siz ve ben, kendimizi hiçbir millete mensup olmıyan, hususî şartlardan tamamile azade iki mücerret insan farzedecek olursak, şüphesiz, antikapitalizm de, antimilitarizm de, antikolonyalizm de büyük ve güzel beşerî ideallerdir. Fakat bu umumî fikirleri hususî şartlarla ve zaruretlerle telif mümkün olmıyan bir memleket içinden ve meselâ Almanyadan hayata bakarsak, toprağına sıkışmış ve yaşama hakkına herkes kadar malik bir millet için bu idealler ölüm demektir. Hayatla ölüm nasıl telif edilir? Bahsettiğiniz pratik hamle, her millete kendi hususî yaşama şartını tayin ettiren başka bir politika telkin etmiyor mu ve bu politika, hemen her memlekette müşterek beşerî ideallere yan çizmiyor mu?

— Evet, zaten düşünürken hep umumî fikirler içinde kalmağa ve tahmini mümkün olmıyan hususî icapları tamamile ihmal etmeğe mahkûmuz.

— Düşünürken septik ve mütereddit, fakat ha-

reket halinde büyük kanaatlerle yüklü oluşumuzun da sebebi bu değil mi?

— Şüphesiz; meselâ biz Fransızlar bir politika hareketi halinde iken beşerî bütün tereddüt veya temayüllerimize rağmen Fransız kalmıya mecburuz.

Ve M. Duveau, son bir makalesinde de yazdığı gibi diyordu ki:

— On beş senedenberi Fransa miskince muhafazakâr, savsaklayıcı, Avrupayı kötü bir muahede ile bağlamış, askerî bir hegemonya üstünde uyuklu-yan ve umumî bir silâh terkini tahakkuk ettirebilmek için alınmış bütün tedbirleri felce uğratan bir memleketti. Halbuki Fransa bizim için hürriyet demekti; gayet pahalıya satın aldığı bir siyasî rüştün son derecesi demekti; kendinden daha genç milletlerin menfaatsiz mürebbisi olması lâzımdı. Şimdi ise hudutların ötesinden bize haykırıyorlar:

«— Siz bir ihtiyarlar memleketisiniz; sizin istediğiniz sulh, ölüm sulhudur. Burjuva Fransanın karşısında başka milletlerin genç nesilleri, tehlike zevki içinde büyüyorlar. Devlet emrinde disipline sokulmuş bu genç kurtların önünde yıpranmış bir Fransanın gevezelikleri tamamile kıymetsizdir. Fakat son 14 temmuz bayramında genç bir Fransanın, yedi saat sürdüğü halde yüzlerde hiçbir yorgunluk bırakmıyan muazzam tezahürlerine şahit olduk. Fransanın bu gençliği isbat için yapacağı ve yapmağa mecbur olduğu şeyler vardır: Bir avuç derebeyine karşı Fransız halkı birleşmelidir. Küçük bir istismarcı azlığına karşı bütün istismar edilenler, işçiler, köylüler, artizanlar, küçük tacirler, münevverler tek

cephe yapmalıdırlar. 1932 de, 1933 te komünistler ve sosyalistler hâlâ birbirlerile mücadele halinde idiler, bugün halk cephesinde birleştiler. Tekrar bozuşmamaları şartile tasarlanan iktisadî inkılâp yapılacaktır. İlkönce tröstlerin derhal kaldırılmasını bekliyoruz.

— İspanya ihtilâlinin neticeleri memleketinizde akisler yapacak mıdır?

— Şüphe etmiyorum.

— Müdahaleye taraftar mısınız?

— Kıvılcımı İspanya dışarısına sıçratmıyacak bir ölçü içinde yardıma şiddetle taraftarım.

M. Duveau'dan ayrıldığımız vakit, beni kendisile tanıştıran Fransız dostuma dedim ki:

— Arkadaşınız Halk cephesi meb'usu olmağa hazırlanıyor, sanırım. Kendisinde politika dirayeti böyle bir emelle karışmış görünüyor.

— Evet ,dedi, ve göreceksiniz: Olacaktır da.

Ne Stalin, ne Hitler !

Fransada sollar sağları Hitler'in ve Mussolini'nin emrinde çalışmakla, sağlar da solları Stalin'in adamları olmakla itham ederler. Komünist ve faşist ihtilâllerinin Fransadaki tesirleri doktrin sahasını aşıp da böylece bir politika emir ve iradesi haline gelmişse, yalnız bu memleketi değil, Avrupanın büyük bir parçasını bu üç adamın idare ettiğine inanmak lâzım geliyor. O halde İspanyada kanlı, Fransada kansız, Avusturyada gizli, Yunanistanda aşikâr silâh veya politika kavgası yapanlar, sahte bir coğrafya maskesi takmış İtalyanlar, Almanlar, Ruslardan başka kimse değildir. Bu bir Slâv - Cermen - Lâtin boğuşması mıdır? Bir millet - sınıf dalaşması mıdır? Tek bir milletin alelâde hegemonya davası mıdır?

Önüme gelen Fransıza bunları soruyordum; öyle hissediyordum ki en cins komünistte, en halis faşiste bu üç yabancı isimden birinin kumandası altında olup olmadığı sorulunca gözlerinin dibinde bir şahsiyet ürpermesi beliriyor. Bu ürperme Fransızdır. Hudutlardan içeri sokulan ithalât fikirlerine

karşı Fransız zekâsının geçirdiği şahsiyet ihtilâcının ince işaretidir. Düne kadar kendini Avrupa fikir ordularının başkumandanı sanan bu Fransız kafası, içinden sevk ve idare gururunun boşaltılması teşebbüslerine kızıyor, «ben ne komünistim, ne de faşist, Fransızım!» diye haykırası geliyor.

Bunu bana Sorbonne'un yanındaki küçük kahvenin tentesi altında edebiyat Fakültesinin hiç de nasyonalist olmadığını itiraf eden bir talebesi, o güne kadar tanıdığım bütün Fransız münevverlerinden daha güzel ifade etti:

— Fransa, kendinden en çok şüphe ettiği anları yaşıyor, dedi, bize dışarıdan savrulan ithamlarla dışarıdan telikin edilen ideolojilerin tesirleri altında - müsavi derecede - kalıyoruz. Bu ikisinin birbirile çok münasebeti vardır. Bakınız nasıl: Bu ithamlara göre biz ihtiyar bir milletiz; günden güne azalıyoruz, soyumuz kuruyor, Lâtin dehâsının kaynakları artık Fransadan ziyade İtalyaya akmaktadır, Pariste açılan son İtalyan sergisi bütün Montmartre atölyelerinde bu şüpheyi uyandıracak kadar harikulâde idi; Mussolini, şahsile, Quai d'Orsey'de bu endişeyi uyandıracak kuvvette bir adamdır. Hitlerin Ren boyunda oynadığı son koz da nefsimize güvenimiz üstüne başka bir darbe oldu. «Her yerde Sovyetler», «ilkönce ihtilâl» formülleri ve ismi Fransız kahramanlarından fazla tebcil edilmeğe başlanan Lenin, bizi kendimizden pek fazla uzaklara götürüyor. Kendimize inanmak buhranı içindeyiz. Stalin'le Hitler arasındaki menfaat oyunlarına âlet olduğunu hissettikçe her Fransız kuduruyor: Sağ, sol, orta, aşağı,

yukarı, ileri, geri, her Fransız! Ben nasyonalist değilim, fakat Fransız komünist meb'uslarının oturduğu sandalyeler arkasındaki Lenin portresi - hele oradan Bourbon sarayının müzakere salonuna kadar yürüyeceği bir gün gelecek endişesile - benim sinirime dokunuyor. Bizim daha yeraltı treni yapmağa yeni başlamış bir Asya memleketinin ihtilâlcisinden almağa muhtaç olduğumuz hiçbir ders yoktur. Ya Hitler, ya Stalin ha?... Asla!... Bizi ne biri, ne de öteki emri altına alamaz. Bu «biz» en büyük realitemizdir ve Fransada politika dolabı çevirmiyen, sağ ve sol tek Fransız bulamazsınız ki bu «biz» uğruna yabancı propagandaların peşinde gidenleri yere sermesin.

— Tam bir nasyonalist gibi konuşmuyor musunuz?

— Ah, bırakınız bu tabirleri Mösyö, ben doktrin söylemiyorum, ruh söylüyorum; kanunları, sebepleri, deruní alışverişleri, sinişleri ve patlayışları kendine ait, şahsiyetinin büyük humması içinde kaynıyan bir ruh... Siz buna millî diyeceksiniz, peki, millî olsun, ben verilecek isimlerden değil, canlı şeylerden bahsediyorum. Bunların en canlısı, canlıların canlısı ruh değil midir? Bütün sıfatlardan münezzeh olacak kadar canlı ve aşikâr ruh... Bize bu kadarı yetişir. Biliyorum «millî» dendiği zaman benim de bu sıfatın üstüne saldırdığım bin itham vardır, ideoloji kavgasına gelince neler bulunmaz, neler söylenmez, tabirlerin üstünde ne taklalar atılır, fakat ruhun karşısında susulur. Siz şimdi bana «ruh» tâbirini kulandığım için spiritüalist de diyebilirsiniz.

Alın bir kelime daha. Ben onu da münakaşa etmiyorum. Ben şimdi beni söyleten, içime sıcaklık veren şeyin, ruhun bedahetini anlatıyorum.

Bütün hararetine rağmen hiçbir tiyatro jesti yapmadan, tabiat kadar sade bir baş ve gözucu işaretile sol tarafında yükselen Üniversite binasını gösterdi:

— Asırlardanberi bunun kürsüleri etrafında bin felsefe mektebinin lehine ve aleyhine fikirler söylenmiştir. Bunlar hep bir ruhtan, bu binanın içini dolduran ruhtan kaynıyor. Bu bina taarruza uğradığı zaman, bütün o mektepler ve mezhepler ayrı ayrı değil, hepsinin namına bu ruh cevap verir. «Bu ruh Fransızdır!» demiyeceğim, böyle bir cümle, arkasından da «yaşasın şanlı bayrağımız!» tarzında bir bayağılıkla biter. Hem neden yalnız Fransa? Bu ruh Fransadır, insanlıktır, her şeydir; fakat Fransanın da, insanlığın da, her şeyin de kendi içinde görülüşüdür. Akide ve mezhep demogojilerile değil, bu ruhun canlı mukavemetile konuşmak istiyorum, anlıyorsunuz, değil mi?»

Fransız gençliği

Eğer insanın kendini bulması ve nefsile dünya arasında bir müvazene kurması, ancak yaklaşan ölümün aydınlığında varabileceği bir yaşlılık ve kemal mertebesi ise, hâlâ kendini arıyan ve hâlâ kendini tanımıya çalışan Fransız gençliği çok gençtir. Ona hiçbir müşterek ve yeknasak fikrin üniformasını giydiremezsiniz. Henüz inanmakta acele etmemek lüzumundan başka bir şeye inanmaz görünüyor ve dünya üzerindeki misyonunun ne olabileceğini araştırmağa devam ediyor: Gençlik millî komitesinin 29 temmuz 1934 te vücude getirdiği «Association pour les Etats Genereaux de la Jennesse» adlı büyük teşkilâtın birinci hedefi, 16 ile 30 yaş arasındaki gençlere ne istediklerini sormaktır. Hem maddî ihtiyaçlarını, hem de sosyal temayüllerini ve dünya görüşlerini tayin edebilmeleri için kongreler toplanmıştır.

Bu teşkilâtın başında bulunanlardan M. Galtier - Walter'in delâletile şimdiye kadar ortaya atılan fikirleri biraz anlamak imkânını bulabildim.

Teşkilâtın umumî kâtibi Janne Canudo'nun tesbit ettiği neticeye göre, Fransız gençliğinin yüzde altmıştan fazlası hiçbir muayyen kanaat ve temayüle iştirak etmek istemiyor. «Etats Genereaux de la Jeunesse» in umumî murahhası Armand Fora diyor ki: «Biz her muhitin gençlerini tanıyoruz ve kani bulunuyoruz ki arkadaşlarımızın en aşağı % 80 i siyasî grupların dışındadırlar ve öyle kalmak istiyorlar.»

Ve ilâve ediyor:

«— Politika fikirlerine, mücadelelerine ve oyunlarına alâka göstermek niyetinde değildirler. Siyasî teşekküllere fikren bağlı arkadaşlarla münakaşa etmek değil, onlara tesadüf etmek bile istemiyorlar. Mahiyetleri itibarile kendilerine yabancı olan siyasî meseleler üstünde fikir söylemekten çekiniyorlar. Bu, onların haklarıdır. Pek çok genç muharrir, şair, artist, filozof, yalnız politika hududunun dışındaki kültür meseleleri üstünde çalışıyor. Gene pek çok genç teknisiyen ikitisadî meseleleri ilim metodunun bitaraflığı ve sağlamlığı içinde tetkik ediyor. Meselelerin yalnız içtimaî cephesine alâka gösteren, gençliğin umumî sıhhatine, sporlara, izciliğe ve bilhassa kültüre ehemmiyet veren birçok gençlerde de ayni hali görüyoruz.»

Bu teşkilât, devletle de çalışmalarını birleştirerek 18 temmuz 1934 ten itibaren her hafta, çarşamba günleri saat 18 le 18,30 arasında Paris radyosu millî istasyonunda bir gençlik saati tesis etmiştir. Orada içtimaî, siyasî, edebî, spora, turizme ve her mevzua dair bizzat gençler tarafından konferanslar

veriliyor; gençlerin şiirleri, hikâyeleri ve her türlü san'at, fikir mahsulleri okunuyor. Bütün kabine â-zâları, birçok müsteşarlar, umum müdürler bu teş-kilâtın muzahir âzâlarıdırlar.

Gençliğe ait her mesele arasında, işsizlikle de uğraşılıyor. Umumî murahhas dedi ki:

«— Gençler arasında işsizliğin derecesi hakkında esaslı bir istatistike malik değiliz. Umumî bir tahmine göre, genç işsizlerin dörtte biri 17 yaşla 24 arasındadır. Alman istatistiklerini tetkik ediyoruz ve bunların aynen bize de tatbiki mümkün olduğunu görüyoruz: 15-20 yaşında ve çalışmıya muktedir gençlerin sayısı 1928 den 1935 tarihine kadar gittikçe azalmaktadır. 6.400.000 den 3.800.000 kişiye düşmüştür. Bunun sebebi de Büyük Harpte doğumun azalmasıdır. Fakat 1935 ten sonra, rakamlar tekrar yükselmeğe başlıyor.»

Ayrıca kadınlara mahsus da büyük bir kolu olan bu teşkilâtın, gençler arasındaki işsizlikle ve onların sıhhati, kültürü, sporu, eğlencesi gibi meselelerle uğraşmak için sarfettiği cehtin tarihçesini buraya sığdırmak imkânı yoktur.

Teşkilâtın umumî murahhası Armand Fora dünyaya ve Fransaya bakışlarının büyük neticelerini şöyle hulâsa ediyor:

«— Her tarafta, hemen her tarafta fert, devlete feda ediliyor. Her tarafta gençlik, otoriteli teşekküllerle çerçevelenerek cihanşümul bir davanın tahakkuku için ayaklandırılmıştır. Şüphesiz kahramanca, fakat iktisadî, siyasî ve askerî tahakküm esasına dayanan bu dinamizmin karşısında Fransız gençliği

temkinli durmak mecburiyetindedir, çünkü bütün bu milletin hayat zembereklerini geren kuvvet, ancak beşerî hürriyetin feda edilmesi pahasına ele geçiyor.

«Medeniyeti vücude getiren ölmez kiymetler, bize insanın mukaddes olduğunu telkin eden dinî duyguların eseridir. Bugün insanda bu imanı yenilemek hareketi ancak Fransız gençliğinden doğacaktır. Lâikleşmiş hıristiyanlık demek olan «humanisme», biz genç Fransızlar için, millî esastır. Bu fikir, Seltler'in fert haysiyetine mistik bir tarzda iman ettikleri devrelere kadar çıkar. Rönesans, fertçiliğin güzel bir tuğyanıdır. XVII inci asırda Fransız ümanizmi Avrupaya ve dünyaya yayıldı, büyük klâsiklerimiz çok okundu. XVIII inci, yani Michelet'nin dediği gibi, büyük asırda, Fransız zekâsının âbidesi ansiklopedi hareketi bütün asrı besledi ve ihtilâli hazırladı. O zaman herkes ışık aramak için Paris'e geliyordu.

«Genç ve büyük, hepimiz ananeyi devam ettirmeliyiz. İnsanlığın yeni bir devresine giriyoruz. Modern dünya, kendisine daha hür ve daha beşerî bir cemiyetin tohumlarını taşıyor. Tarihten evvelki zamanlardanberi insanlık en büyük tehlikeyi geçiriyor. Böcek cemiyetlerinin talihinden kaçan, hür insanlardan mürekkep bir medeniyet istiyoruz.»

Bu sözlerin Fransız gençliğini temsil nisbeti nedir? Ayni fikir merkezi etrafında bağdaşarak elele vermiş, kanaatlerini teker teker birbirlerine çengelliyerek müşterek imanlarını kopmaz ve kırılmaz bir irade ile kilitlemiş, sımsıkı ve yekpare bir yığın

olmadığını bizzat itiraf eden Fransız gençliği ne istiyor?

Yahut «neler istiyor?» diye soralım; çünkü, ruhunda çarpışmasını duyduğu büyük tezatlar arasındaki şiddet nisbetinde, genç olabilen bütün insanlar gibi, Fransız gençliği de bu «neler» in içindeki ihtiras bolluğundan, birbirlerinin dikine giden zıt fikirlerin boğuşmasından hız alıyor. Fakat bu geniş fartçilik, hürriyet ve tereddüt sefaheti, içeride veya dışarıda millî selâmeti tehdit eden bir tehlike zuhur edince, hiç değilse bir müddet için, yerini gençlik arasında müşterek bir iman ve iradeye bırakacaktır. Çünkü ekseriya tehlike karşısında fert, hususî isteklerinden feragat ederek, cemiyetin sürü nizamına çağıran otoritesine tesilm olur.

Bir müze ve bir sergi

Geceleri, Paris'te heykeller, âbideler ve tarihî binalar dışarıdan kuvvetli projektörlerle aydınlatılıyor. Duru, mat, uçuk mavi rekli bir ışık badanası altında maddelerinin sertliklerini gizliyen, azametli tunç ve mermer kütlelerin, şeffaf birer yaz bulutu hafifliğile gecenin siyah zemini üstünde, parlak bir kabartma halinde asılı durarak birdenbire karşınıza çıkıvermeleri, Paris'in ve birçok Avrupa şehirlerinin geceleyin ruha baskın yapan en güzel hayretlerinden birini içinize doldurur.

Fakat elektrik ışığının tunç ve mermer üstüne vuran akislerinin daha güzelini Louvre'un içinde seyredersiniz. Mayıs ayındanberi meşhur müze, ilk defa olarak, geceleri de açık bulunduruluyor ve şimdilik yalnız eski Mısır, Yunan eserlerile dolu salonlar, duvarların ve tavanların arasına gizlenmiş modern ışık tertibatile aydınlatılıyor.

Necabet ve ihtişam dolu bir inşa telâkkisinden doğan koskoca sarayın geniş, uzun, içiçe, baştanbaşa mermer ve beyazlık dolu salonlarında yüksek du-

varların ve tavanların soğuk aralıklarına sindirilmiş ve estetik bir hesapla yerleştirilmiş ışıkları, nereden sızdıkları pek belli olmıyarak, Afrodit'in yanağında, Eflâtun'un kabarık alnında, Çömelmiş Venüs'ün dizkapaklarında, güzel Diana'nın yay gibi çekik, uzun ve gergin bacaklarında billûrlaşarak donar, buz tutarlar. Dar ve uzun bir salonun tâ dibine yerleştirilen Venüs de Milo, Phidias'tan sonra Yunan san'atının bir inhitat devri geçirdiğini unutturacak derecede, uzaktan bakıldığı zaman bile bütün mesafeye hâkim, elektrik ışığının büyüsile hacmi artmış, boyu uzamış görünür ve vücudünün ışık alan kabırmış yuvarlakları bir köpük beyazlığı ve şeffaflığı içinde pırıl pırıl parlar. Güzelliğin bu kolsuz ve ölümsüz kızı, artık bütün âşıklarını geceleri de kabul etmeğe başlamıştır.

Sarayın yeraltı pasajlarından birinde, esrarengiz ve donuk ışıkların yarı aydınlattığı loş bir mahzende, maşhur Sfenks, orta mafsalları şişkin, kalın parmaklı, enli, iri pençerelerini taştan bir kaide üstüne yaslamış, başı dimdik durmaktadır. Sağ şakağından başlıyarak bir yanağını ve iki dudağını çeviren ince bir ışığın dışarısında bütün yüzü karanlıktır. Yunan salonlarını Mısır salonlarından ayıran, bu acayip karaltılar ve gölgelerle dolu mahzende yapyalnız oturuyor.

Louvre'un kapanma saati gelince, halk saraydan ayrılırken, geniş bir merdivenin üst sahanlığında karanlıktan (Samothrace zaferi) âbidesi doğuyor ve derece derece kısılan ışıklar altında, yavaş yavaş

kararıyor, nihayet, köpükten bir kabartma gibi ansızın sönüveriyor. Paydos.

Louvre denilen ve tarihin ebedî kıymetlerini taptaze bir halde saklıyan bu elektrikli, koskocaman buz dolabından büyük bir halk çıkıyor. Pek çoğu ecnebi.

Millî Müzeler müdürü M. Henri Verne diyor ki:

«— San'tin tekâmülünü, eserlerin şekil ve muhtava kıymetini iyice anlatabilmek için sarfettiğimiz gayrete ilâve olarak müzenin geceleri de açık bulunmasını ve gündüz çalışıp da orada etüde vakit bulamıyanları da tatmin etmesini istedik. Bu usul, İngiltere'de, Almanya'da, İsveç'te ve daha pek çok yerlerde muvaffak oldu... Biz en geri kalanlardanız... Fakat bunun sebebi bizim yalnız daha makul ve ihtiyatlı oluşumuz değildir: Bizim müzelerimiz en eskilerindendir ve tadili, tanzimi daha uzun bir zaman ister. Fakat Louvre'un bir kısmından başlıyarak yavaş yavaş ilerliyeceğiz. Halkın yardımile her tarafını açmamız da mümkün olacaktır.

«İlk yeni kırk salonun küşat resminde reisicumhur da hazır bulundu ve her gün meslekî işlerine bağlı olmaları yüzünden müzeyi tetkike vakit bulamıyanlar için elzem bir tedbir olan bu gece usulünü teşvik etti. Ben kaç defa, öğle vakitleri, burada bir saatlik rüya ve san'at vecdi yaşamak için yemek tatillerini feda eden zavallı memurları görerek müteessir olmuşumdur. Bunlar akşam yemeğinden sonra tamamile hakkedilen geniş bir istirahat zamanını bu-

rada geçirmelerine fırsat veren bu usule nekadar sevineceklerdir!»

Direktör bu kararın turizm ve Fransanın dünya üzerine yaymağa kendini mükellef saydığı ümanizm bakımından da büyük faydalarını teşrih ediyor.

Biz bu işi beceremez miyiz acaba? diye düşünüyorum ve üstüne büyük projektör ışıkları vurmuş bir Süleymaniye, bir Yenicami, bir İskenderin mezarı, ilâh... gibi tarihî servetlerimiz, kafamda, geceleri üstüne yığılan karanlıklardan sıyrılarak parlarken, âbidelerimizin çoğunun üstüne gündüzleri bile yığılan molozları hatırlıyorum.

Başta ressam Elif Naci olarak san'atkâr arkadaşlarının, daha sonra Başmuharririmiz Yunus Nadi'nin, diğer birçok muharrirlerin ve benim İstanbul'da tek bir galeri açılması için sekiz senedenberi yaptığımız neşriyatın düne kadar tesirsiz kalmasına mukabil, Paris'te, yaz başlangıcına kadar yağlıboya, desen, akvarel, dans, mobilya, ayna, ciltçilik, dekor san'ati, ilkbahar buketleri ve çiçek resimleri, heykel ilâh... teşhir eden 39 galeri açtık. Mevsim münasebetile kapalı veya henüz açılmamış bulunanları saymıyorum. Ayrıca Napoléon'un ressamı Gros ve dostları sergisile modern san'atın mübeşşiri Paul Cézanne'ın eserlerini ilk defa bir araya toplıyan büyük bir sergi de açılmıştı. Yalnız Cézanne'ın burada teşhir edilen 1.600 tablosu, bizim yarım asırlık Resim ve Heykel sergisinde bütün san'atkârlarımızın teşhir edilen eserlerinden sayı olarak fazladır. Unut-

mamalı ki Cézanne'ın bir o kadar tablosu da ele geçmediği için sergiye konamamıştı!

Luxemburg bahçesinin içinde, Orangerie binasında açılan bu sergi büyük bir kalabalık topluyordu. Daha kapıdan içeriye girerken, sağ tarafta, bir tezgâh üstünde yalnız Paul Cézanne için yazılmış ve yeni çıkarılmış, sayısı yirmiyi geçen muhtelif cesamette, resimli, resimsiz, âdi ve lüks kitaplar satılıyordu. (Bizde bütün Türk resmi için derlitoplu bir tek cilt eser yazılmamıştır.)

Bu sergide üç saatten fazla kaldım. Geçen asrın ortalarına doğru dünyaya gelen ve bu asrın başında ölen Paul Cézanne'ın bütün Midi Fransızları gibi, heyecanlı ve kararsız bir mizaç sahibi olduğu her eserinden bellidir. Kendisi, bu mizacını bir san'at düsturu haline getirerek: «Prensip olarak heyecana malik bulunmıyan bir san'at, san'at değildir.» diyor. Bunun için, üstadlarından biri olduğu empresyonizm hareketi de hemen tamamile kendini heyecana ve sansasyona bırakmıştı. Fakat bu heyecan, devrindeki ölü şekilciliğe karşı Cézanne'ın güzel öfkesini yaratan yeni tarafı ise, bu heyecanı sıkı bir mantık düzeni içinde organize etmek ihtiyacı da onun klâsik tarafını vücude getirmiştir. Azgın muhayyilesinde ayaklanan hareketli, renkli hayallerle realiteyi doğrudan doğruya tesbit etmek arzusu arasında sıkışıp kaldığı görülüyor: Gençlik resimlerinde bu coşkun temayül hâkim; biribirine en zıt renkleri seviyor: beyaz ve siyah, kırmızı ve mavi... Fakat 1870 harbinden sonra, uzun bir taşra hayatı, ona müvazenesini ve ilk resimlerinin aykırı, fazla te-

zatlı renk parıltısı yerine, modele realist bir dikkatle bakıştan doğan yeni bir ahenk buldurmuştur. Kendisi tonların bolluğunu ve değişikliğini ahenge nasıl kavuşturmak istediğini şair Léo Larguier'ye şöyle anlatmış:

«— Ne açık, ne de koyu resim; sadece tonların arasındaki münasebet vardır. Bunlar tam yerli yerine konulursa, kendiliğinden ahenk teessüs eder. Tonlar nekadar çok ve değişik olursa tesir de o kadar büyük ve göz için lâtif olur.»

Elimde san'atkâra tahsis edilen bir mecmuada okuduğum bu fikirlerini eserlerinde ararken, mizacı, düşüncesi ve resimleri arasında tam bir uygunluk bulur gibi oluyordum.

Paris'te Cézanne sergisinin açılması, empresyonizme doğru değilse bile, bir nevi yeni keasisizme doğru bütün Fransada doğduğu haber verilen büyük temayülün bir işareti sayılabilir. Bayat yeniliklerden taze eskiliklere doğru hayırlı bir rücuu teşvik eden bu sergi, klâsikle moderni birleştiren en sağlam köprünün başında meşale tutan Cézanne'ı dinlemeği telkin ediyor. Onun tecrübesinden bugünkü Fransa, hele Türk san'atkârları hiç müstağni kalamaz.

Paris'te ince saz

Paris'te, iki yerde incesaz dinledim. Bunlardan birini bana tesadüf buldurmuştu, ötekini de Fransız dostlarım.

Opera ile Rue des Martyrs arasında, otelimin de bulunduğu tenha bir semtte, akşamın saat dokuzuna doğru, tek başıma dolaşıyordum. Bütün seyahatimde ilk defa o gece işsiz ve yalnız kaldım. Her günümü dolduran randevular, mülâkatlar, davetler, karşılıklı ziyaretler, mitinglerde, müzelerde, sergilerde, tiyatrolarda geçirilen saatler, şehrin görmediğim kıymet ve hususiyetlerini araştırmalar, bir muharriri veya bir ressamı evinde, atölyesinde yakalıyabilmek için üç defa telefon etmeler, beş defa beni onlara götürecek insanlarla buluşmağa mecbur olmalar gibi şüunun içimdeki akislerini huzur içinde seyre dalmak imkânlarını yağma eden vazifeler, beni benden ayırmış ve alâkalarını başkalarına dağıtmaktan usanan adamların, kendikendilerine karşı duydukları hasreti, içimde uyandırmıştı. O gece kendimi azat ettim. İntibalarımı ayıklıyarak,

derleyip toplıyarak, hareketten evvel bavulunu hazırlıyan adamın itinasile zihnimin içinde bir muhteva disiplini kurmak için, dışarile meşgul olmadan, ağır ağır yürüyordum.

Paris, bu tenha semtte erken susmasını bilir ve içinde bazı muammaların kilidini kırmağa çalışan münzevî başlara muhtaç olduğu sükûnu verir. Sergisini kaldırımın üstüne kurmuş bir fıstıkçının önünden geçerken birdenbire durdum. Arkamda halis türkçe, koyu bir küfür duymuştum. Belki bir haftadanberi öz dilimi hiç konuşmamış olduğum için, türkçenin en çirkin sözleri bile bana babamın bir mısraı kadar munis göründü. Hemen geri döndüm, baktım, fıstıkçı biriyle türkçe ve alaturka hırlaşıyor. Yaklaştım ve durdum. Tıknaz, beyaz ceketli, siyah bereli, esmer yüzü öfkeden tuğla rengi bağlamış, iriyarı fıstıkçı, karşısında zayıf, tıraşı uzamış, kollarile bir yüzücünün hareketlerini yaparak bağıran bir adama, nisbî bir itidal içinde:

— Ağzını bozma! diyor, Hirant'tan senedi almadıkça beş para vermem. Akşam vakti keyfimi kaçırma, haydi yoluna!

Öteki azalan bir şiddetle küfürlerine devam ediyor. Fıstıkçı ona doğru iri gövdesini biraz yaklaştırdı:

— Ağzını bozma diyorum, elâlem bize bakıyor. Beni kastederek devam etti:

— Herifi görmüyor musun? Belki alışveriş edecek, fakat afalladı. Haydi yoluna. Beni çileden çıkarıp da bu keçiboynuzu suratlı frenge kepaze etme!

Hemen atıldım:

— Ayıp! Ayıp! Adam gibi konuşsanız a...

Fıstıkçı hâlâ öfkesinden kurtulmadığı için benim türkçe konuşmamdan duymasını beklediğim hayreti ilk duygusunun yerine koyamadı; söylenerak uzaklaşan adamın arkasından:

— Senet! Senet! diye bağırdı.

Sonra bana döndü, Kalyoncukulluğunda imişiz gibi sadelikle:

— Kusura bakma beyim, dedi, emret, fıstık mı istersin?

Baktım, sıra sıra küçük şeffaf kesekağıtları içinde kabakçekirdeği bile var.

— Fıstık ver, dedim, Pariste kabakçekirdeği var mı?

— Burada herşey var, beyim.

— Leblebi?

— Karşıdaki dükkânda o da var. Daha ileride bir lokantada alaturka yemekler de var, rakı da var, baklava da var. Bir Ermeninin dükkânı.

Şivesinden kendisinin de Ermeni olduğu belliydi. Henüz yemek yemediğim için sağlık verdiği dükkâna gittim.

Tamam. Burasının alaturka bir lokanta olduğu yemeklerinden evvel mazbut bir binanın içindeki dağınık halinden anlaşılıyordu: Yanyana konmuş birkaç masanın etrafında on, on iki kişi bacaklarını açarak, ayaklarını başka bir sandalyaya koyarak, arkalarına yaslanarak, göğüs bağır açarak, yayılarak, çarpık çurpuk oturmuşlar, her kaydi tepen geniş dirsek, el, kol, omuz, gerdan hareketlerile, ba-

ğıra çağıra, yarı ermenice, yarı fransızca konuşuyorlardı. Geç geldiğim için yemek yiyene tesadüf etmedim. Bir köşede iki kişi tavla oynuyor. Yağ kokusu. İskemlelerin ve radyatörlerin üstüne serilmiş kurutulan havlular. Gürültü ve duman. Tamam. Eyvallah. Gel bakalım garson!

Ufacık tefecik, minik yüzlü, çitlenbik gözlü bir Fransız kızı geldi.

— Türkçe bilir misiniz? diye sordum.

— Hayır! dedi.

— Burada bilen var mı?

— Şu mösyöler bilir galiba... Patron da bilir amma dışarı çıktı.

Listeye baktım: Pastırma, sucuk, lâkerda, «O harfile» borek, kadayıf, ekmek tatlısı, lokma, irmik helvası, tulumba tatlısı, rakı... Tamam.

— Bir kadeh rakı ve bir şiş kebabı.

Duvarda bir «Erivan rakısı» ilânı var. Erivan? Bu rakının oradan gelmediği malûm. Bu bir daussıla markası olacak. Bana gelen de bu rakı imiş. Birkaç damla içtim: Fevkalâde. Kadeh biteceğine yakın, tım tım tım, arkamda bir ut akordu. Kurunuvustada gramofon dinliyen bir adamın düşebileceği hayretten aşağı kalmıyan bir şaşkınlıkla başımı çevirdim. Yaşlıca ve şişmanca bir kadın keman, bir adam da ut akordu yapıyorlar. Uzun sürmedi ve ahenk başladı: Üç yıl beni sevdanın ipek saçları... Tamam. «Cumhuriyet» şerefine bir kadeh daha.

İkinci incesaz Paris camisinin arka avlusunda-

dır. Burada tertemiz, dekorları Arap üslûbile yapılmış bir bahçeli kahve var. Bahçenin ortasında bir havuz. Etrafında yemyeşil hasır koltuklar ve önlerinde, alçak arabesk masalar üstünde siniler. Bahçenin iki duvarına sıra ile birbirinden ayrı ve yeşil kafesli localar yapılmış. Herbirinin duvarlarında, peykelerinin üstünde şark halıları ve ortalarda sallanan birer kandil.

Bir duvarın önündeki peykede de uzun ve kıpkırmızı fesli dört sazende: Ut, kanun, keman, darbuka.

Biz Fransızlarla oturur oturmaz onlar tamburî Cemilin ferahfeza saz semaisini çalmağa başladı - lar. Ah, tamam, fakat ne de isteksiz, mızmız, uyuşuk ve falsolu çalış. Bahçe tenha. Localarda bir iki grup. Dinliyen yok. Yanımdaki Fransızlar da alâkasız. Bu musiki hakkında benden bir fikir bekler gibi yüzüme bakan bir tanesine:

— Türk musikisi bu değildir, dedim.

Arkadan bir şarkı. Fakat yalnız saz. Okuyan yok: «Kirpiklerinin her teli bir katre taşırken...» olacak. Benziyor. İşte o kadar. Hiçbir makama tâbi olmıyan yarımyamalak fasıl bitince sazendelere yaklaştım ve bir tanesine sordum:

— Türkçe bilirsiniz tabiî.

— Tabiî, biz Türküz efendim.

— Müslüman mısınız?

— Hayır, Ermeniyiz. Yalnız şu efendi Mısırlıdır.

— İsminiz?

— Pırnak.

— Teşerrüf ettim Pırnak Efendi. Burasını biraz tenhaca görüyorum. Her vakit mi böyle?

— Her vakit. İş yok. Ecnebiler tek tük gelir, biraz oturur, şöyle bir bakar, giderler.

— Sazdan hoşlanmıyorlar mı?

Pırnak Efendi udunu peykenin kenarına dayıyarak, yeknasak ve ifadesiz yüzünde hiçbir şey değişmeden cevap verdi:

— Çalarsak gülüyorlar, gazel okursak gidiyorlar! Bize patron «artık okumayın!» dedi.

Bu sözün bende uyandırdığı sükûtu kanunî Agop Efendi bozdu:

— Pariste bize iş yok. Kimi «Her yer karanlık» ister, kimi kahkahayı basar, kimi kapıdan bakar gider. İş Pariste değil, Amerikada.

— Siz Amerikaya da gittiniz mi?

— Helbet. Orada karışık çalgı yaptık. Müşteri kum gibiydi.

— Nedir o karışık çalgı?

— Ut, kanun, keman, gitara, mandolin... Alaturka da vardı, Rum havaları da çalınırdı, Atinadan birkaç kız da götürdük, dansederlerdi, müşteriyi memnun ederdik.

— İstanbuldan ne zaman çıktınız?

— Onu sormayın. Dokuz sene evvel. Başıma ne işler gelmiştir. Ben Kübaya gidecektim. Vapura bindim. Haberim yok. Meğer pasaportumda «avdeti caiz değildir» yazmışlar. Bunu vapurda öğrendim. Zira ben dönmek üzere yola çıkmıştım. Kübaya gidecekken Amerikaya çevirdik işi. Orası başka

âlem. Musikiden anlarlar orada. Bir de burada içki yok. Yalnız kahve.

Bu bahçenin yanında bir şark hamamı, bir de turistlere şark eşyası satan mağaza var. Bir ecnebi kafilesile içinde 82 derece hararet olan hamamı elbiselerimizle gezdik. Bir kadın bayılmak üzere idi. Kurnadan tasla soğuk su alarak yüzüne serptiler ve onu hemen dışarı çıkardılar. İki Amerikalı mağnezyumla fotoğraf çekmeğe çalışıyordu. Ben de fazla kalamadım.

Buranın hamamı da incesazı gibi şarkın kendisi değil, yürekler acısı karikatürüydü. Bütün bu zavallılıkların Avrupadaki sıfatı «Türk» tür: Türk hamamı, Türk musikisi... diyorlar.

Sokağa çıktığımız vakit, birkaç adım ötede, bir bakkal dükkânının üstündeki uzun tabelâya gözlerim takıldı. Üstünde fransızca «Cami bakkaliyesi» yazıyor. Şaşılacak bir şey yok. Fakat bu iki kelimeden sonra ayni satırda üstüste iki nokta ve iki kelime: Bira, şarap, yani şöyle bir şey oluyor: «Cami bakkaliyesi: Bira, şarap».

Avlusunda incesaz, bakkalında içki bulunan modern bir cami. Süphanellah.

Paris atölyelerinde

1796 senesinde, Cenova şehrinde, Birinci Napoléon'un müstakbel zevcesi Joséphine'e yirmi beş yaşında, gözleri daima önündeki dünyadan başka manzaralar görüyormuş gibi loş, içerilek ve acayip akislerle parlıyan, uzun ve dağınık saçlı bir genç takdim edildi. Bu, sonraları Napoléon'un ressamı olarak san'at tarihine giren meşhur J. A. Gros idi. Joséphine ona ilkönce, elinde üç renkli bayrakla askerlerini zafere götüren Arcole fatihinin muhteşem portresini yaptırdı. Ondan sonra bütün Napoléon devri, harplerile, zaferlerile, tarihî çehrelerile Gros'nun tablolarında, ölmemek üzere yaşamağa başlamıştı.

Fransız resmi üstünde büyük tesirleri kaydedilen bu ressam, Géricault ve Delacroix'ya çıkan geniş yolun başında sayılıyor. Resimdeki roman - tizm hareketinin ilk mübeşşirlerinden biridir.

Ölümünün yüzüncü yılı vesilesile onun ve Delacroix'nın, Géricault'un eserleri Petit Palais

müzesinde toplanmış ve Parise gittiğim günlerde «Gros ve dostları» sergisi henüz açılmıştı.

Büyük bir kalabalık içinde bu sergiyi ben de gezdim ve Napoléon'la ressamı arasındaki deha benzerliğinin büyük vesikaları önünde epeyce kaldım. Fransa için bu tablolardan herbiri Napoléon'un fetihleri kadar şereftir ve kılıçla fırçanın zaferlerini tek satıh üstünde birleştirmiştir. Bu sergi Fransız ordusile Fransız san'atının müşterek bir istilâ plânına göre Avrupaya yayıldığı zannını verecek derecede, iki kudretin bir arada tecellisine vesile oluyordu. Ekolü ve ifade nev'i bize bugün hangi nisbette masum ve iptidaî görünürse görünsün, Napoléon devrinin büyük üslûbuna sahip bir san'atkârın o devri Napoléon'la beraber yaratanlardan biri olduğuna şüphe edilemez. Bir generalde iradesini ve bir san'atkârda muhayyilesini bulan o kudretin asıl adı ne Napoléon, ne de Gros, sadece ve tek kelime ile: Fransadır.

İkisinin ölümünden sonra da Fransanın elindeki fırçanın zaferleri devam ediyor. Bütün Mont - martre, kapılarını politika şamatalarına kapamış, miting ve grev yaygaralarına kulaklarını tıkamış atölyelerle doludur.

Ben bunlardan birkaçını ziyaret ettim. Yalnız hayvan heykelleri yapan M. Guyaut'nun atölyesinde bir gergedanın iskeleti, san'atkârı Cenevre-nin bütün nutuklarından fazla heyecana getiriyordu. Her taraf, vahşi ormanların içinde etüd edilmiş hayvan anatomilerile, kalıplarile, iskeletlerile, heykellerile dolu.

Ressam Utrillot'nun annesi ve Louvre müzesine varıncıya kadar birçok müzelerde ve galerilerde eserleri bulunan ressam Madam Suzanne Valadon'la konuşmama delâlet eden M. Caillard da ressamdı. Atölyesinde, «French - Cancan» dansına hazırlanan artistlerin büyük bir dekoratif panosunu bitirmeğe uğraşıyordu. Modern resim ve yeni temayüller hakkında sorduğum bir suale şu cevabı verdi:

— Üstündeki tecrübeler, iddialar ve nazariyeler ne olursa olsun, kalan ve daima kendikendisi olan bir şey vardır ki o da resimdir: Her temayülün, her ekolün üstüne çıkan resim. Her yeni nazariye resme yeni bir kabiliyet getirir, fakat işte o kadar. Vazifesini yapmıştır, çekilmelidir ve resmin kendisini rahat bırakmalıdır. Kübizm, sürrealizm vesaire dediğimiz hareketler resmin ifade vasıtalarına ilâve edecekleri kabiliyetin yerini onun asıl unsuruna sataşmak hırsile doldurdular. Resimden başka her şey yapmak istiyorlardı. Bu yapılan şeylere resim diyenler hemen hemen kalmamıştır.

Atölyesi daima bir müşteri ve talebe kalabalığile dolup taşan Madam Valadon yetmiş yaşında, ufaktefek, zayıf bir kadındır. Gençliğinde cambazmış. Trapezden düşerek bacağı kırılmış ve bu işten vazgeçerek Renoir gibi büyük ressamlara modellik yaparken istidadı keşfedilmiş. Ömrünün içinde yarım asrını Fransanın en meşhur fırçalarına evvelâ talebelik, sonra arkadaşlık etmekle geçiren Valadon, hâlâ genç bir ceylân kadar çeviktir ve vücudünden sesine, sesinden cümlelerine geçen akroba-

silerle konuşur: Oturur, kalkar, sıçrar, bağırır, birdenbire kızar ve kahkahalarla güler, yumruklarını sıkarak havada sallar, yahut masanın üstüne vurur, odanın içinde bir çocuk gibi koşar, bir erkek gibi haykırır, daima bir cambazlık hasreti ifşa eden anî ve şiddetli hareketlerle atölyesine bir sirk havası doldurur; bazan harikulâde bir trajediyen - dir, sesinin ve jestinin azamî tesirine varmak için vücudünün bütün kabiliyetlerini heyecanının emrinde çalıştırır: Kaşları, gözleri, omuzları, elleri, ayakları devamlı ve aralıksız bir taşkınlık halinde, ruhunu boşaltmanın her vasıtasını meşru gören, söylemezse, haykırmazsa, yerinden sıçramazsa, koşmazsa, ayağını yere ve yumruğunu dizine, masaya veya boşluktaki muhayyel bir düşmanın suratına vurmazsa hemen çıldıracakmış hissini veren bir kadın!

Ziyaretimin asıl sebebini anlatmıya yarım saat kadar meydan bırakmadan bana kedilerinden, zavallı hasta ve büyük san'atkâr oğlundan, mahallesinden, talebelerinden, gençliğinden, üstatların - dan, satıcılarından, hizmetçisinden bahsetti. Ben bu ruh azgınlığını resmilerinde gördüğüm şaşırtıcı ifade disiplinine nasıl kavuşturduğunu merak ederek onu büyük bir sabırla dinledikten sonra bir iki sual sorabildim. Verdiği cevapların sorduklarımla doğrudan doğruya alâkası yoktu. Ekseriya bir cümlesini bitirmeden ötekine başlıyor ve düşünceleri arasındaki akıl bağlarını sık sık koparıyordu. Çılgın, savruk, insicamsız cümleleri arasında acele not edebildiğim bir kaçını buraya kaydediyorum:

«San'atın gayesi ne ise, ne olduysa, ne olmak lâzımsa odur: San'at, gene san'at, daima san'at, her şeye rağmen san'at, ebediyen san'at. San'atın gayesi ne midir? San'atın gayesi, san'atın kendisi, san'atin neş'esi, san'atin yapısı, san'atın benzini, san'atin her şeyi aşktır; yaşamak sebebi ve aşktır.»

«İstihzayı ve espriyi sevmem. Natamam ve kapalı fikri sevmem. Anlayışı, tam görüşü varlığın sebebi olan aşkı ve san'ati, ayakları yere basmanın emniyetini severim.»

«Dört senedenberi bir dakika gözümü kırpmadım, bir dakika uyumadım.»

«Biliyor musunuz mösyö, biliyor musunuz, aile, dostluk, her şey, oo... Emin olunuz ki... (Yerinden fırladı, koştu, ortadaki masanın etrafını döndü ve cümlesine devam etmeden sözüne devam etti:) Müthiş sancılarım var. Fakat sonuna kadar kuvvetli olmak lâzım. Hayatı sonuna kadar... Ben kulunçlarıma rağmen kuvvetliyim. Ayakta öleceğim.»

«Kübizm mi? Yeniler mi? Onlara hücum etmedim. Onları hiç hakir görmedim. Onlar da bize ne fayda getirdiler, ne zarar. Ne kaldı onlardan mösyö? Hiç! (avucunu üfliyerek:) Püff...»

«San'at eserinin başında, ortasında ve sonunda muayyen heyecan lâzım. Ooo... Ne diyorsunuz siz? (Yumruğunu masaya vuruyor) ben yaşatan, yahut öldüren silâhları severim, küçük şeyleri severim, gayrimümkünü severim.»

«Deha kemiyetine lüzum yok, deha lâzım.»

«Komünizm en güzel düşünülmüş ve daima en

ters tatbik edilmeğe mahkûm bir rüyadır. Ben bütün rüyaları severim.»

«Yeniler... Her oyun mümkündür... San'atta olduğu gibi... Fakat izaha mecburdurlar. Kendini izah etmiyen, ifadesiz bir san'at san'at değildir. Picasso bile izah ediyor. İzahsız yenilikleri faydasız telâkki ederim. Michel - Ange kübik miydi?»

«Her arzuyu kıskanmak lâzımdır. Arzu, ne büyük kuvvet! Arzu, her şeyin başı.»

«İtalyan sergisi harikulâde idi. O resimlerin içinde sevmediklerimi bile sevdim. Kaybolmaz eserler onlar, ah, kaybolmıyacaklar...»

«San'at, ölmemek arzusudur; asgarî ölüme karşı isyandır!»

Ve söylüyor, söylüyor... Bir aralık duvarda hasta oğlunun kendi elile yaptığı portresini okşadı, sonra kolları aşğı düşerek vücudü uzun müddet hareketsiz kaldı. Yüzü duvara çevrili duruyor.

Arkasına döndüğü zaman büyük bir sükûnet içindeydi, ricamı kabul etti ve bana atölyesini gezdirdi. Artık çok sakin, fakat tabloları gençlerin imreneceği bir çeviklikle kaldırıp indirirken, daima çok dinçti.

Bir genç filozof

İstanbulun Yüksekkaldırımına kadar Avrupa - nın her çarşısında Fransanın ihracat fikirlerini tedarik etmek mükündür: Parisin büyük tirajlı haf - talık gazeteleri, çeşnici ve maymun iştahlı okuyucuları kitap almak zahmetinden kurtararak, Fransız Akademisinin standardize olmuş imzalarını, yahut Benda, Maurras, Gide gibi fikirleri her trene atlıyarak hudutları aşan muharrirlerin şöhretlerini bir havana sigarası ve tıraş bıçağı markası gibi Beyoğlunun tütüncü dükkânlarında müşterinin önüne sererler. Fakat bir de fidan halindeki fikirlerinin gölgesi henüz Fransa, hatta Paris, hatta Montmartre ve Lâtin mahallesi içinde kalan taze şöhretler vardır. Bunlar dünden bugüne değil, bugünden yarına bakan Fransanın beynelmilel pazara çıkarılmamış turfanda fikirlerine sahiptirler. Parise kadar gidince, İstanbulda ayağımıza kadar gelen imzalardan ziyade böyleleriyle konuşmanın bende uyandırdığı alâkaya ve zevke doyamıyordum. Hepsi bana yeni çıkan kitaplarını, isimlerini bilmediğim mecmua -

larda intişar etmiş son makalelerini ve bütün suallerimin cevaplarını verdiler. Bir kısmını bundan evvelki anketlerimde yazdım; daha geniş izahlara, tafsilâta muhtaç diğer kısımlarını bir anketin çerçevesi içine sığdırmak imkânsızlığından dolayı, ileride yazacağım makalelerde zikretmek üzere saklamayı tercih ettim.

Bugünkü Fransada sağa veya sola ait olsun, şimdiye kadar üniversite kürsüsünde, yahut yüksek mektep kitabında nihaî kalıplarını almış âlemşümul fikirlerden, sistem ve akidelerden ayrılmıya doğru gitmekten başka bir istikamet sezdirmiyen yeni bir tefekkür belirişi vardır. Bu yol kendi mütefekkirlerini hazırlıyor ve dünkülerden hiçbirinin peşine gözleri yumulu bir zakir ordusu halinde takılmak istemiyor. Yapıcı bir nihilizm hamlesi içinde, inkâr safhasından inşa safhasına geçmeğe davranan bu neslin en seçme elemanlarından birile pek uzun süren bir konuşmamız oldu. Bu sütuna sığmıyacak fikirlerinin yalnız neticesini kaydedeceğim. «Oreaux» isimli estetik ve felsefî bir kitabın muharriri M. Armel Guerent, sohbetimizin en sonunda diyordu ki:

— Bizden evvelkilerin söylediğiniz gibi sıkı bir tabir ve ıstılah tenkidine bile dayanamayışları, bence, en materyalist olanlarının bile maddenin vasıfları üstüne binen bir sistem kurarken mücerret fikirler içinde kalmalarındandır. Biraz evvel söylediğiniz bir cümleyi unutmamak istiyorum: «Bir felsefeyi mefhumculukla itham etmek mefhumculuğun ta kendisi değil midir?» Benda'nın Bergson'a

ima eden bir cümlesini de söylediniz: «Akla hücum edenler akıldan başka bir silâh kullanmıyorlar.» Evet, çünkü düşmanı mahvetmek için onun toprağına girdiklerini farketmiyorlar. Söz harbinin şeraiti iki taraf için de birbirinin aynıdır: Mefhumlar içinde ve mefhumlar vasıtasile çalışmak. Silâhlar ebedîdir. Mantık, muhakeme, diyalektik, tecrit ve tamim. Zihnî plânda başka yol yoktur. Mücerredi müşahhasın gölgesi farzetmekten gelen bu hata devam ettikçe felsefe ve hayat birbirini tekzip edecektir. Bu ikisini birbirinden koparарak ayırınız. Aksiyon ve nazariye birbirini tanımasınlar ve birbirinden medet ummasınlar. Birinden ötekine kurulan köprüyü yıkmadıkça aksiyona ve fikirlere ayrı ayrı müstakil birer hayat temin edilemez. Dadaistlerin, sürrealistlerin şiirde «çünkü» ye düşmanlıkları, hayatın doğrudan doğruya ifadesi olan san'atı zihne ait şemalardan kurtarmak içindi. «Verbal» bir sanatta bu işin imkânsızlığını kabul etmedikleri için çıkmaza girdiler. Yoksa büyük bir hakikatin peşinde idiler.

«Fransa bugün yapacağı işi bir fikir sistemine bağlamadıkça parmağını kımıldatamıyan milletlerdendir. Akidenin aksiyonu takip etmesi lâzım geldiğini Almanya ve İtalya kadar anlıyamadı. Hayatın kılavuzluğunu kabul etmedi. Hep önünde bir profesör arıyor; azameti yabancı ideolojilere tam teslim olmasına da müsaade etmiyor; nazariyeden sonra gelen ihtilâllerin iflâs ettiklerini de iyice göremediği için tereddüt içinde kalıyor.

— Belki bütün bu ideoloji münakaşalarının ka-

palı bir diyalektik çemberi içinde, hiçbir kanaate varmadan ebediyen sürüp gideceğini sezmek, münevverlerinizde bile aksiyon ihtiyacı uyandırdı.

— Münevverlerde ve halkta. Her ikisi de biliyor ki miting veya sokak çarpışması, hayata ait bir meseleyi kitaptan daha iyi halleder. Sağ ve sol, necatını kaldırımdan umuyor. Kitap satışlarımızın azalmasında bu ruhun tesiri var.

— Fransada eskisi kadar kitap okunmadığı doğru mudur?

— Şüphesiz!... Halk yalnız Gringoire, Candide ve Marianne gibi haftalık gazeteler okuyor. Satış yapan yalnız bunlardır. Gringoire'ın tirajı bugüne kadar hiçbir haftalığa nasip olmamıştır. Yazılarına dikkat ederseniz nazariyeye hiç yanaşmadığını ve hayatın sesi olmıya çalıştığını görürsünüz: Yalnız politika, aksiyon, röportaj, seyahatname, roman ve hikâye. Yalnız hayat.

Bu genç filozofun kitaplar ve mecmualar hakkında söylediklerini bütün kitapçılar tekit ettiler. Bir kütüphanenin satış müdürü, bana meşhur bir muharririn yeni çıkan ve bütün gazetelerde sık sık zikredilen bir romanından bahsederek dedi ki:

— Bu kadar alâkaya rağmen kitabın piyasaya çıktığı on yedi gündenberi yaptığı satış, bu muharririn evvelki eserlerine nisbetle pek ehemmiyetsizdir.

Fakat, sakın Fransadaki buhranı bizimkine benzetmek gibi batılların batılı bir kıyasa düşmiyelim. Direktörün beğenmediği rakam, on yedi günde 6000 (altı bin!) dir; bunu o kadar azımsıyordu ki

isim zikretmememi rica etti. On yedi günde altı bin! Mukayese ihtiyacı uyandıracağını farzederek, bir de bizim memleketteki satışa dair kitapçı Azizin verdiği rakamları şuraya sıralayım: Abdülhak Hâmidin Eşberi. 2000 baskı. 14 senede mevcudü tükenmemiş, geride 4-5 yüz kalmış. Süleyman Nazif'in «Malta Gecesi». Tanesi 10 kuruş olduğu halde 12 senede 600 tane satılmış. Halide Edib'in «Vurun Kahpeye» ve «Dağa Çıkan Kurt» romanları. 3000 baskı. 10 senede yarısı satılmış. «İhtilâl» tercümesi 2000 baskı. 10 senede ancak 700 satılmış; şimdi 10 kuruşa sokağa döküldüğü halde kimse almıyormuş. Faruk Nafiz'in «İlk Gözağrısı» piyes. Yalnız 1000 baskı. Tam 14 sene geçtiği halde gene tükenmemiş.

Bugünkü halimiz 10 sene evvelkinden 10 kat beterdir ve Fransız neşriyatının üstünde esen buhran havası, bizde şiddetini «kitap kıran» fırtınası derecesine vardırmıştır.

Fransada son günler

İstanbul Üniversitesi talebelerinden biri vaktile buraya gelen bir Fransız muharririne sormuş:

— Paris caddelerinde eşek var mıdır? [1].

Muharrir, bunu Pariste, kendisinden başka dört Fransızın ve benim de içinde bulunduğumuz bir mecliste anlattı. Fransızların terbiyeli gözlerinde belirip kaybolan, müstehzi bir parıltının şifresi. Türk gencinin masumane merakı aleyhine doğan fikri benden gizlemeğe çalışıyordu. Onların cesaret edemedikleri şeyi ben yaptım: Güldüm. Sonra dedim ki:

— Bizim delikanlının söylemek istediği şey bu kadar basit olmasa gerek. Makinenin Paris caddelerinde eşeği hizmetinden affettiğini belki o da bilir. Fakat günün birinde maşinizmin caddelerinizde eşeklerden sonra insanlara da yol vermesinden korkulur!

Bu cevabımın içinde bir kinaye bulunması ihtimalini uzaklaştırmak için ilâve ettim:

[1] O tarihlerde İstanbul gazetelerinde Paris caddelerinde eşek olup olmadığına dair bir münakaşa cıkmıştı. Üniversiteli gencin, o iddialardan mülhem bir meraka düştüğünü tahmin ediyoruz.

— Bazı caddelerinizde bugün bile insandan çok otomobil ve kamyona tesadüf ediliyor!

Bizim Üniversiteli; «eşek» yerine «at» deseydi merakı daha az tuhaf olacaktı. Çünkü bundan birkaç sene evvel, Pariste atlı arabaların kaldırılması vesilesile, Fransız gençliği ve Üniversite talebeleri bir merasim yapmışlar ve şehrin kapısından son beygiri alayı vâlâ ile uğurlamışlar. Bunu sonradan öğrendim.

Fakat, hareketimden bir gün evvel, Etoile meydanında; zafer tâkının önünde bir fayton gördüm. Bir sıska at, körüğü bir yana çarpılmış eski bir arabayı ve kamburu başından fazla görünen ihtiyar bir arabacıyı ağır ağır çekiyordu. Otomobillerin penceresinden görülen Paris, alaca renkli, uzun bir şerittir; yaya giderken seyredilen Paris, üniteleri ve manzumesi gözden kaçan dağınık teferruattır; orta yoldan ağır ağır giden üstü açık bir arabanın içinde, kaldırımlardan biraz daha yüksekte durarak etrafı hem teferruatile, hem daha toplu görmek şansı olduğu için, faytonun eski asırlardan kalan bu faziletini inkâr etmedim ve bağırdım:

— Arabacı, dur!

Opera meydanına kadar bir gezintiyi pazarlık etmek istedim. Meğer faytonun taksimetresi de varmış. Arabacı yolun 4 franktan fazla tutmıyacağını temin etti (otomobille 12 franklık bir mesafe) ve arabasının bunca meziyetlerine inzimam eden ucuzluğile beni derhal kazandı.

Okuduğum Fransız romanlarından çoğunun kahramanları, otuz sene evvel Bulonya ormanında

bu arabalardan birile gezerlerdi. Benim bildiğim Paris bu faytonun içindedir. Kimbilir kaç bin çift, geceleri birbirlerine sokularak ve başlarının hizasındaki mehtabı çerçeveliyen sonsuzluğa gözleri dalarak bu faytonun içinde birbirlerine Musset'yi, Verlaine'i, Beaudelaire'i okudurlar. İçindeki aşkları otomobil gibi çabucak değil, ağır ağır, demlendire demlendire ve zürriyetlere sürecek bir halisiyetle gayesine vardıran bu araba, tekbaşına bütün bir muaşereti ve bütün bir devri temsil ediyordu. Asfaltin üstünde kayan lâstik tekerleklerile, beni hiç sarsmadan, Şanzelize'den geçirmeğe başladı. Köşeye iyice kuruldum.

Fakat etraftaki büyük kahvelerin önünde, açık havada oturan halk başlarının bırdenbire yukarıya kalkışlarile, birbirlerini dürtükliyerek sıçrayışlarile, hattâ... kahvenin birinden yükselen alkışlarile bizim arabayı bir varyete numarası halinde görmeğe başlamışlardı. Kaldırımlardan geçenler de bu eski medeniyet hortlağına durup durup bakıyorlardı. Arabacı oralarda değil. Çenesini göğsüne takmış, dizginleri serbest bırakmış, uykunun şekerleme faslına mahsus bir gevşeklik ve hareketsizlik içinde bütün bakışlara kamburile cevap veriyor, hiç tınmıyordu.

Konkordiya meydanına geldiğimiz vakit, bizden evvel hareket etmek için işaret memurunun havaya kalkmış elinin son hareketini bekliyen otuz kadar otomobil hizasında durduk. Memur bizi görünce, millî esprisinin galebesile açıkça gülmekten kendini alamadı ve hemen kararını değiştirerek ilkönce bize

yol verdi. Fakat hizamızda duran otomobillerden bize en yakın olanı, memurun işaretini görmediği için biraz ilerliyerek yolumuzu kesmek üzere iken bizim arabacı homurdandı ve kollarile bir hareket yaptı. O zaman, yolumuza doğru gelen hususî otomobil geri çekildi ve yanında bir kadın bulunan genç sahibi, şapkasını çıkararak:

— Buyurun! dedi, sizden sonra, mösyö!

Bütün meydan gülüyordu. Bir yığın halkı ve otomobili bekleterek, inadına daha ağır bir vezinle, tıngır mıngır geçtik. Hareket edeceğim günün arifesinde, ana caddelerini son defa gördüğüm Paris namına tesadüfün bu vasıta ile ve böyle bir merasimle beni teşyi etmesini unutamam. Yanımda bir bizim Üniversiteli eksikti.

•

Ertesi gün Parisi yağmurlu bir gökyüzünün soluk çinko rengi altında bıraktım. Almanyaya geçecektim. Strazburg yolile Münihe giden trenimiz oldukça kalabalıktı. Bulunduğum kompartimanda benden başka üç erkek ve bir kadın. Yolculuğun söz kadar ifadeli bakışlarından hemen anlaşıldı ki bu beş kişi de birbirlerini tanımıyor. Yanımda oturan genç bir kadın eline bir nota aldı ve beyninin içinden geçen ahenkleri gülümsiyerek onu tetkike başladı. Kuafürü ve makiyajı çok itinalı ve sun'i, bakışları ve hareketleri çok samimî görünüyordu. Karşı tarafımızda oturan üç erkekte bu kadına karşı bir merak uyandığını farkettim. Ehemmiyetsiz de olsa bir rakibin eksilmesi için hemen kompartimandan çıktım ve lokanta vagonuna geçtim. Döndüğüm zaman üç

Mkle. Liline Zilgine

arkeğin de kadınla konuşmıya başlamış olduklarını gördüm.

Kadın Seylân adalarına bir seyahatini anlatıyordu.

Erkeklerden biri sordu:

— Bu seyahati zevk için mi yaptınız?

— Hayır, dedi kadın, bir iş için. Meslekî bir seyahat.

— Meslekî mi? Ne ile meşgulsünüz?

— Tahmin edebilir misiniz?

Üç erkek de gülümsiyerek kadına baktılar. Biri

«muallime» olduğunu söyledi, «hayır mösyö!»; ötekiler birçok meslekler saydılar. Kadıncağızın bir casusluğu kalmıştı. «Hayır, hayır mösyöler, hayır...» Ben yavaşça kadına doğru iğildim:

— Müsaade ederseniz ben de tahminimi söyliyim, dedim.

— Buyurunuz.

— Siz müzisyensiniz!

— Bravo!... Ne çaldığımı da tahmin edebilir misiniz?

— Onu pek söyliyemiyeceğim, fakat herhalde, keman veya piyano gibi çok malûm aletlerden biri değil; daha ziyade ergenon gibi, ne bileyim, rübap gibi bir çalgı.

— Çok yaklaştınız. Org çalıyorum.

İsmini sordum, söyledi: Liline Zilgien.

Meğer Fransanın oldukça meşhur organistlerinden biriymiş. Dünyanın her tarafına konserler vermeğe çağırılıyormuş, son defa Amerikadan bir davet almış.

— Fakat benim müzisyen olduğumu ve org nevinden bir saz çaldığımı ne bildiniz? diye sordu.

— Elinizde bir nota var, hem de üç porteli. İçinizden bir ahengi takip eder gibi notaya bakıyordunuz.

Bu defa üç erkekten iki tanesi, bir ağızdan «bravo!» dediler. San'atkâr kadın Türk olduğumu öğrenince bir çığlık kopardı ve 1932 de İstanbula geldiğini de söyledi, Boğaziçinde çekilmiş fotoğraflerini gösterdi.

İstanbul ve Paris hakkındaki fikirlerimizi de-

ğiştokuş ettik. Her ecnebi gibi bu kadının da İstanbul hakkındaki tenkitlerini gazetelerimizin belediyeye ait şikâyetler sütununda bin defa okumuş olduğunuz için tekrarlamağa lüzum yok. Paristen bahsederken ağır ve boğucu bir politika havasının halis fikir ve san'at dostlarını rahatsız ettiğini söyledi:

— Bizi ne fena bir anımızda görmüş oluyorsunuz, dedi.

Politikanın tarih devrelerine göre az veya çok şiddetle esen havasına işaret ettikten sonra:

— Ebediyyen, dedi, geçici ve devamlı şeylerle uğraşanlar bulunacaktır. Geçicileri bırakalım, geçsinler.

Strazburgda bulunan ailesinin yanına gidiyordu. Orada indi. Tren Alman hududuna girmeden evvel bütün Fransızlarını boşalttığı için kompartimanda yalnız kaldım. Hava kararıyor ve tren, uzaklarda siyah ve sert bir külçe gibi duran geceye doğru koşuyordu.

Bir kıyafet ihtilâlcisi

Bütün hudutlarda, memleketleri birbirinden ayıran dağlardan daha yüksek, nehirlerden daha geniş, kayalardan daha sarp ve üstün hiçbir trenin, hiçbir otomobilin veya tayyarenin aşamıyacağı göze görünmez bir engel karşınıza çakır: Dil farkı. Ziyaret edeceğiniz memleketin dilini de bilmedikçe veya bilen birinin delâletine mazhar olmadıkça, bu engeli tırmanmak için yapacağınız birkaç el işaretinin, birkaç yüz çizgisi hareketinin dar lûgati içinde, çenesine nüzul inmiş bir insan gibi çabalamanızdan başka çare yoktur. Yahut bir mükâleme kitabının paraşütüne tutunarak bu uçurumu atlamak istersiniz. Ben de öyle yaptım. Almanyaya geçmeden evvel, daha Pariste iken tedarik ettiğim bir mükâleme kitabının amelî ve ufaktefek idraklere müsait almanca sözlerini ezberlemeğe başlamıştım. «Lûtfen biraz su veriniz!» demek için baş parmağımı ağzıma doğru dört, beş kere sallamaktansa «Ein wenig wasser, bitte» cümlesini hatırda tutmanın kolaylığını bu

kitapta buldum. Alman hududuna girmeden böyle birkaç söz ezberliyordum.

Karşıma bir Fransız gelip oturdu. Gülümsiyerek ve kirpiklerile verdiği hafif bir selâmın içinde meharetle saklanmış bir konuşmak ihtiyacı farkettim. Mükâleme kitabımı kapıyarak ona ilk sözün cesaretini vermiştim:

— Hava oldukça sıcak! dedi.

Tasdik ettim ve konuşmağa başladık. Huduttan evvel inecekmiş, fakat Almanyayı biliyordu. Mükâleme kitabımı göstererek dedim ki:

— Meram anlatmak için elimde böyle bir şey var. Fakat almanca sorduğum bir sualin cevabını nasıl anlıyacağım? Hem de Almanların, hele şimdikilerin fazla güçlük çıkardıkları söyleniyor. Hudutta kontrol sıkıcı mıdır?

— Asla, dedi, Almanlar çok nazik adamlardır. Bilhassa Hitler idaresinden sonra ecnebilere daha fazla kolaylık gösteriliyor.

— Ben aksini zannediyorum.

— Göreceksiniz.

— Gazetelerimi, kitaplarımı teker teker muayene ederlermiş, bazılarını içeri sokmazlarmış.

— Hayır... En küçük bir zorluğa tesadüf etmiyeceksiniz.

Mühendismiş. Fransaya bir anket yapmak için gelmiş bir Türk gazetecisi olduğumu öğrendikten sonra politika mevzuuna girdi:

— Fransada havayı biraz bulanık ve kararsız bulmadınız mı? Paris artık yolda gelip geçenleri ra-

hatsız eden politika münakaşalarile baş ağrıtıcı bir şehir oldu, dedi.

— Ben yalnız bunu aramağa geldiğim için rahatsız olmadım.

— Ne gördünüz? Fransa nasıl bir yoldadır? diye sordu.

— Fransa bir dörtyol ağzında durmuş, işaret memurunun bir el hareketini bekliyor. Fakat ortada memur yok.

— Daha doğrusu başka başka işaretler veren birkaç memur var.

— Yok demektir, çünkü bu işaretler birbirini nakzediyor. İhtilâl veya diktatörlük arifesindeki sıkıntı ve kararsızlık. Sağ ve sol arasında bir bunalma. Son yaptığımız intihabat da tereddüdümüzü izale edemedi. Böyle zamanlarda milletleri dışarı tesirler idare eder, sanırım.

— Bu intihabat üçüncü cumhuriyetin en fena eseridir. Reyin en boşa gittiği bir seçim.

— Siz reyinizi sağa mı verdiniz?

— Hayır... Halk cephesine verdim. Fakat lâyık değilmiş. Biz eski idareler zamanında «bunun değişmesi lâzım» diyerek halk cephesinden bir şey umduk ve ona rey verdik. Yalnız «değişmek» ihtiyacile. Fakat bu değişmenin sola doğru ayarını fazla kaçıran bir hükûmet karşısındayız.

— Fransanın sola doğru temayülü daha fazla ileri gidebilir mi?

— Kat'iyyen... Bugünkü bile fazladır... Haricî ve dahilî siyasette çok fena akislerini göreceğiz, dostlarımızı kaybedeceğiz, bunu biliyoruz.

Endişelerini bile gülümsiyerek anlatan genç mühendisin kanlı ve nikbin yüzünde müsbet ve riyaziyeci kafalara mahsus bir şüphesizlik, hâdiselere dik ve emin bir bakış vardı.

— Böyledir!.

Dedi ve son hükmünü verdikten sonra mevzuu değiştirmek ihtiyacını duyan bütün rahat adamlar gibi, Paris hayatından bahsetmeğe başladı. Kendisi «Sparta Club» ismindeki çıplaklar cemiyetini idare ediyormuş. Defterime klübün adresini ve «evvelâ yaşamak» isminde çıkardığı mecmuanın adını yazdı. Parise bir daha gittiğim zaman klübe girebileceğimi anlattı:

— Türkiyeden gelen bir arkadaşımız da var, dedi. Osmanlı Bankasında memurmuş. Mecmualarımızı okuya okuya nüdizm hareketine alâka duymuş, bankadan tekaüt edilmesini istemiş, kalktı, Parise geldi, şimdi klüpte çalışıyor, yemek yapıyor!.

— Türk mü?

— Hayır, aslen İranlı.

— Ben çıplaklar cemiyetlerine dair her gazete okuyucusundan fazla bir şey bilmiyorum. Klübünüzde prensip çıplak yaşamak mıdır?

— Evet.

— Söyledikleri gibi bütün aileler, çocuklarına varıncıya kadar çıplak mıdırlar?

— Evet. Bunun sizde ilk yapabileceği hayret, itiyattan ve ahlâkî endişelerimizden gelir. İtiyada yeni bir itiyatla cevap veriniz; ahlâkî endişelerinize gelince... Örtünmenin çıplaklıktan ziyade fena duyguları tahrik ettiğine eminiz.

— Tabiate avdet ihtiyacı tamamile sıhhî maksatlardan mı doğuyor? Ruh âmilleri varsa yalnız etik ve ahlâkî midir?

— Mecmuamızı isteyiniz. Doktrinimizin esaslarını orada bulursunuz. Biz, her şeyden evvel, ırkın sağlamlığı ve tasfiyesi gibi fizikî prensiplerle hareket ediyoruz: Sağlam vücutte sağlam kafa... Bu hareketi vücude getiren ruh ve cemiyet âmilleri bizi alâkadar etmez.

— Sağlam vücudün sağlam tefekkür için şart olması hususundaki imanınızı birçok istisnalar sarsmıyor mu?

— Güzideler, fikir adamları, san'atkârlar bizim ihmal ettiğimiz bir akalliyettirler. Ekseriyetin muhtaç olduğu orta ölçüde ve sağlam bir kafanın şartını vücut sağlamlığında buluyoruz. Bu sağlamlık tenasübe çok bağlıdır. Estetik ahengi olmıyan bir vücudün tam bir sıhhat sahibi olamıyacağına kaniiz: Biçim ve sağlamlık beraberdir.

— Çıplaklık ihtiyacınızda, sebebi sizden gizli kalmış cinsî bir temayül, ahlâkî saffetinizi asla bozmıyacak derecede cinsî bir hoşlanma, alttanalta bir keyif, bir seyretme zevki olmak ihtimali var mıdır?

— Belki... İnsan vücudüna ait bütün güzelliklere bu his karışabilir; fakat o, güzelliğin içinde kaybolur.

— İnsanın çıplaklığına bir doktor gibi mi, bir ressam gibi mi bakıyorsunuz?

— Sıhhat ve güzellik bizce ayni şey olduğu için, her ikisi gibi.

Birçok ananeleri tasfiye eden bu kıyafet ihtilâlinin alelâcele sıhhat endişelerinden doğduğuna inanmış değildim. Çıplaklık hareketinde bütün bir devrin en sivri ve göze batıcı hareketlerinden birini görür gibi olduğum için, davanın nazarî taraflarını daima birtakım basit faydalara ve hazım cihazı muvaffakiyetlerine sevketmek ihtiyacile amelî konuşan muhatabım karşısında sustum ve gözümün önüne gelen bir klübün çıplaklarla dolu galerisinde, Paven devirlere mahsus bir itikat serbestliğinin, sıhhat endişelerinden çok ayrı sebeplerini arıyarak daha karışık tesirlerin dibini kurcalıyan bir düşünceye daldım.

Almanyada ilk saatler

Geceyarısından sonra Ren nehri üstünden geçiyoruz. bütün vagonda bir ben varım, bir de, on yedi yaşında, Paris liselerinden birinde okuyan genç bir İtalyan Münih'e gidiyor; iki sene evvel Almanyaya bir kere daha seyahat etmiş olduğu için, şöhretinin eteklerinde birçok düşman efsaneleri sürükliyen Hitler rejiminin yabancıları nasıl kırşıladığını biliyor ve hudutta bavulumu değil, fikirlerimi de yoklamasından endişe ettiğim Alman kontrolünden benim kadar çekinmiyor:

— Hayır, hayır... diyor, Almanlar çok naziktirler.

— Muaşeret değil, rejim meselesi... Kitapları ve gazeteleri kontrol ediyor, beğenmediklerini alıkoyarlamış.

— Zannetmiyorum.

— Eğer öyle ise ben bavulumdaki bazı kitaplarla mecmuaları feda etmeğe mecbur olacağım.

— Zannetmiyorum. Almanlar ecnebilere çok iyi muamele ederler.

Ben buna hâlâ inanmıyordum. Dostoïeski gibi düşünenler için olduğu kadar, benim için de «bu çok acayip, çok kibirli büyük milletin en karakteristik çizgisi, tarihte bir rol sahibi olmıya başladığı gündenberi, ne iş, ne de prensip olarak Avrupa âlemile, yani eski Romaya vâris kavimlerle uyuşaması» idi. Lâtin ruhunun yabancı ruhlarla derhal kaynaşmıya müsait ve dışarı tesirleri bir elektrik sirayetile hemen kendi içine nakleden sıcak ihtizazlarla dolu, cana yakın insan örneğine mukabil, Cermen dünyası, bende de birçoklarında olduğu gibi, soğuk bir disiplinin tek bir biçim ve tek bir hüviyet içinde billûrlaştırarak müsavi parçalarla kesilmiş buz kalıpları haline soktuğu ruhsuz ve makineleşmiş insanlarla dolu, bunaltıcı, bir yeknasaklık hayali uyandırıyordu. Büyük Alman kültürünü bana inkâr ettirecek derecede esas kanaatlerine tahakküm etmesine hiçbir zaman fırsat vermediğim bu hayali hududa kadar taşıdım.

Geceyarısından sonra saat 1 de trenimiz Kehl'de Alma ntopraklarına girmişti. O zamana kadar gördüklerimin hepsinden daha temiz ve daha tertipli bir hudut istasyonunda, Alman bayrakları ve her tarafa asılmış Almanca büyük «safa geldiniz!» levhaları, Almanyaya isnat edilen ecnebi düşmanlığını tekzip etmek için yanyana getirilmiş zannını veriyorlardı.

Gümrük, para ve pasaport muamelesi pek çabuk yapıldı. Daha doğrusu bu, kontrol memurlarının almanca sordukları birkaç suale «ya!», «nein», «transit» cevaplarını almalarından ve pasaporta bir

damga basmalarından ibaretti. Bavulumu açmak şöyle dursun, meydanda duran kitaplarıma ve gazetelerime bile bakmadılar. Bunların içinde Marx basili saçan neşriyatın türlüsü vardı: Humanité, Paris'te Pierre - Quint'in elime tutuşturduğu faşizm aleyhine broşür ve sağ, sol Fransız mecmuaları...

Memurlar gittikten sonra İtalyan genci sordu:

— Ben size demedim mi? Bilhassa Bavyera Almanları çok naziktirler, rahatsız olmanızı hiç istemezler. Ben Münih'e ilk defa gidiyorum amma orada da çok iyi muamele göreceğimize eminim.

Bana bu emniyetin bir delilini vermek istiyormuş gibi arka üstü uzandı ve hemen uyudu. Bense onu taklide özenmeden evvel, pençerenin önünde durarak, içine seyrek ve ufarak ışıkların batıp çıktıkları, fakat mercimek kadar hacimlerinden fazla birer parıltı ile delmeğe muvaffak olamadıkları yekpare bir karanlık altında saklanan Almanyayı görmek istiyordum. Bu tektük ışıklardan ve camdaki aksimden başka hiçbir şey göremeyince ben de uzandım.

Saatte yüz kilometre giden bir trenin altındaki acayip seslerin her an didikliye didikliye paçavraya çevirdikleri haysiyetsiz bir uykudan sık sık uyanıyor, kalkıyor, önünden durmadan geçtiğimiz meşhur Alman şehirlerinin istasyon levhalarını görmek için, pencerenin önünde, içini muhayyilemle istediğim gibi doldurduğum karanlıkları seyrediyordum.

Sabahın saat dördüne doğru ortalık ağarmıya başladı. Rüzgârla dağılan kömür tozları gibi karan-

lığın zerreleri birbirinden ayrılarak boşlukta kayboluyordu. Gece dağıldıkça, ufkun önünde sabahın aydınlığını yuta yuta şişen bir dağ ve yayvan bir kâse biçiminde, içi mavi bir duman dolu büyük bir uçuruma doğru, eteklerinde perde perde, gittikçe koyulaşan sisler altında lâpalaşmış bir vadi belirdi. Nerelerden geçtiğimizi bilmiyordum. Her maddeye bir ad takmak şartsa bütün bu yerlere verebileceğim tek bir isim vardı: Almanya. Olimpiyatlar münasebetile her köy evine Alman bayrakları asılmıştı. Binaların her tarafını kaplıyacak tarzda üstlerine kondurulmuş büyük bir aksan sirkonfleks, yahut Arap harflerile sekiz rakamı biçimindeki çatılarile bütün bu evler birbirine benziyorlardı. Münih'e kadar, büyük ve küçük hiçbir eski eve tesadüf etmedim ki bu antipatik mimarîden kendini kurtarmış olsun. Evler sıklaştıkça biçimlerinin yeknasaklığı, sahiplerindeki muhayyile kıtlığının bariz bir ifadesi gibi göze vuruyor, herhangi bir ilk buluşun, ilk hareketin, ilk şeklin otomatik tekrarlarile dolu, yaratma ve farklılaşma kabiliyetinden mahrum, bütün muvaffakiyetini taklit ve sirayet kanunlarile ayni modeli çoğaltmaktan ibaret bir kemiyet zenginliğine borçlu, tek plânlı, tek seviyeli, basit bir çokluk diyarına girildiği korkusunu veriyordu. Fakat bütün bu evlerin en fakirleri arasında bile tek bir tanesi yoktu ki mutlaka, çok itina görmüş bir bahçesi ve ayrıca bütün pencerelerinde (Evet: Bütün!) mutlaka çiçekler bulunmasın.

Tren durunca nerede olduğumuzu anlamıştım: Stütgart. İstasyon da çiçekler içindeydi.

Geçtiğimiz bütün topraklarda en göze çarpan şeylerden biri de fabrika bolluğudur. Bazan bir orman vehmi verecek kadar sık bacalardan yükselen dumanlar, her tarafa asılmış Alman bayraklarından ziyade Almanyada olduğumuzu belli ediyordu. Endüstrinin vatanı olan bu memlekette büyük çarkların dönmesini teşvik etmek için müstahsili zorla makine başına iten sun'î tedbirlere hiç lüzum yoktu. Her ev kendi bacasının fabrika bacaları sayesinde ve onlarla beraber tüttüğünü biliyordu.

Bana bu fabrikalardan birinin ustabaşısı, yahut, kimbilir, direktörü hissini veren iriyarı, elinde bir küçük çanta ve ceketinin dış cepleri, belki de bir sürü demir parçalarile dolu olduğu için, sert bir şişkinlikle kabarmış bir Alman, kompartimanımıza girdi, ikimizi de ayrı ayrı selâmladı, ve benim sağ tarafıma otururken, aramızda boş kalan bir kişilik yere küçük çantasını koymak için bile benden müsaade almağa lüzüm gördü:

— Pardon! dedi.

Sonra çantasını açtı, bir sandviç çıkararak yedi, arkasından bir havana sigarası çıkardı, fakat ağzına almadan evvel bunu bana doğru uzatarak almanca bir şeyler söyledi. Kapıdan içeri girdiği andan itibaren yüzü gülüyordu. Ne dediğini anlamadım. Almanca bilmediğimi almanca söyledim. İşaretle meram anlatmak istedi. Acaba sigara içmek için de mi müsaade istiyordu? Ne lüzum var? Vagon tiryakilere mahsus. Belki başka bir şey söylüyor. Mükâleme kitabımı çıkardım ve meramını anlatacak cümleyi içinde bulur ümidile kendisine

uzattım. Aradı, cümleyi buldu. Tahmin ettiğim gibi imiş: «Sigara sizi rahatsız eder mi?» diye soruyor. «Hayır!» dedim ve ben de bir sigara çıkarıp yaktım. Karşımızda uzanan ve uykusundan yeni uyandığı halde bütün bu sahneyi hususî bir dikkatle takip eden genç, bana gözlerile huduttaki sualini tekrarlıyor gibiydi:

— Ben size demedim mi? Almanlar çok naziktirler... Bilhassa Bavyeralılar..

Münihte birkaç saat

Bu anketimde bazı Avrupalıları, bilhassa Avrupa ruhunu en fazla temsil gururunu taşıyan Fransızları konuşturmak istedim. Maksadım Evliya Çelebiden zamanımıza kadar gelen bir an'aneye uyarak içine yalnız manzara koyan Seyahatname edebiyatımızın tasvir çerçevesi içinde kalmak değildi. İnsan bahtı üstünde tarihin en büyük kararlarını vermeğe hazırlanan bugünkü Avrupanın şekillerinden ziyade fikirlerine bir göz atmağa ve nehirlerden, ağaçlardan, köprülerden, kulelerden ziyade insanları söyletmeğe çalıştım. Fikirleri zamana ve şuuna bağlıyan aktüalite hududunu aşmıyarak, içinde bulunduğu devrin işaretlerini yakalamağa uğraşan bir gazeteci tercihile günün hâdiseleri etrafındaki tefsirleri nakletmekle kaldım. Seyahatimin anket tarafı Alman hududunda sona ermiş gibidir; bundan ötesi bir dönüş yolculuğunun enstantane intıbalarına inhisar edecektir.

Fakat bir de, zaman içinde aldığı bu muvakkat aktüalite oluşlarından müstakil, eski Yunandan

Rönesansa ve harp sonrası devresine kadar safha safha teşekkül etmiş, yekpare ve mücerret bir Avrupa ruhu vardır; yahut böyle bir ruhun mevcudiyetini farzetmek zamanımızın en tabiî âdetleri arasına girmiştir. Tanzimattan bugüne kadar bizim için birinci sınıf meseleler yığını halinde kalan, fakat üstünde ne intizam, ne de ısrarla durduğumuz ruh budur. Bir asırdanberidir onu tanımak için yaptığımız fikir akınları tam bir zafere kavuşuncıya kadar devam ettirmedikçe bir garp kafasına sahip olamıyacağız. Türk zekâsının çözmeğe mecbur olduğu birinci problem, şark - garp meselesidir.

Evvelce bazı makalelerimin, konferanslarımın ve romanlarımın esas temini teşkil eden bu mev - zu üstünde Avrupa seyahatimin bana verdiği yeni bazı kanaatleri ve ilhamları, bu anketten sonra, ayrı bir makale serisi halinde Cumhuriyete yazmağa hazırlanıyorum. Şark ve garp arasındaki fark üstünde en çok düşünmeğe mecbur millet, fetihlerini bu iki âlem içre yapan ve ikisinin birleşik noktasında oturan Türklerdir.

Tefsirini ayrı bir makale serisine bıraktığım dönüş intibalrımı hulâsa ediyorum.

Sabahın saat yedisinde Münih'e çıktık. Bavulumu taşıyan hamal, eline koyduğum bahşişe hiç bakmadan avcunu kapadı ve teşekkür etti. Para değiştirme bürosuna uğradım. Gişenin önü kalabalıktı. Sıraya girdim. Biraz sonra bulunduğum noktadan ayrılmak ve tekrar oraya gelmek ihtiyacını duymuştum. Feda ettim ve ayrıldım. Tekrar geldiğim

zaman, evvelce arkamda duranlar beni hemen tanıdılar ve eski sırama geçmem için bana yol verdiler. Hiç kimse benim boş kalan sıramı zaptetmekte ısrar etmemiştir. Devletten değil, halkın kendisinden doğan bu adalet, her yerde görmeğe alışmadı - ğım bir medenî hizada bulunduğumu bana kuvvetle hissettiriyordu.

Garın içinde birkaç büyük kitapçı dükkânı vardı. Bütün eserler almanca. Bizim Sirkeci garındaki ufak kitapçı kulübesinde bir tek türkçe kitap bulunmadığını düşündüm. Onun camına bakanlar Türkiyeye değil, Fransaya girdiklerini sanırlar.

Garın merdivenlerini inerken karşıma çıkan şehir, bütün geceyi trende uykusuz geçiren gözlerime hareketli bir karalama halinde görünüyordu. Uykusunu benden iyi alan İtalyan gencini buldum, sıcak bir şey içmek için bir kahve aramağa koyulduk. Her taraf - Olimpiyat günlerindeyiz - bayraklar içindeydi. Yalnız dörtyol ağzında değil, iki yüz adımda bir, kaldırım kenarlarında polisler, büyük halk yığınlarını bir el işaretile idare ediyorlardı. Bir köşe başında yalnız otuz beş tane bisikletli saydım. (Bisiklet Türkiyede çocuk oyuncağı, Avrupada ise insan bacağı kadar ciddî ve taammüm etmiş bir nakil vasıtasıdır.)

Mükâleme kitabımı yanıma almadığım için, kahvede bize hizmet eden kıza rafadan yumurta ile sütlükahveyi tarif edemedim. Bir tercüman alıp geldi. Fakat beni Amerikalı turist zannettiği için getirdiği adam İngilizceden başka bir şey bilmiyordu. İtalyan genci bu dilden anladığı için tercümanı

değiştirmeğe lüzum olmadı. Kahvaltıdan sonra Maximiliansplatz etrafında bir gezinti yaptık. Sonra bir otele gidip yattım ve akşama kadar uyudum.

Şehrin bir iki büyük meydanından, caddesin - den harekete mecburdum. Münih'i ziyaret etmiş sayılamam. Yarı günüm de uyku içinde gökyüzü kadar dipsiz rüyaların stratosferlerine doğru seyahatle geçti. Akşamüstü birkaç saat dolaştım. Münihin her seyahat kitabını dolduran manzaralarını geçeceğim. Birasının şöhretini de bilirsiniz. Gece, trene binmeden evvel, büyük bir kadehi ancak yarısına kadar içebildim. Münih, devlere mahsus bardaklar kullanıyordu.

Geceleyin trende Zürihli bir kızla karşıkarşıya idik. Tanışmak zor olmadı. Elinde Schweizer Illustriete Zeitung adlı resimli bir mecmua vardı, orada bana bir resim göstererek:

— Bakınız! dedi, Olimpiyatta İsviçreliler... Hitler'e Nazi selâmı vermiyorlar: Başlarını sağa çevirmişler, kollarını aşağı bırakmışlar, o kadar. Çok memnun oldum. Halbuki budala Fransızlar Nazi selâmı vermişler.

— Niçin memnun aldunuz?

— Biz İsviçreliler Hitleri sevmeyiz. Demokratız.

— Almanyada çok bulundunuz mu?

— Ben Münih Üniversitesinde okuyorum. Son sınıftayım.

— Buna rağmen Almanları sevmiyorsunuz.

— Almanları değil, Hitler'i.

— Alman İsviçresinde herkes sizin gibi mi düşünür?

— Herkes. Biz demokrasiye çok sadıkız. Ona düşman rejimleri ve adamları hiç sevmeyiz. Komünistleri de, faşistleri de.

— Bu fikirlerinizi Alman faşistlerine söyliyebiliyor musunuz?

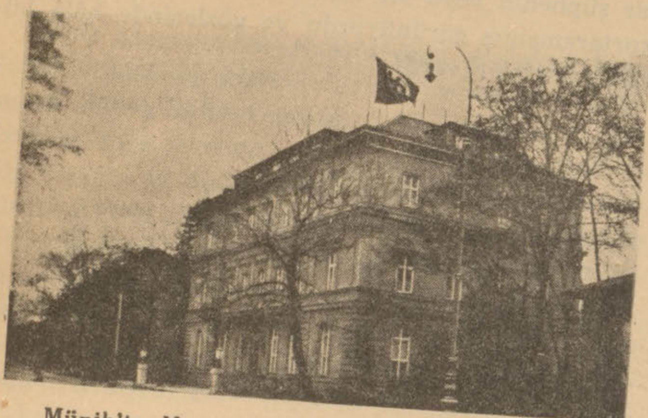
— Tabiî. Hem onlar çok iyi bilirler.

— Demek sizi dinlemeğe tahammül ediyorlar.

— Evet, çünkü Alman faşistleri de Almandırlar ve Almanlar medenîdirler. Kanaatlerimizi bir tarafa bırakınız, doğruyu söylemek lâzım gelirse, Almanya Hitler zamanında Almanya olmuştur. Eskisine göre çok fark vardır. Bütün Almanya Hitler'in peşindedir, hem de zorla değil, sempatiyle. Ben onu takdir etmiyor değilim. Fakat biz çok demokratız. Almanyanın kendi ihtiyaçlarını da takdir ederim. Bismark'tan evvel de, sonra da Almanya daima bir vahdet ideali peşindedir. 1870 zaferi de, 1918 mağlûbiyeti de Almanlarda hep bu ideali oldurmuştur.

Fransa - Prusya harbinden sonra Almanlar baş döndürücü bir gurur duymuşlardı, büyük muharebeden sonra o gurur, büyük bir utanca çevrildi. Fakat gururlarında da, zilletlerinde de hep ayni şeyi istediler: Büyük Almanya. Bu ideali hangi şef kuvvetle duyarsa bütün Almanlar onun arkasındadırlar. Almanların disiplin kabiliyetleri, sebepsiz bir ırk hasletinden ibaret değildir. Bir ideal etrafında birleşme, birbirine kenetlenme, tek irade ile hareket ihtiyacını gösterir. Beş kişilik bir Alman

grupunun disiplininde bile büyük Almanya hayali vardır. Bazıları bu disiplin itiyadını mekanik te - lâkki ediyorlar. Mektepte çok münakaşa etmişizdir. Ben de o fikirdeyim ki bu disiplin, müşterek bir ideale doğru birleşme ihtiyacının verdiği tabiî nizam itiyadıdır. Mekanik olabilir; fakat temelinde büyük bir dinamizm vardır, büyük bir duygu vardır. Kim bu duyguyu en çok kendine doldurursa Almanyanın şefi odur. Hitler bunun için muvaffak olmuştur.

Münih'te Nazi partisinin merkezi : Esmer ev

— Fakat siz demokratsınız.

— Yani beşerî ideal benim için millî idealden üstündür. Almanya hesabına Hitler haklıdır, insanlık hesabına biz haklıyız.

— Pek güzel hulâsa ettiniz. Fakat öyle bir devirde değil miyiz ki her millet, bilhassa Büyük Harpte yenilmiş milletler, kendi gemilerini kurtarmak

davasını başa almışlardır? Bizde bir darbı mesel vardır: Gemisini kurtaran kaptandır.

Zürihli kız, saçlarının rengindeki açık sarı çerçeveli gözlüğünü çıkararak mendilile sildi ve cevap vermedi. Etli, kanlı, yuvarlak bir yüzü, kalın, boyasız dudakları vardı. Kaşları çatıktı. Erkekleşmiş bir kafanın dik çizgileri alnının ince derisini yırtıyordu. Gözlüğünü takti ve derin bir nefes alarak düşüncesiz bir anın lezzetini arar gibi oldu. Başını arkaya dayadı. Kendini hâlâ bir tereddüdün, bir şüphenin veya bir fikir buhranının iğnesinden kurtaramamış görünüyordu ve gözlerinde hâlâ büyük meseleler vardı.

Orta Avrupada

Ben Almanyadan Avusturyaya geçerken hu - duttaki Salzburg şehrinin tiyatro ve konser salon - larına dünya aristokrasisini dolduran meşhur festivalleri sona eriyordu. Max Reinhard'ın monte ettiği Faust'u ve Jedermann'ı göremiyecektim; profesör Aicher'in etten ve kemikten komediyenlerle - boy ölçüşen demeyim - fakat sahiden rekabet ettiği söylenen kuklalarını da seyredemiyecektim. Belki birkaç konsere yetişebilmek için parklarının ve ormanlarının her ağacı dibinde Mozart'ın bir gölgesi dolaşan, çeşmelerinden bile onun melodileri akan bu musiki şehrini görmeden geçmek istemedim.

Tren geceyarısına doğru oraya yaklaşıyordu. Beni şehrin kıyısında, şımarık beldelerin parıltıları yerine karanlıklar karşıladı. İstasyona inen tek yolcu bendim. Hamal bile bulamadım. Burada yeryüzünün kudret, para, san'at aristokrasisini değil, otuz evlik bir köy halkını bile bir araya toplıyan sinsi bir hayat kımıldanışı olduğuna inanamıyordum.

Eski bir taksi arabası zor buldum. Otelde fena geçirdiğim bir geceden sonra, sabahleyin dışarıya ilk adımımı atar atmaz olduğum yerde kaldım: Bir anda içime dalıp çıkan, yol yorgunluğunun, ilk fena intibalarını, gecenin bütün zehirini bir anda alan kekik ve çam kokularile dolu, her nefeste sarih bir lezzet idrak ettiren duru ve sâf bir hava banyosu içindeydim. Alelâde bir sokakta olduğum halde bir Avrupa caddesi kadar geniş, tertemiz, güneşin kendisine de, dışarıya da yasak etmiyecek kadar tabiatle dost, gayet sade bir mimarile yapılmış beyaz villâlarla, bahçelerle çevrili, apaydınlık bir yol kenarındaydım. Her istikametten müsavi cazibelerle çağıran güzelliklerin davetleri arasında bir an şaşırarak rasgele yürüdüm.

Daha geniş bir caddeye çıktım.

Salzburg, her adımda, medeniyetin bütün kalitelerini süzerek içine almış ve bütün çirkinliklerini atmış bir tabiat şehrinin sivilcesiz, oyunsuz ve düzgünsüz yüzile karşıma çıkıverdi: Büyük Avrupa şehirlerinin gürültüsü, telâşı, insan ve bina sıklığı orada yoktu. Geniş ve tenha kaldırımlarda, büyük şehirlerin kalabalığı içindeki mesafe avlamak cambazlığından sizi kurtaran bir saha bolluğu içinde yürümek rahatlığına kavuşursunuz. Şehrin göbeğinde, bugün bir müze haline getirilmiş eski bir taş evde doğan Mozart adlı harikulâde çocuğun böyle bir yerde ilk inkişafını nasıl bulduğunu daha iyi anlıyorum. Önünde her gün yolcularla güvercinleri toplıyan ve eserlerinde bazan çınlıyan çanın bu şeffaf atmosfer içinde ne unutulmaz akisler ya-

papabileceğini sezer gibi oldum. İçinde korkunç ve güzel dualarını bestelediği o geniş ve aydınlık Rönesans katedralinin önünde epey durdum.

O gece Viyanaya içimde Salzburg'un aydınlığile girdim. Ertesi, gün, birinci sefaret kâtibimiz Orhan'ın daima şükranla andığım delâleti olmasaydı üç gün misafir olduğum Viyananın bende bıraktığı tesir, imparatorunun peşinden bütün halkının da çekilip gittiği ve büyük bir matemin tahliye ettiği yabancı, neş'esiz ve avare insanlarla dolup boşalan tenha bir şehrin bunaltıcı intibaından ibaret kalacaktı. Fakat yüksek bir Alman kültürüne sahip ve nazik rehberimin yanında Viyana'nın Stephans-Dom gibi gotik üslûbunu şaha kaldıran katedrallerini, Helmer'in Goethe'si gibi en seçme âbidelerini, Şehremaneti binası ve altındaki büyük kahve ve lokanta salonları gibi Viyananın hususiyetlerini daha izahlı ve yakından görebilmek fırsatını buldum.

Avusturyanın Büyük Harptenberi geçirdiği politika safhaları hakkında beni aydınlatan Viyana büyük elçimizin her hususta bana gösterdiği müzaheret ve delâleti de şükranlarla kaydederim.

Yalnız bir gece misafiri olduğum, fakat otelcisinden hamalına kadar bütün insanlarının hilesizliğile, fedakârlığı ve samimiyetile, şehrin yapılışı ve belediye itinası olarak da, tabiat olarak da bir bakışta içime yapışan güzelliğile Avrupada bütün şehirlere tercih ettiğim Budapeştede de kimse ile konuşmadığım için üstünde fazla durmıyacağım. Yalnız burada bir tesadüften bahsetmek isterim.

Çigan yavrularının orkestrasile meşhur Ostende kahvesine girdiğim zaman arkamdan adımın çağı - rıldığını duydum, döndüm, baktım: Said Çelebi! Orkestrayı İstanbula getirmek için mümessillerile müzakere ediyordu. Peşte'nin bu san'atkâr çocuklarını birincikânunun ilk günü Gardenbarda da dinlememizi temin eden arkadaşımızın teşebbüsü dünyaya gelirken ben de başında bulunmuştum.

Peşte'den Bükreş'e giderken trende yaşlı ve güzide bir Macar kadınile tanıştım. Büyük Harp - ten sonra Romanya'ya ilhak edilen Transilvanya'da geniş bir arazi kaybetmişti. Fakat annesi hâlâ orada yaşadığı için ziyaretine gidiyordu. Türk olduğumu öğrenince - hiç unutmıyacağım - karşısında yarı uyuklar gibi duran kız çocuğunu korkudan sıçratan bir çığlık kopardı:

— Ah! dedi, sahi Türk müsünüz?

— Evet, muhakkak!

— Bana biraz Türkiyeden bahseder misiniz?

— Tabiî... Fakat neresinden bahsedeyim? Orada hatıralarınız mı var?

— Hayır... Türkiyeye gitmedim, fakat gitmek istiyorum. Çok seviyorum Türkleri...

— Bu sevgi nereden geliyor? Irktaş olmaktan mı?

— Hayır!.. Çok beğeniyorum sizi... Biliyorsunuz ki Büyük Harpte biz beraberdik. Hep mağlûp olduk. Fakat Almanyadan da, Avusturyadan da, bizden de, Bulgarlardan da evvel siz Avrupaya is - yan ettiniz. Kaybettiğiniz harbin daha şereflisini

kazandınız. Başınızda büyük, çok büyük bir adam var. Onu nekadar beğeniyorum, bilseniz... Bizim bir Kemal'imiz olsaydı bayrağımız - biliyorsunuz değil mi? - yarı inik, mahçup durmazdı. Annem de hep söyler, çünkü bizim bütün ailemiz esaret ve istilâ işkencesi görmüştür, annem de hep: «Türkler ne akıllıymışlar, Türklerin başında ne büyük bir adam var!» der. Ben Türkiyeye ait nekadar resim bulursam toplarım, çocuğuma gösteririm, anlatırım.

Gene çocuğuna döndü ve beni göstererek macarca bir şeyler anlattı. Ben de bavulumu açarak içinden Vedad Nedim Tör'ün Montrö'de bana verdiği, Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından neşredilen «Bugünkü Türkiye» adlı, resimli kitaplardan bir tanesini kadına hediye ettim. Yeni Ankaraya, Atatürk abidelerine, Türk kadınının cemiyet içinde aldığı yeni vazifelere ait resimlere baktıkça Türkiyeye gelmek kararının nasıl kuvvet bulduğunu hissettiren arzular gösteriyordu.

Kitabı kapayınca:

— Biz ırktaşız amma, dedi, sizin ırkınıza mensup olduğunuzu isbat edemedik. Yenildik ve sustuk.

Son intibalar

Macaristan'dan Romanya'ya geçerken hudut istasyonundaki büyük asma saatin bir tarafı üç buçuğu, öte tarafı iki buçuğu gösteriyordu. Avrupa saati burada bitiyor. Biz de saatlerimizi üç buçuktan iki buçuğa aldık. Saatile beraber Avrupa da burada mı bitiyor ve aradaki ilerilik farkı bir saatten mi ibaret?

Çok daha fazla görünüyor. Saatin bir günlük çemberi içinde mahpus yelkovan bu farkı tayin edemez: Muntazam ve zarif asma saksılar içindeki taze çiçeklerile, önünde yepyeni ve tertemiz millî esvaplarını giyerek dolaşan köylü kızlarile, sıraya dizilerek treni selâmlıyan memurlarile Baudelairein «orada her şey intizamda ve güzellikten ibaret» mısraını hatırlatan disiplin çizgileri ve bahar renklerile Macar istasyonları, başka bir yelkovanın çizdiği başka bir zaman, başka bir hava içinde, arkada kalmıştır. Terakki ibresi saatten daha geri gitmeğe başladı: istasyonlarda itişip kakışmalar, hay-

kırışmalar, vagonlara gürültü koparark dolan patavatsız bir halkın kompartıman kapılarını hoyratça açıp kapamaları, kirli çıkınlarını yol ortasına koymaları ve ikinci mevkide yerlerine oturur oturmaz kucaklarında bir paket açarak ana, kız, çocuk haşlanmış bir tavuğu butlarına yapışarak ağır şapırtılarla haklamaları, yabancı olmadığım bir âleme girdiğimi hissettiriyordu.

Peştede Andraşi caddesi

Fakat Romen milleti çalışkandır. Bütün Romanyanın karayağız toprağından fışkıran aralıksız, boşluksuz tarlalar ve bir Avrupa şehrinin tam örneği sayılamasa bile yarım asırlık bir hamlenin her gün sür'atle boy atan canlı ve afacan çocuğu Bükreş bunu size kabul ettirir. Romanya çalışkan bir

13

Şarktır. Çalıştığı için canlı, Şarktan bazı mizaçlar aldığı için derbeder ve parişandır. Garp medeniyetinin bütün «sonradan görme» leri gibi (bu tabir Dostoïevski tarafından geç avrupalılaşan Rus milleti için kullanılmıştır.) Romanyalılar da şekilden muhtevaya, iğreti bir üslûptan öz bir ifadeye, hazır teknikten yaratıcı kültüre doğru tersine bir ilerleme hamlesi yapmışlar. Bükreş'in «Küçük Paris» olmak ihtirası muvaffakiyetsiz bir taklit hevesidir. Pek sık tesadüf edilen tek gözlüklü azilzade kopyaları arasında garsonlar ve metrdoteller de vardır. Elli kuruşluk yuvarlak bir camla Avrupa aristokrasisine girmiş olmak zannı hep garp medeniyetine yeni intıbak alâmetlerindendir. Fakat baron veya kont payesinden aşağısına razı olmıyan bütün bu yeni asilzadeleri de içinde olduğu halde Romanyalılar, alışveriş edebilmek için, ellerindeki gümüş paraları dükkânda, sokakta, otobüste şak şuk, şak şuk yere vurmak ve toplamak mecburiyetindedirler. Çünkü piyasada pek çok kalp para varmış. Ben her köşebaşında kaldırıma eğilerek para atan ikişer üçer kişi gördükçe bunları bizdeki «dızdızcı, papelci ilâh..» nev'inden sokak kumarbazları sandım, vaziyeti anlayınca ben de elimdeki paraları habire yere vurarak iyi çınlamıyanları kabul etmemek zaruretile bu garip çıngırak oyununu öğrenmeğe mecbur oldum.

Bükreşin ikinci, hattâ üçüncü sınıf otellerinde kalorifer, asansör, sıcak su gibi garp konforuna ait her şey vardır. Fakat odanızda içtiğiniz çayın, kahvenin parasını sizden peşin almak gibi kendi servis-

lerine emniyetsizlikleri gene şarktan mevrus bir intizam kusuru sayılabilir. Gümrük binası yepyeni ve Avrupalıdır, fakat gümrük memurunun ağır işliyen eli, işi uzatmak ve savsaklamak meyli, idarenin lüzumsuz kırtasiyeciliklerle sizi saatlerce bekletmek usulü şarklıdır.

Romanyada âdet, kelime ve insan olarak Türklüğe, türkçeye ve Türke sık sık raslamak zevki yabancılığımızı bazan tamamile unutturan güzel hayretler verir. Bükreşe sabah karanlığı çıkınca şoförün tercihile gittiğim otelde pek aziz dostum ekonomi profesörü Münir Serimin bulunduğunu kapıdan öğrendim ve odasına baskın yaparak uykusunun en tatlı saatlerini yağma ettim. İstanbul sokaklarında imişim gibi Bükreş caddelerinde bildiklere tesadüf ediyordum. Türkçe konuşan satıcılar da az değildir. Türkçeden romenceye kalan kelimelerin bolluğu da birçok dükkân isimlerinden ve tabelâlardan içinize dolan sevinçlerdir. Münir Serim bana Türk yemeklerinin iyi yapıldığı yerleri de gösteriyordu.

Türk-Romen kaynaşmasının en lezzetli salata haline geldiği yer Köstencedir. Orada bir Türk şehrinde olduğunuza aldanabilmeniz için dilden, âdetlerden, manzaradan, yaşayıştan birkaç parça silmeniz yetişir. Hiçbir şey ilâve etmeğe lüzum görmezsiniz.

Köstence otellerinin Sirkecidekilerden ve Beyoğlundakilerden farkı yoktur. Ben yalnız bir fark görebildim: Gece yatağıma girerken yastığımın üstünde fındık kadar bir siyahlık gözüme ilişti. İğilip baktım: Garip bir böcek. Pek sinilernirim. Bir fiske vurarak böceği nefyettim. Başımı yastığa koyun-

ca yorganın kenarında bir tane daha. Gene bir fiske. Fakat gözlerim büyümüştü. Etrafıma bakındım. Duvarda bir tane daha. Hemen yatağın içinde oturdum ve zile bastım. Hizmetçi kadın geldi. İnadına bir kelime türkçe ve fransızca bilmiyor. Böceği tarif edebilmek için parmaklarımla bir sürü taklit yaptırdım. Anladı:

— Gındaç, gındaç... diye bağırdı.

Böceğin adı gındaçmış. Kadın ışığın etrafını göstererek pervane gibi uçan gındaçların pek çok olduğunu ve bu zararsız hayvanlarla dost olmak lâzım geldiğini anlatmağa çalıştı. Yapamam. Uyumamağa karar vererek dostum Müniri odama çağırttım. Pencereleri kapadık ve üç kişi birden gıdaçlara karşı umumî taarruza geçtik. Yerler siyah gındaç cenazelerile doluydu. Mecidiye köyü sineklerinden biraz daha kabaca, fakat daha sessiz ve mütevazı hayvanları katliâm ettikten sonra yatabildim. Bu sefer de kafamın içi gındaç vehimleriyle simsiyahtı. Birkaç kere ışığı yakarak bakındım, sonra uyuyabildim.

Ertesi gece, İstanbula giden vapura bindik.

Avrupa anketi, Avrupa saati ve Avrupa, Karadenizde değil, daha Macar - Rumen hududunda iken bitmişti.

SON

Ahmet Sait Basımevi

İÇİNDEKİLER

DOKTOR MORO'NUN ADASI

Tanınmış İngiliz tarih ve romancısı Wels'in bu macera romanı Hamdi Varoğlu tarafından tercüme edilmiştir.

ROBENSON KRÜZOE

Daniel de Foë'nin bütün dünyaca tanınmış bu romanı değerli edibimiz Yaşar Nabi tarafından dilimize çevrilmiştir.

Fiatı 50 kuruştur.

ANKARA KÜTÜPHANESİ

yeni neslin umumî kültürünü kuvvetlendirmek ve ilkmektep çocuğunun, orta ve lise talebesinin ve Üniversite gençliğinin fikrî gıdasını teşkil etmek üzere tarih, coğrafya, seyahat, edebiyat, ilim ve fen âleminde dünyaca tanınmış eserleri dilimize naklederek vücude getirilen eserleri ve millî telifleri toplamaktadır. Bu kütüphane için hazırlanmakta ve basılmakta olan eserler şunlardır:

TARİH SERISI :

Hüseyin Cahit Yalçın tarafından tercüme edilen:

İngiltere tarihi. — *André Moroi*
Almanya tarihi. — *Charles Bonnefon*
Rusya tarihi. — *N. Brian — Chaninov*

Fransız Büyük İhtilâli — *İlhan Şevket (tercüme)*

SEYAHAT SERİSİ :

Robenson Krüzoe — *Yaşar Nâbi (tercüme)*
Büyük Avrupa Anketi — *Peyami Safa*
Goril Avcıları — *Hâmit Akarsu (tercüme)*
Mercan Adası — *Nurullah Ataç (tercüme)*
Altın Adası — *Yaşar Nabi (tercüme)*
Esrarengiz Ada — *Fehmi Baldaş (tercüme)*

EDEBİYAT

Büyük Petro — *Fikret Âdil (tercüme)*
Doktor Moro'nun Adası — *Hamdi Varoğlu (tercüme*

FEN :

Fen Bilgileri — *Profesör Salih Murad*

Ahmet Sait Bası